

**MEĐUNARODNI FORUM BOSNA
BOSRED
IF BOSNA: ISTRAŽIVANJA I RAZVOJ**

**Naziv istraživačkog projekta:
IMAGE BOSNE I HERCEGOVINE I STUDENTI
BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH UNIVERZITETA
IZVJEŠTAJ**

Dr. Najil Kurtić, voditelj istraživačke skupine

Suradnici:

Dr. Zoran Tomić
Dr. Vedada Baraković,
Mr. Ljubomir Zuber

Oktobar 2008.

SADRŽAJ:

Uvod	4
1. Fenomen imidža i nova društvena stvarnost	4
2. Formulacija problema istraživanja	9
3. Predmet istraživanja	10
4. Hipotetski okvir	11
5. Način istraživanja	13
6. Rezultati istraživanja	14
6.1. Psiho-socijalni profil bosansko-hercegovačkih studenata	14
6.2. Percepcija determinirajućih efekata elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine	28
6.3. Elementi imidža „poželjne domovine”	42
6.4. Percepcija Bosne i Hercegovine kao „poželjne domovine”	55
6.5. Konativna dimenzija internog imidža Bosne i Hercegovine	64
7. Zaključno razmatranje	73
Literatura	81
Prilog – anketni upitnik	82

Uvod

Mnogo je razloga za fokusiranje pažnje na imidž Bosne i Hercegovine. U političkoj i naučnoj javnosti je uvriježeno stajalište da *je imidž ozbiljna prepreka ostvarivanju pozitivnih promjena u Bosni i Hercegovini, kako na međunarodnom tako i na unutrašnjem planu*. Dijagnoze preovlađujućih predodžbi o Bosni i Hercegovini u evropskim zemljama, iz kojih se očekuju politička podrška za ulazak u Evropsku uniju i investicije, dramatično upozoravaju da se još uvijek nismo značajnije odmakli od CNN imidža. U središtu medijskog interesovanja za Bosnu i Hercegovinu, još uvijek su vijesti o permanentnom konfliktu između tri nacije. Preovlađuje opća predstava o Bosni i Hercegovini kao nestabilnom političkom i ekonomskom području sa neizvjesnim konačnim raspletom političkih razmimoilaženja.

Odnos međunarodne javnosti prema Bosancima i Hercegovcima se preokrenuo u nekoliko proteklih godina i negativan je. Jedna Njemačka PR agencija¹ izvještava o nestrpljenju Nijemaca da se konačno u Bosni i Hercegovini počnu dešavati pozitivni događaji. Sve češće se, pod utjecajem negativnih vijesti koje preovladavaju iz Bosne i Hercegovine, postavlja pitanje: «Zbog čega tamo ništa ne napreduje?» Na taj način odnos sažalijevanja zasnovan na izvještajima o tragediji kroz koju je prolazila Bosna, *transformira se u nestrpljivo nerazumijevanje za ljude koji ne prepoznaju priliku koja im je data angažiranjem međunarodne zajednice i gubljenje interesovanja za Bosnu i Hercegovinu*. Gubljenje interesovanja za Bosnu i Hercegovinu znači ne samo zaustavljanje ekonomske pomoći, već, što je još opasnije, gubljenje interesiranja za priču o Bosni i Hercegovini; nestajanje Bosne i Hercegovine sa agenda mape relevantnih međunarodnih javnosti, njihovu nezainteresiranost za produbljene informacije o kulturološkoj i povijesnoj kompleksnosti Bosne i Hercegovine i otvorenost običnih ljudi za površna, senzacionalistička izvještavanja masovnih medija, koji su strukturalno upućeni na negativne vijesti. To ih definitivno udaljava od spoznaje da zaustavljanjem rata u Bosni i Hercegovini, pogotovo načinom na koji je to urađeno, nije ni načet problem podijeljenosti bosansko-hercegovačkog društva² oko egzistencije Bosne i Hercegovine kao državne zajednice.

Način na koji eksterne javnosti (različite skupine međunarodne zajednice) percipiraju aktuelnu Bosnu i Hercegovinu u direktnoj je vezi sa načinom na koji je doživljavaju (mentalna predodžba) i prihvataju (energetska reakcija) građani koji žive u njoj. Energetske reakcije građana Bosne i Hercegovine, koje su, pokazat ćemo, motivirane njihovim mentalnim reakcijama na Bosnu i Hercegovinu kao političko i životno okruženje, čine njenu vidljivu egzistenciju na koju *sustavno reagiraju eksterne javnosti*.

1. Fenomen imidža i nova društvena stvarnost

Već etimološka analiza riječi imidž otkriva svu kompleksnost i protivriječnost ovog koncepta. Značenje riječi imidž je razvučeno u širokom dijapazonu između dvije krajnosti označavanja a) vidljivih, realnih, predmetnih svojstava objekta (nekoga ili nečega) i b) subjektivnog doživljaja, ispunjenog osobnim fantazijama recepijenta, dakle, određenog više subjektom nego objektom percepcije.

Riječ imidž oslanja se na korijen iz latinskog jezika u kojem “*imago*” označava *predodžbu i predstavu* o nekom objektu ili osobi, viziju, sliku, odraz.

U francuskom jeziku “*image*” ima tri ravnopravna značenja: 1) vidljiv izgled, pojavu neke osobe ili stvari, 2) unutrašnji pogled, sliku, utisak, ideju, fantaziju o nečemu i 3) umjetničko predstavljanje osobe, predmeta, bogova, svetih i sl.

U engleskom jeziku “*image*” označava sliku, statu, ikonu, svetu sliku, odraz, vjernu sliku, sliku i priliku, odraz u ogledalu, utjelovljenje, predstavu, ideju (o nekome ili nečemu).

¹ Wolfgang Osinski & Heinz Sunder, München, 1998.

² Bezbroj je dokaza, kako u dnevopolitičkoj praksi tako i na medijima javnog komuniciranja, da velike grupe bosanskohercegovačke javnosti (koje uglavnom korespondiraju sa regionalnim i nacionalnim identifikacijama) operišu sa bitno različitim (na prvi pogled isključujućim) predodžbama o aktuelnoj i budućoj (mogućoj) Bosni i Hercegovini. Naravno, nije ni potrebno naglašavati da pri tome svaka od njih za svoju predodžbu polaže isključivo pravo na vjerodostojnost i validnost.

U američkoj verziji engleskog jezika "image" označava sliku ili odraz jedne osobe ili predmeta, odnosno sliku koja se priziva fantazijom.

Već na ovom novou pojmovne analize možemo generealizirati da se kod imidža radi o mentalnom odzivu, ispunjenom fantastičnim slikama i subjektivnim tumačenjima, na manifestacije (pojave) nekoga ili nečega. To znači da imidž funkcionira kao znak. U stanju je, u određenim situacijama, ako ne i u svim, stajati umjesto svoje objektivne podloge³.

Riječ je o grupnim predstavama, mada su bitno određene subjektivnim individualnim doživljajem pojedinaca umiješanih u grupne interakcije. Bez obzira na očite sličnosti koje proizilaze iz činjenice da je riječ o obliku spoznaje, istina više refleksivnom i intuitivnom nego racionalnom i logičkom, imidž je pogrešno poistovjećivati sa znanjem, stavovima, stereotipima, misaonim shemama. A upravo to čini većina psihologa spoznaje, koji ga tumače iz perspektive pojednostavljenih kauzalnih (uzročno - posljedičnih) veza sa kvalitetom komunikacijskog nastupa organizacije, reducirajući problem stvaranja imidža na problem poruke. Ovakvo tumačenje ima korijen u individualno - psihološkom stajalištu, koje polazi od pojedinca zainteresiranog da dobije što realniju sliku o objektima iz okruženja a da činjenica da li će u toj namjeri uspjeti ili neće isključivo ovisi od kvalitete akcije komunikatora, odnosno poruke. Zanimljivo je utjecaja grupe, grupnih očekivanja i predtipiziranih slika stvarnosti koje funkcioniraju kao selektivni i interpretativni okviri pojedinačnih percepcija a u konačnici jedinim pravim gospodarom imidža smatra se organizacija. Mada ga stičemo kao sumu pojedinačnih utisaka, imidž je u osnovi jedna generalizirajuća predodžba (impresija) koju mozak sebi sastavlja na osnovu urođene sposobnosti sinteze (oblikovanja). Prema tome imidž je uvijek više od sume pojedinačnih utisaka. To je velikim dijelom ishod autopoezisa (procjena, komparacija, analogija, asocijacija, sinteze i slično). To čini imidž subjektivnom kategorijom, nekom vrstom subjektivnog znanja; psihičke energetske reakcije na dati nadražaj. Publika ne stvara predodžbu o organizaciji tako što racionalno procesira (obrađuje) poruke koje organizacija intencionalno ili slučajno emitira u svoje okruženje, ona to čini tako što percipiranim signalima dodaje vlastita očekivanja i pretpostavke, tako što primljenim strukturama dodaje strukture pronađene unutar sebe. Zbog toga za imidž prije možemo reći da je "legitimni duševni kompleks" nego jednostavna odslika stvarnosti. Sve je to razlog za krajnju suzdržanost naspram ideje o mogućnosti efikasne kontrole imidža. U pragmatičnoj ravni jedna takva suzdržanost rezultira strateškim usmjeravanjem organizacija na ophođenje sa imidžom umjesto na dosadašnji trud oko proizvodnje imidža.

Ima više definicija imidža ali se sve slažu da je riječ o mentalnoj predstavi javnosti o organizaciji ili pojedinim aspektima misije organizacije, utemeljenoj na postojećim iskustvima i znanjima.

Kotler imidž definira kao *skup uvjerenja, ideja i dojmova neke osobe o izvjesnom predmetu*. Suština ovog određenja je u činjenici da o svakom čovjeku, stvari ili organizaciji, ljudi koji ih okružuju imaju neku predstavu odnosno impresiju, koju temelje na postojećim informacijama, znanju ili iskustvu i da je njihovo ponašanje pod dominantnim i dugoročnim utjecajem tih mentalnih slika. Nije nebitno, dakle, naročito sa stanovišta odnosa sa javnošću, da se kod imidža samo jednim dijelom radi o doživljenoj kvaliteti organizacije. To implicira postojanje međuprostora između pretežne predstave u javnosti o organizaciji i njenog realnog stanja. Taj međuprostor organizacija nastoji da smanji u što je moguće većoj mjeri koristeći se kombinacijama tehnika odnosa sa javnošću, odnosno različitih oblika komuniciranja sa okruženjem. Imidž, dakle nije jednostavna odslika nekog objekta u glavama pripadnika neke skupine javnosti. Uz realne, čulne aspekte, koji se mogu racionalno iskusiti i evidentirati, pa čak i izmjeriti ta predstava u sebi sadrži i irealne aspekte koji potiču iz emocionalne sfere i intuitivnog doživljaja promatrača kao i iz samih socijalnih interakcija. To je glavni razlog što su stvarnost i imidž dvije, često veoma različite (divergentne) dimenzije, jednog te istog objekta. Nauka o odnosima s javnostima bi nas trebala približiti objašnjenju tih divergencija, kako uzroka, tako i posljedica.

Centralno pitanje je: u kojoj mjeri je imidž znanje a u kojoj impresija? Dosadašnja istraživanja pokazuju da se imidž samo djelimično zasniva na faktima. Značajan je utjecaj javnih očekivanja a to znači tradicije,

³ Semiotička vrijednost imidža je naročito došla do izražaja na području tržišne konkurencije, kada su iscrpljeni potencijali razlikovanja po funkcionalnosti, kvaliteti, cijeni, distribuciji i dizajnu proizvoda te je kompeticija strateški preselila u simboličku ravan: borba proizvodima i učincima je zamijenjena borbom i midžima.

društvenih i kulturnih konvencija, predrasuda, trendova, ukusa vremena i osjećanja. To su vrijednosti i očekivanja koje u proces javne percepcije *unos* publika. Taj nalaz ima dalekosežne posljedice jer bitno ograničava domete truda organizacija oko utiska koji ostavlja u sopstvenom okruženju, zasnovanog na povećanoj količini objektivnih informacija o sopstvenim kvalitetama. Činjenica da imidž nije nešto što ovisi samo od organizacije, kao i da on postoji željela to organizacija ili ne istovremeno je izazovan i deprimirajući. Izazovan je zbog toga što obećava mogućnost produkcije imidža i njegovog razdvajanja od stvarne egzistencije organizacije, koja nije baš uvijek sjajna a deprimirajuća je zbog toga što je javnost, ma koliko o njoj znali uvijek jednim dijelom nepoznata pa prema tome i nepredvidiva.

Mogućnost razdvajanja imidža od realne egzistencije organizacije; dekodirana je kao mogućnost stvaranja ljepših i poželjnijih slika nego što je njeno stvarno stanje ali i kao opasnost da se imidž otme, osamostali i povinuje utjecajima hirovite javnosti. Albert Sullivan i Klaus Merten zastupaju tezu da je *imidž centralni koncept odnosa s javnostima*⁴. Sullivan je još 1965. godine u imidžu prepoznao pravi predmet odnosa s javnostima, a Merten 1992. godine PR definira kao proces proizvodnje i učvršćivanja imidža. Obojica ovih autora razliku između imidža i stvarnosti organizacije uzimaju za aksiom pridružujući se na taj način većini teoretičara i praktičara kojima je zajedničko shvatanje da je imidž mentalni konstrukt koji se može napraviti, te da se može ciljano i planski kontrolirati.

Riječ je o umijeću kontroliranog nastupa organizacije u javnosti koje podjednako uključuje kontrolu faktora determiniranja utisaka i kontroliranje faktora smetnji između utisaka i ponašanja a koje samo po sebi ukazuje na publiku kao subjekt imidža.

Već smo kazali da je savremena publika rasterećena tradicionalnih stega i obaveza u kreiranju sopstvene pseudo stvarnosti. Nepredvidiva je, ponekad svojeglava i prevrtljiva. Ono što je ranije u egzistenciji organizacije proglašavala *in* prekonoci osuđuje na *out*, mada se strategija imidž-mejkerica ni najmanje nije promijenila. To je razlog da se iz nove perspektive postave pitanja stvarnih mogućnosti PR komunikacija u kreiranju imidža organizacija.

Ako je imidž u konačnici ishod nepredvidivih i često netransparentnih reakcija publike (ne samo racionalnih) na sve vidljive aspekte organizacijske stvarnosti koja je onda uloga organizacijskih javnih komunikacija? Izgleda da iz perspektive javnosti kao subjekta kreiranja imidža neki klasični etički prigovori odnosima s javnostima kao manipulativnoj komunikaciji padaju u vodu. Ne stoje više optužbe da onaj ko se trudi oko toga kako će ga drugi vidjeti vrši jedan nepravedan i nelegitiman utjecaj, te da u suštini nastoji manipulirati publikom. Izgleda ipak da je istina negdje u sredini, kao što to uglavnom biva. Baš kao što je ideja o mogućnosti nametanja (kontrolirane proizvodnje) imidža pretjerano samohvalisanje tako je i suprotna ideja o negiranju bilo kakvog utjecaja (kontrole) organizacije i proglašenje publike (javnosti) jedinim stvarnim proizvođačem imidža pretjerani fatalizam. To se ogleda u višestruko potvrđenom iskustvu da dugoročno stvarnost organizacije i predstave o njoj (bez obzira da li ih organizacija nastoji planski kreirati ili ih javnost zasniva samostalno, po zakonima unutargrupne interakcije i percepcije) teže ka ujednačavanju. Pokazuje se da u konačnici razum, a naročito neposredno iskustvo kvaliteta organizacije, uspijeva uspostaviti jedan balans sa emocijama, tim prije ukoliko je to sve potaknuto izvana. Javnost je istovremeno i slobodna i determinirana čitavim nizom spoznatljivih internih i eksternih faktora pri stvaranju sopstvenih predodžbi o organizaciji. Organizacija je slobodna da uzme u obzir očekivanja publike. "Izgradnja imidža je zbog toga neprekidni proces promjenljivih utjecaja između jedne organizacije i njene publike. " /Avenarius/ Praktično to znači da imidži utječu kako na ponašanje organizacije tako i na ponašanje publike. Da bi usaglasila svoju pojavu sa očekivanjima publike organizacija interveniše u sopstvenu stvarnost (strukturu) - mijenja se istovremeno ispunjena očekivanja publike pokreću spiralu novih očekivanja, koja mijenjaju samu publiku. Kada imidž definiramo kao mentalni odziv na vidljive aspekte stvarnosti nekoga ili nečega postizemo najmanje dva efekta:

1. Slično kao i Jung ističemo perceptivnu prirodu ovog fenomena. Riječ je, naime, o subjektivnom doživljaju (percepciji) koji je jednim dijelom određen stvarnošću objekta imidža (nekoga ili nečega) a drugim dijelom subjektom percepcije (njegovom ličnom jednačinom). Na taj način usmjeravamo

⁴ Značajan broj autora, među kojima i Mario Plenković glavnu zadaću odnosa s javnostima vide u stvaranju imagea, vidi u Plenković, Mario Holistička analiza odnosa s javnostima (javnošću); Informatologija, Zagreb, 2002.

pažnju reputacionog menadžmenta na dva paralelna izvora imidža: vidljive manifestacije stvarnosti objekta imidža (organizacije) te na subjekte percepcije te stvarnosti (javnosti – stakeholderi).

2. Ukazujemo na semiotičko-pragmatičke funkcije imidža; mogućnost da pojedinačne manifestacije stvarnosti nekoga ili nečega (pa čak i kao njihovi signali) aktiviraju više ili manje kompleksne predodžbe o objektu u cjelini, koje će ga (naučeno) reprezentirati u procesu konkurentskog izbora. Ernest Salcher u svojoj definiciji uključuje, uz uobičajena definirajuća svojstva da je riječ „o kompleksnoj kvaliteti osjećaja, stava, držanja” i *očekivanja* koja se kod subjekata percepcije razvijaju naspram objekata imidža. Imidž je slika (subjektivno gledanje i mišljenje) koju je sebi neko predstavio o nekome ili nečemu (objektu imidža). Ona uvijek znači subjektivnu interpretaciju suštine predmeta interpretacije, koja *ima smisla tek ako se iz te interpretacije razviju ustaljena očekivanja (određena predvidivost) koja će moći funkcionirati kao određenosti u budućim neodređenim i nedefiniranim situacijama*. Ta slika nastaje, svjesno ili nesvjesno, pod utjecajem ukupnom perceptivnog iskustva (svih saznanja, informacija, realiziranih praktičnih relacija, emocionalnih odziva, moralnih prosuđivanja) nekoga ili nečega. Mada je samo slika, u stanju je usmjeriti energetske reakcije (djelovanje) subjekata percepcije. Ponašanje savremenih ljudi u svim sektorima života, kako na individualnom tako i na grupnom nivou, pod presudnim je utjecajem imidža. Imidž se javlja kao *novi način razumnosti* modernog čovjeka; način na koji se on snalazi u džungli nerelevantnih informacija nižeg stupnja apstraktnosti i sa „razumijevanjem“ donosi odluke, ostajući pri tome ubijeđen da je još uvijek racionalno biće.

Imidž nastaje u procesu tumačenja (pokušaja razumijevanja) značenja i smisla (semiotičke vrijednosti) vidljivih aspekata stvarnosti objekata (nekoga ili nečega) sa nametljivom egzistencijom. Sam taj proces interpretacije je dinamičan i može podjednako rezultirati racionalnim, emocionalnim, estetskim ili moralnim odzivom. Zbog toga imidž uvijek uz već istaknute subjektivne odzive (osjećaje, ideje, predodžbe i procjene) sadrži i rezultate analitičkog obuhvata objektivnih činjenica, te nikada nije niti može biti daleko od stvarnosti.

Kompleksnost imidža odražava definicija koju je dao Eugen Buss. „Imidž je *cjelokupnost osjećaja, postavki, iskustava i mišljenja svjesne i nesvjesne prirode koju sebi stvara osoba ili više njih o nekom produktu, znaku i preduzeću.*“ Ovoj definiciji dodajemo još dvije bitne činjenice: 1) subjekti imidža (pojedinci i grupe) su skloni stvorene slike smatrati ustaljenom stvarnošću (vjerovati da je nešto zaista takvo kakvim ga zamišljaju) i 2) te slike upravljaju njihovim ponašanjem (bez obzira na koji način su nastale, pa možda i nametnute). Na osnovu imidža kupci, odnosno birači se orjentišu na tržištu roba, odnosno ideja, tako što imidž postaje kriterij prihvatanja ili odbacivanja (ocjenjivanja) nekoga ili nečega.

Imajući u vidu sve do sada rečeno korigiramo našu polaznu definiciju te za imidž kažemo da je to *mentalni i energetski (akcioni) odziv pojedinaca i grupa na nametljive aspekte stvarnosti nekoga ili nečega*. Ovako definiran imidž daje nam za pravo da iz tipa i sadržine nečije praktične reakcije (javnosti, odnosno stakeholdera) na nekoga ili nečega (objekta imidža) zaključujemo o imidžu te da aktivnosti usmjerene na promjenu tih reakcija konceptualiziramo kao aktivnosti restauriranja imidža i vidljivih aspekata stvarnosti. Pri tome moramo imati u vidu da je imidž ipak rezultat javnog procesa tumačenja simboličke stvarnosti nekoga ili nečega. Mada se manifestira kao pojedinačni, izdvojeni pogled ili doživljaj (nekoga ili nečega) imidž je ishod socijalnih interakcija i javnog diskursa u koje su pojedinci neizbježno involvirani. To nas obavezuje na uzimanje u obzir cjeline društvene komunikacije, odnosno na jedan *holistički pristup koji će konkretan imidž vidjeti kao produkt svih komunikacijskih i simboličkih iskustava i praksi subjekata i objekata imidža*, dakle ne samo onih koja su ciljano usmjerena na imidž dizajn.

Imidž nije ad hoc doživljaj nekoga ili nečega. To nije trenutačna reakcija niti slika koja nam se nameće kao odraz trenutačne pojave nekoga ili nečega. U imidžu je kristalizirano iskustvo, odnosno doživljaj nekoga ili nečega i njegovom vremenskom kontinuitetu. To je predodžba koja se kristalizira kao rezultat višestrukog ponavljanja relativno identičnog iskustva sa nekim ili nečim. Na temelju takvih ponavljanja učvršćuje se relativno trajna predodžba, koja daje za pravo očekivanjima da će i svako novo iskustvo (sa istim nekim ili nečim) biti slično prethodnim. Kada se jedna takva slika učvrsti na individualnom nivou ona postaje sadržinom horizontalnih i vertikalnih komunikacijskih mreža sa ambicijom da se nametne kao preovlađujuća slika u javnosti. Što se više učvršćuje u javnosti, imidž sve snažnije povratno utiče na objekte

(nekoga ili nešto na koje se odnosi) te oni počinju svjesno i sistematično usklađivati svoju vidljivu i nevidljivu (simboličku i supstancijalnu) stvarnost sa očekivanjima svojih publika. U oba slučaja, kada utiče na ponašanja subjekata percepcije (stakeholdera) i kada utiče na ponašanje objekata percepcije, imidž je medij razgraničenja (distinktivnosti) sa okolinom. U uvjetima skoro iscrpljenih mogućnosti razlikovanja mnoštva istovrsnih objekata, na temelju klasičnih „hard“ svojstava imidž postaje medijem predstavljanja drugačijim, pri čemu je ta *drugačijost* nešto što se u većoj mjeri osjeti nego što se može čulno evidentirati. Pošto biti drugačiji, uglavnom znači i biti izabran, ovaj potencijal imidža će ubuduće privlačiti sve veću pažnju kao teoretičara tako i praktičara te će se uzimati za njegovo definirajuće svojstvo. Mogućnost da se korporacija razlikuje od svojih konkurenata po tome kako je doživljavaju (percipiraju) njene javnosti (u srcu i mislima) rezultirala je reputacijskim menadžmentom koji je u konačnici fokusiran na dizajniranje emocionalnih odziva okruženja na egzistenciju organizacije.

Imidž je koncept modernog vremena. Mada neke elemente uticaja općeg utiska o nekome ili nečemu na praktično ponašanje ljudi prema tome nekome ili nečemu pronalazimo, kako na individualnom tako i na grupnom nivou od samih početaka, imidž u savremenom smislu je postao aktuelan sa dostupnošću sredstava masovne distribucije informacija kao i sa mogućnostima masovne proizvodnje roba. Wolter Lippman je 1922. godine, u knjizi *Javno mnijenje*⁵ opisao novu situaciju u kojoj se nalazi čovjek pod utjecajem novina, koje su tada bile dominantan masovni medij. Čovjek (čitatelj novina) pod utjecajem nužnih i intencionalnih selekcija događaja, sadržaja i činjenica o složenoj stvarnosti zasniva pojednostavljene medijske slike i faktički se preseljava i stvarne stvarnosti u medijsku stvarnost iz koje praktično djeluje. Spoznati te slike u glavama (imidž) prema tome (slijedeći Lippmana) moguće je analizirajući sadržaje masovnih medija, načine na koji oni predstavljaju stvarnost nekoga ili nečega⁵.

Prvu teoretsku elaboraciju imidž je dobio 1955. godine kada su ga B.Gardner i S. Levy u udžbeniku o marketingu definirali kao „*hipotetsku tvorevinu znanja, pretpostavki i ubjeđenja jedne osobe o nekom objektu iz njegove okoline*“

Tajna aktuelnosti koncepta imidža je sadržana u načinu na koji moderni čovjek spoznajno i praktično ovladava svijetom. Suština je u činjenici da je čovjek, koji je inače prinuđen na selektivno opažanje svijeta, pred spoznajnim kolapsom izazvanim hiperprodukcijom informacija, materijalnih i nematerijalnih dobara i svakojakih izbora. Čovjek skenira pojavne dimenzije (ili njihove signale) stvarnosti. Iz praktično neograničenog i nespoznatljivog mnoštva činjenica (obilja mogućnosti) prinuđen je izdvojiti samo neke, posebno nametljive (uočljive), slikovite ili tipične, reducirajući tako hiperkompleksnu i dinamičnu stvarnost na pojednostavljene generalizacije koje mu omogućavaju orjentriranje i akceptiranje odluka. Zbog toga je imidž uvijek prostiji od samog objekta koji označava. Ističe (preuveličava) prisustvo elemenata koji se naročito cijene i očekuju, odnosno (u slučaju negativnog imidža) elemenata sa niskom vrijednošću. Uglavnom ne odražava pravu mjeru njihovog prisustva u stvarnosti objekta imidža. Zbog toga je imidž ne samo simplifikirana (pojednostavljena) slika već je uveliko i iskrivljena slika. Utjecaj činjenica je minimalan, te se uglavnom ne radi o utemeljenim pretpostavkama da će budućnost biti kao i prošlost. Jednostavno kazano, orijentacija na osnovu imidža nema snagu logičkog, racionalnog zaključivanja. Ispunjena je idejama i vizijama, čak i maštom koje su u nekoj nejasnoj asocijativnoj vezi sa pojavnim oblicima objekta imidža. Objekat imidža (neko ili nešto) svojom pojavom izaziva semiotičke interpretacije – asocijacije na prijatno ili neprijatno iskustvo iz prošlosti koje čak ne mora biti ni u kakvoj faktičkoj vezi sa samim objektom. To su pojednostavljene, shematizovane, tipične mentalne, emocionalne i energetske reakcije pojedinaca na znakove iz svog okruženja, koje same po sebi čine posebnu stvarnost. U imidžu je objektivna stvarnost nekoga ili nečega svedena na znak (oznaku) pojednostavljenog, generalizirajućeg unutrašnjeg osjećanja prijatnosti ili neprijatnosti, povjerenja ili nepovjerenja, poželjnosti ili nepoželjnosti. Te asocijacije, odnosno slike nisu ništa drugo do zamišljena (ili umišljena) suština nekog ili nečeg za koju se očekuje da će ostati nepromijenjena bez obzira na svu dinamiku forme. Zbog toga je i moguće da ideje (predodžbe) o nekome ili nečemu u većoj mjeri određuju ponašanje javnosti, nego samo faktičko stanje

⁵ U kontekstu marketinga (ekonomije) pojam imidž je prvi upotrijebio E. Dichter, 1939. godine pokušavajući generirati sliku osobnosti sapuna Ivory.

toga. Ako imidž upravlja ponašanjem⁶ tada je razumljivo i da su sami objekti imidža više orjentisani na kreiranje slika o sebi nego na vlastitu supstanciju. Pravo je pitanje do koje granice slika nekoga ili nečega može biti različita od stvarnosti. Uglavnom prevladava stajalište da je to veliki prostor, te da je stvarnost (pravo lice) dovoljno držati daleko od uvida javnosti da bi se zamijenila mnogo povoljnijom slikom, jer svako sa sobom nosi samo sliku nekoga ili nečega. To su slike koje su nekome ili nečemu pripisane, ali bez obzira na to imaju svoju motivirajuću snagu, koja je često veća i od snage same stvarnosti. Na taj način objekti u stvarnom svijetu tvore dvije stvarnosti, faktičku; time što jesu i perceptivnu; time šta označavaju. U konačnici ove dvije stvarnosti se moraju susresti, mada izgleda da stvarna stvarnost više i nije dostupna drugačije nego preko imidža. Spiegel je to pokazao svojim „slijepim testovima“ sa pušačima koji su bili u stanju osjetiti željeni užitak cigarete tek kada im je servirana u poznatom pakovanju i sa preferiranim imenom⁷. /Spiegel 1964.) Zaključak da potrošač ne kupuje proizvod već predodžbe; osjećaje na koje ga taj proizvod, odnosno proizvođač asociiraju, presudno su uticali na konceptualizaciju tržišnih komunikacija kao i na razvijanje velikog interesiranja za imidž, odnosno za mogućnost njegovog kreiranja, nametanja i održavanja. Pri tome je veliki značaj tri ključne odlike imidža:

1. *Imidži su relativno stabilne predodžbe.*

Nastaju vrlo sporo. U početnom stadiju su osjetljive na priliv novih informacija i promjenu psiholoških stanja recepijenata. Sa oba ova faktora je moguće manipulirati i dinamički modulirati jednu poželjnu (prihvatljivu) predodžbu o sebi, sve do tačke kada se ona definitivno stabilizira. Jednom stečeni (stabilizirani) imidž je visokokodiran sistem koji se teško može izmijeniti, otporan je na prolazne loše vijesti, na glasine i krize.

2. *Imidži su izrazito subjektivne predožbe o stvarnosti*

Mada se, djelimično, baziraju i na objektivnim činjenicama, u imidžu preovladavaju subjektivni faktori, emocionalno jako obojeni stavovi, osjećaji iskustva i interpretacije. Zbog toga imidž ne reprezentira (odražava) objektivnu realnost (istinu) nego više to što ljudi smatraju istinitim ili žele (u stanju su) smatrati istinitim

3. *Imidž pojednostavljuje (simplificira) stvarnost*

Reducira kompleksnu realnost na tipično i bitno. Pošto nema saglasnosti o tipičnom i bitnom različiti interpretatori (recepjenti) imaju različite predodžbe o istim objektima imidža (percepcije).

2. Formulacija problema istraživanja

Pod imidžom Bosne i Hercegovine mislimo na sustav mentalnih reakcija (predodžbi i stavova), međunarodne i domaće javnosti na vidljive aspekte njene egzistencije. To je način na koji Bosnu i Hercegovinu doživljavaju (percipiraju) njeni građani i građani drugih država (iz bližeg i daljnjeg okruženja), kao pojedinci ili različite interesne skupine.

Ovako definiran imidž Bosne i Hercegovine u osnovi odgovara općoj definiciji imidža zemlje koju su dali Martin i Eroglu. Oni za imidž zemlje kažu da je to „sveukupnost deskriptivnih, informativnih i činjeničnih vjerovanja i saznanja koja neko posjeduje o jednoj državi“. Slično kao Martin i Eroglu, imidž zemlje definišu i Kotler, Haider i Rein. Oni kažu da je to *suma svih onih emotivnih i estetskih kvaliteta poput iskustava, vjerovanja, ideja, sjećanja i impresija koje osoba ima o nekoj zemlji*“. Ovako definiran imidž države ne pravi razliku između predodžbi zasnovanih na neposrednom iskustvu stvarnosti države – cjeloživotnom saocijaliziranju (organski imidž) i predodžbi zasnovanih na simboličkim stilizacijama stvarnosti (inducirani imidž). To u ovom momentu nije potrebno ni razlikovati mada je pitanje porijekla konkretnog imidža (načina na koji je nametnut i uspostavljen) neizbježno u bilo kakvom pokušaju njegove restauracije. Međutim, prezentirane definicije imaju jedan drugi nedostatak, koji treba otkloniti već u fazi konceptualizacije istraživanja. Radi se o tome da ove definicije ne ističu *konativnu* komponentu imidža, preciznije njegov odraz u praktičnom odnosu domaće i međunarodne javnosti prema konkretnoj državi u

⁶ To je po nama još uvijek glavni itraživački problem. Naime, evidentno je da se u određenim, svakodnevnim životnim situacijama ljudi vode imidžima, ali ostaje još uvijek nerazjašnjeno: kada, u kojim situacijama i pod kojim okolnostima do izražaja ipak dolaze racionalna, logička analiza i sinteza činjenica?

⁷ Pokazalo se da su ispitanici „pušili imidž“ a ne cigarete.

različitim životnim situacijama. Imidž usmjerava praktično ponašanje pojedinaca i grupa prema objektu imidža (državi) uključujući i sve što dolazi iz te države (od artefakata do ideja). Hoćemo da kažemo da kognitivni i emocionalni doživljaj Bosne i Hercegovine opredjeljuje sasvim konkretne odluke (izbore) pojedinaca i grupa u alternativnim situacijama, na različitim tržištima. Naravno, imidž je jedan od faktora izbora praktičnog ponašanja, čija vrijednost raste u obrnutoj srazmjeri sa količinom informacija u procesu konkretnog izbora. Što je manje informacija veći je utjecaj imidža; jedne opće predodžbe o državi, koja će se prenijeti na sve što dolazi iz nje i sve što je vezano sa njom. Uzimajući u obzir upravo ovu, djelatnu, komponentu imidža korigirat ćemo našu polaznu definiciju te ćemo imidž Bosne i Hercegovine konceptualizirati kao *sustav mentalnih i energetske (praktičnih) reakcija (predodžbi, stavova i praktičnih djelovanja), međunarodne i domaće javnosti na vidljive aspekte njene egzistencije*. Iz ovako definiranog imidža Bosne i Hercegovine lakše ćemo razumjeti nužnost i značaj praktičnog angažiranja na upravljanju državnim imidžom i povezati ga sa korpusom nužnih uslova za njeno uključivanje u međunarodne političke, ekonomske i naučno-kulturne tokove. To praktično znači da svaki pokušaj uticanja na konkretni imidž konkretne države mora uzimati u obzir da je riječ o kompleksnom konstrukt koji podjednako određuju racionalna (kognitivna)komponenta, emocionalna (afektivna) komponenta i konativna (djelatna) komponenta; koje su izvedene iz subjektivnih, interpretacija denotativnih i konotativnih elemenata ukupne pojave jedne države.

3. Predmet istraživanja

Većina vanjskih (eksternih) manifestacija Bosne i Hercegovine, u svim sferama života, suštinski su determinirani različitim doživljajem (emocijama, stavovima, planovima) pa i različitim praktičnim odnosom naspram Bosne i Hercegovine, najmanje tri (nacionalno) definirane skupine interne javnosti. To je dovoljan razlog da svoju istraživačku znatiželju fokusiramo na problem internog imidža Bosne i Hercegovine. Iz faze *agresivne suprotstavljenosti* (karakteristične za predratni i ratni period) divergentne interne predodžbe o Bosni i Hercegovini su, uz pritisak i podršku međunarodnih političkih i ekonomskih institucija, prešle u *fazu konvergencije*. To je prelazno stanje, neprirodno za povijesno biće Bosne i Hercegovine, u kojoj su ljudi oduvijek živjeli jedni sa drugima a ne jedni pored drugih. Opravdano je, zbog toga, istražiti *uvjete pod kojim bi bila moguća transformacija internog imidža iz faze konvergencije u reintegriranu domoljubnu predstavu svih stanovnika o državi u kojoj žive*. Uvjereni da se integracija internog imidža Bosne i Hercegovine mora desiti prvo u simboličkoj ravni, na nivou javnog komuniciranja, koje se odvija primarno kroz masovne medije, usmjerili smo pažnju na zajedničke tematske i vrijednosne preferencije, studentske populacije, separirane, po istim kriterijumima kao i bosansko-hercegovačka javnost uopće. Istovremeno, uvjereni da su mladi ljudi neopterećeni okoštanim interpretativnim okvirima i načinima čitanja stvarnosti i otvoreniji nego drugi za javni diskurs pa i za mogućnost uspostavljanja novog jedinstva imidža Bosne i Hercegovine fokusirali smo se na studentsku populaciju.

Moguća su tri scenarija reintegracije internog imidža Bosne i Hercegovine; prvi i najnepovoljniji je vraćanje iz stanja konvergencije u stanje, manje ili više agresivne suprotstavljenosti (što bi se desilo preranim prestankom djelovanja izvanjskog političkog i ekonomskog pritiska).⁸ Drugi scenario se odnosi na dugoročno zadržavanje stanja konvergencije, odnosno prelazak u stanje koegzistencije (prihvatanja sadašnje strukture kao trajne), koje bi odgovaralo, u metaforičkom smislu jačanju međuentitetskih granica. Treći scenario bi donio novo jedinstvo internog imidža kao ishod duhovne reintegracije bosansko-hercegovačkog društva na temelju zajedničkog sustava vrijednosnih preferencija, koje su povijesna, antropološko-kulturološka konstanta, stanovnika Bosne i Hercegovine.

Nije izvjesno ko bi, u slučaju implementacije trećeg scenarija, trebao i mogao biti subjekt strateškog upravljanja komunikacijama sa internom javnošću. Da li su to međunarodni subjekti prisutni u Bosni i Hercegovini koji, inače, realiziraju različite komunikacijske projekte usmjerene na stanovništvo? Ako svoje

⁸ To se potvrđuje i promjenom odnosa Visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini prema dezintegrirajućim politikama (javnim istupima) relevantnih političkih čimbenika u Bosni i Hercegovini. Prestankom prakse direktnog kažnjavanja tzv. Antidejtonskog djelovanja sve su glasniji i slobodniji zastupnici teze o disoluciji Bosne i Hercegovine.

prisustvo u Bosni i Hercegovini pravdaju stvaranjem trajnih uslova za održiv mir ili za održiv zajednički život u različitostima, relevantni međunarodni faktori se moraju suočiti i sa pitanjem podržavanja procesa kreiranja i usvajanja jedinstvene predodžbe o Bosni i Hercegovini, kao zajedničkom životnom prostoru svih njenih stanovnika. U tom smislu se može razumjeti svojevremeno angažiranje međunarodnih faktora oko instaliranja televizijskih mreža koje pokrivaju cijelo područje Bosne i Hercegovine. Ideja je bila da se nametanjem univerzalnih civilizacijskih vrijednosti kao ključnih kriterija selekcije i interpretacije vijesti izvrši prvo reintegracija istine a potom i Bosne i Hercegovine kao političkog, kulturnog, ekonomskog, jednom riječju, životnog prostora. Mada nema relevantnih analiza koje bi pokazale u kojoj mjeri su ostvareni strateški ciljevi ranih međunarodnih intervencija u medijski podsistem Dejtonske Bosne i Hercegovine, sigurno je da su se pod njihovim utjecajem desile pozitivne promjene, koje su rezultirale stabilizacijom bezbjednosnih i političkih prilika.

Druga mogućnost je da entitetski organi i institucije budu subjekti strateškog upravljanja reintegracijom internog imidža Bosne i Hercegovine. Međutim, sve ukazuje da bi se tom slučaju aktivirali svi oni faktori koji su i doveli do dezintegracije Bosne i Hercegovine kao političke zajednice, odnosno do njene podjele na entitete. Čak i kada bi se kao subjekti pojavile nevladine institucije (koje su uglavnom entitetski definirane) trebalo bi prekoračiti visok psihološki prag nepovjerenja, zasnovanog na negativnom utjecaju spirale straha od svega što dolazi sa druge strane.

Zajednički državni organi, naročito ukoliko su podstaknuti i podržani od međunarodnih faktora, bi se kao subjekti strateškog upravljanja komunikacijama koje ciljaju ka usvajanju nove, općeprihvatljive predodžbe o Bosni i Hercegovini, suočavale sa većinom prepreka kao i entitetski, ali u znatno manjoj mjeri i sa znatno nižim psihološkim pragom nepovjerenja iz najmanje dva razloga: prvo, to su organi u čijem su biranju neposredno učestvovali svi, drugo u tim organima su ugrađene strukturalne zapreke majorizaciji jednih u odnosu na druge ili treće.

Rasprava o faktorima koji utječu na postojanje ili nepostojanje konsenzusa izlazi izvan okvira ove teme ali i komunikologije uopće. To nije slučaj i sa pitanjima utvrđivanja strategije PR komunikacija, kada se konsenzus već postigne. Nauka o PR komunikacijama je spremna dati odgovore na većinu pitanja koja bi se otvarala tom prilikom. Projekat reintegracije (restauracije) internog imidža Bosne i Hercegovine bi trebalo zasnovati na dokazanoj integracijskoj funkciji PR komunikacija.

Naravno, put do reintegrisanog, internog imidža BiH jednim pravcem vodi i preko rekonstrukcije eksternog (međunarodnog) imidža. Međunarodna reputacija Bosne i Hercegovine, kao krajnji produkt projekta rekonstrukcije njenog eksternog imidža, generirat će spremnost, prije svega same javnosti, na svim stranama, za učestvovanje u projektu reintegracije internog imidža. *Očekivati je da bi Bosna i Hercegovina poželjna ljudima izvana (turistima, investitorima, naučnim radnicima, sportistima, medijskim ličnostima, producentima, kulturnim stvaraocima) bila poželjnija i njenim građanima, po istoj logici po kojoj bi Bosna i Hercegovina koju vole njeni stanovnici izazivala veću pažnju i veći respekt međunarodne zajednice.*

4. Hipotetski okvir

Polazna hipoteza istraživanja je da između studenata u Tuzli, Mostaru i Banjaluci nema značajnih razlika u predodžbama o idealnoj državi u kojoj bi željeli živjeti a da je različit odnos prema doživljaju Bosne i Hercegovine posljedica kompleksa političkih, ideoloških, ekonomskih, kulturoloških i komunikoloških faktora. Testiranje ovako artikulirane generalne hipoteze iziskivalo je operacionalizacije usmjerene na: 1) utvrđivanje način na koji studenti Univerziteta u Tuzli, Sveučilišta u Mostaru i Univerziteta u Banjaluci doživljavaju idealnu državu u kojoj bi željeli živjeti, 2) identificiranje sličnosti, odnosno razlika u njihovim predodžbama i pronalaženje najmanjeg zajedničkog sadržioca, 3) dizajniranje „idealnog tipa“ države iz perspektive očekivanja studenata, 4) konstruiranje instrumenta za mjerenje aktuelnog imidža Bosne i Hercegovine, 5) istraživanje aktuelnog imidža Bosne i Hercegovine među studentima u Banjaluci, Tuzli i Mostaru.

Konceptualizirajući ovo istraživanje uzeli smo u obzir i nekoliko najfrekventnijih stavova o aktuelnom imidžu Bosne i Hercegovine. Mada im je zajednička karakteristika da nisu provjereni validnim

istraživačkim metodama naše je stajalište da bitno utiču na diskurs o imidžu Bosne i Hercegovine pa i na obim i sadržinu angažiranja oko njega. Navodimo ih, uz komentare koji faktički otkrivaju nova područja i nove probleme istraživanja imidža Bosne i Hercegovine.

- *Slika o Bosni i Hercegovini je lošija nego što je realno stanje u zemlji.* Ova konstatacija, ako bi se pokazala tačnom ukazuje na jedno svojstvo imidža države, svojstvo ustrajnosti (inertnosti) čije korijene bi trebalo tražiti: u tajnama percepcije i u faktorima promjene imidža (još uvijek je nedovoljno pozitivnih iskustava da bi potisnuli negativna pod čijim utjecajem je formiran aktuelni imidž)
- *Percepcija BiH se lako mijenja, u ovom ili onom smjeru (dakle još uvijek je dinamična) pod utjecajem malih, pojedinačnih događaja ili slučajeva, koji nisu pod kontrolom zvaničnih agenasa imidža.* Ako je tako to znači da imidž Bosne i Hercegovine nije još uvijek ušao u fazu stabilizacije te da bi ga bilo moguće (uz relativno podnošljive troškove) mijenjati i stabilizirati na prihvatljivom nivou.
- *Bosni i Hercegovini je potreban kontrolirani (upravljani) proces kreiranja i nametanja pozitivnog imidža* kojim će se osigurati da njena javna percepcija ne bude zasnovana na događajima iz prošlosti, negativno usmjerena i površna nego usklađena sa realnošću i okrenuta ka budućnosti. Ova teza sugerise 1) da Bosna i Hercegovina već raspolaže imidž potencijalima (resursima) koji garantiraju pozitivan imidž te 2) da je obaveza državnog menadžmenta da strateški upravlja reputacijom (da u upravljanje državom integriše i reputacioni menadžment).
- *I u Bosni i Hercegovini raste svjesnost o velikoj ulozi imidža zemlje kao izvora konkurentskih prednosti na globaliziranom tržištu.* Ako je tako, zašto izostaje sistemska primjena kompleksnog modela reputacionog menadžmenta? Sve ukazuje na odsustvo društvenog konsenzusa o političkoj budućnosti Bosne i Hercegovine kao faktor koji je značajniji od faktora „imidž kapitala“.
- *Bosna i Hercegovina se razlikuje od većine malih, novih, nepoznatih zemalja u razvoju, čiji je glavni problem nepoznatost (nizak intenzitet informacija o njima u globalnim komunikacijskim tokovima).* Bosna i Hercegovina ima visoku početnu poznatost, nažalost po negativnim događajima, koji uglavnom izazivaju neprijatne asocijacije (negativne nevidljive vrijednosti zemlje); na razaranja, divljaštvo, masovna ubojstva, nesigurnost, genocid, ratne zločince u bjekstvu, nedostižnost pravde i sl. To umanjuje (ako ne i neutralizira) semiotičku snagu pozitivnih identifikacionih signala, odnosno mogućnost nametanja pozitivnih nevidljivih vrijednosti zemlje; izvorno i bogato prirodno i kulturno naslijeđe i duhovna produkcija njenih velikana.
- *Krajnje su ograničene mogućnosti korištenja imidža Bosne i Hercegovine za pozicioniranje njenih produkata (roba i usluga), pa i za kontroliranje „halo efekta“.* Doživljaj posebnosti Bosne i Hercegovine (karakteristika ljudi, obilježja tradicije, kulinarskih navika, prirodnog i kulturnog naslijeđa) generalno je pod utjecajem geostrateške nestabilnosti i nedefiniranosti regije Balkana tako da tzv. Country of origin effect (efekat originalnosti države), više šteti nego što koristi bosansko-hercegovačkim produktima na međunarodnom tržištu. Bosansko-hercegovački proizvodi, ne samo u regiji već i na širem međunarodnom tržištu, zbog negativnih asocijacija na zemlju porijekla, ne uspijevaju valorizirati svoje implicitne osobine. Pošto je riječ, po pravilu o nebrendiranim proizvodima, dakle nepoznatim i nedistinktivnim, informacija o zemlji porijekla funkcioniše kao surogat za ostale relevantne informacije. Nepoznato se supstituira poznatim, bez obzira što je i to poznato samo uglavnom površna subjektivna predodžba. To se mora odraziti u konceptualizaciji kampanja integralnog komuniciranja Bosne i Hercegovine usmjerenih na promjenu imidža tako što će se stvarati što je moguće više poticajnih situacija (sajmova, posebnih događaja, prezentacija) u kojima će konzumenti sticati iskustva sa bosansko-hercegovačkim vrhunskim produktima a potom iz njih generalizirati pozitivne asocijacije (uočavati slične atribute) na sve proizvode koji dolaze iz Bosne i Hercegovine i na kraju na samu Bosnu i Hercegovinu. Na taj način će se pokrenuti „spirala privrženosti“, proces poznat kao *Country equiti koncept*. Radi se o tome da će prijatne asocijacije na zemlju porijekla rezultirati privrženost proizvodima koji dolaze iz nje, a da će pozitivna iskustva sa tim proizvodima povratno jačati pozitivne asocijacije na zemlju porijekla.

- *Na imidž Bosne i Hercegovine utiče mnogo raznorodnih varjabli (faktora), sa različitim intenzitetom u kapacitetom utjecaja (neke snažnije neke slabije), sa različitim pravcem i smjerom (neke pozitivno a neke negativno) i sa različitim intencijom (neke su u većoj mjeri a neke u manjoj posvećene izgradnji dobre reputacije). Iz ove perspektive treba ocijeniti stvarni i potencijalni utjecaj pojedinih agenasa državnog imidža uopće na imidž Bosne i Hercegovine; historijske i kulturne vrijednosti, slavne ljude i njihova djela, prirodne resurse, kvalitet proizvoda produciranih u zemlji, način života i mentalitet ljudi, vrhunske rezultate ostvarene u oblasti kulture, umjetnosti i nauke, tehnička i proizvodna dostignuća, inovacije, istraživanja, sportske uspjehe, prihvaćene inicijative u međunarodnoj zajednici, demokratičnost društvene strukture i sl. Ukratko, potrebno je utvrditi elemente na kojima bi, komunikacijskom obradom (estetizacijom) bilo moguće razviti i instrumentalizirati pozitivne nevidljive vrijednosti zemlje (vjerovanja u njene posebnosti koje obećavaju konzumentima dobro iskustvo sa proizvodima koji dolaze iz nje).*
- *Bosna i Hercegovina mora primijeniti koncept brendiranja zemlje: To znači planski, sistematično ciljano, uz razumne i podnošljive troškove provocirati i ustaljivati pozitivne (prijatne) asocijacije kod eksterne i interne javnosti, pri susretu (percepciji) sa bilo kojim pojedinačnim aspektom bosansko-hercegovačke stvarnosti (sa proizvodima, uslugama, ljudima, idejama, potrebama, očekivanjima, interesima, inicijativama, projektima, vijestima i sl.). Brend Bosne i Hercegovine potaknut će efekat transcendiranja jednog općeg prijatnog osjećanja vezanog za ime Bosne i Hercegovine, proizvedenog i nametnutog planskom i organiziranom komunikacijom državnih organa, na sve što iz nje dolazi. Da bi ime zemlje funkcioniralo kao dovoljno snažna core vrijednost (ujedinjujući faktori mnoštva različitih aspekata stvarnosti) asocijacije koje ono izaziva moraju biti pozitivne, dovoljno relevantne za različite publike, generalizirajuće (apstraktne) i snažne (motivirajuće).*
- *Novi imidž Bosne i Hercegovine je moguć samo kao novi konsenzus bosansko-hercegovačke javnosti. Komuniciranjem, prije svega istinom, javnost treba pripremiti i navesti da izvrši pritisak na politički, socijalni, ekonomski i ostale podsustave da se jače integrišu u sustav države Bosne i Hercegovine. Komunikologija uopće, a nauka o PR komunikacijama posebno, uglavnom su već razjasnile strukturalne potencije klasičnih kanala i medija, pa i medija masovnog komuniciranja u kreiranju i učvršćivanju poželjnog imidža, u okviru tih razjašnjenja bi se kretalo i propitivanje mogućnosti upotrebe klasičnih medija komuniciranja u kreiranju (reintegraciji) novog imidža Bosne i Hercegovine. Novost u odnosu na izvedena uopćavanja iz velikog broja implementiranih projekata bi se odnosila na nužnost uvažavanja specifičnosti, prije svega nedefiniranosti informacijsko-komunikacijskog (pod)sustava Bosne i Hercegovine, kao uostalom i skoro svih ostalih podsustava, kao posljedice nepostojanja unutarnjeg političkog konsenzusa.*
- *Ostaje nerazriješeno pitanje strukturalnih potencija savremenih medija, prvo kao PR medija uopće, a potom i kao medija kreiranja novog imidža Bosne i Hercegovine. Razmatrati pitanje mogućnosti upotrebe suvremenih medija komuniciranja u kreiranju novog imidža Bosne i Hercegovine znači : prvo, odrediti značenje pojma suvremeni mediji komuniciranja, drugo, utvrditi mogućnosti i uvjete upotrebe tako definisanih medija kao medija u PR komunikacijama uopće i treće, ispitati okupljenost nužnih i dovoljnih uslova u slučaju, Bosne i Hercegovine za uključivanje suvremenih medija u projekte kreiranja i učvršćivanja novog imidža.*

5. Način istraživanja

Istraživanje smo zasnovali na anketi. Pri dizajniranju istraživačkog instrumenta presudno je bilo identifikovanje sadržaja imidža Bosne i Hercegovine. Da bismo izbjegli početne nesporazume, opredijelili smo se za predanketiranje 300 studenata, po stotinu iz svakog univerzitetskog centra, sa pitanjem koje je glasilo: *Koje bi osobine, prije svih, morala imati država u kojoj biste željeli živeti i koju biste bili spremni doživljavati kao domovinu?*

Ispitanici su trebali navesti najmanje 5 a najviše 10 poželjnih osobina „idealne države“.

Semantički najfrekventnije odgovore smo uvrstili u anketu u koju smo ugradili i više psiho-demografskih, ekonomskih, obrazovnih i komunikoloških varjabli.

Anketirali smo ukupno 1350 studenata iz Banjaluke, Tuzle i Mostara (tzv. Zapadnog Mostara). Mada u anketi nismo tražili nacionalnu identifikaciju ispitanika, da bismo eliminirali obavezujući utjecaj nacionalnog svrstavanja na ostale odgovore u anketi, nacionalna monostruktura Univerziteta u Banjaluci, Sveučilišta u Mostaru pa i, Univerziteta u Tuzli omogućava nam posrednu provjeru etničke varjable. Unos podataka u SPSS kompjutorski program nam je omogućio višestruka ukrštanja obilježja. Podatke smo obradili na nivou deskriptivne statistike; utvrđivanja struktura uzorka i poduzoraka, odnosno uspoređivanja struktura uzoraka i poduzoraka sa stajališta pojedinih varjabli, što nam je omogućilo: 1) kreiranje liste elemenata internog imidža Bosne i Hercegovine, na osnovu koje je moguće dizajnirati istraživački instrument „semantički diferencijal“, 2) uvid u aktuelni interni imidž Bosne i Hercegovine i 3) uvid u glavne determinante internog imidža Bosne i Hercegovine.

Anketiranjem je prikupljen i veliki broj podataka koji omogućavaju uvid, pa i generalizacije, u socijalnu poziciju studentske populacije u Bosni i Hercegovini.

6. Rezultati istraživanja

6.1. Psiho-socijalni profil bosansko-hercegovačkih studenata

Vođeni generalnom pretpostavkom da je način na koji studenti iz tri univerzitetska centra u Bosni i Hercegovini (Banjaluci, Mostaru i Tuzli) doživljavaju Bosnu i Hercegovinu kao politički i državno-pravni okvir svoje trenutne i trajne egzistencije, povezan sa njihovom objektivnom ekonomskom i socijalnom situacijom kao i sa subjektivnom samopercepcijom, usmjerili smo pažnju na nekoliko ključnih psihosocijalnih obilježja uzorka.

Ekonomsku poziciju studenata smo zahvatili kroz dva pitanja; 1) Ko finansira vaš studij? i 2) Kako ocjenjujete ekonomsko stanje svojih roditelja?

	% učešće u uzorku	% učešće u poduzorku	% učešće u poduzorku	% učešće u poduzorku	% učešće u poduzorku	% učešće u poduzorku
Izvor finansiranja studija		Banjaluka	Mostar	Tuzla	Muško	Žensko
Roditelji	85,29%	86,71%	83,29%	90,62%	79,77%	88,81%
Stipendija	5,79%	5,75%	2,66%	9,38%	5,25%	6,02%
Vlastita sredstva	8,92%	7,54%	14,04%	0,00%	14,98%	5,17%
Ukupno	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

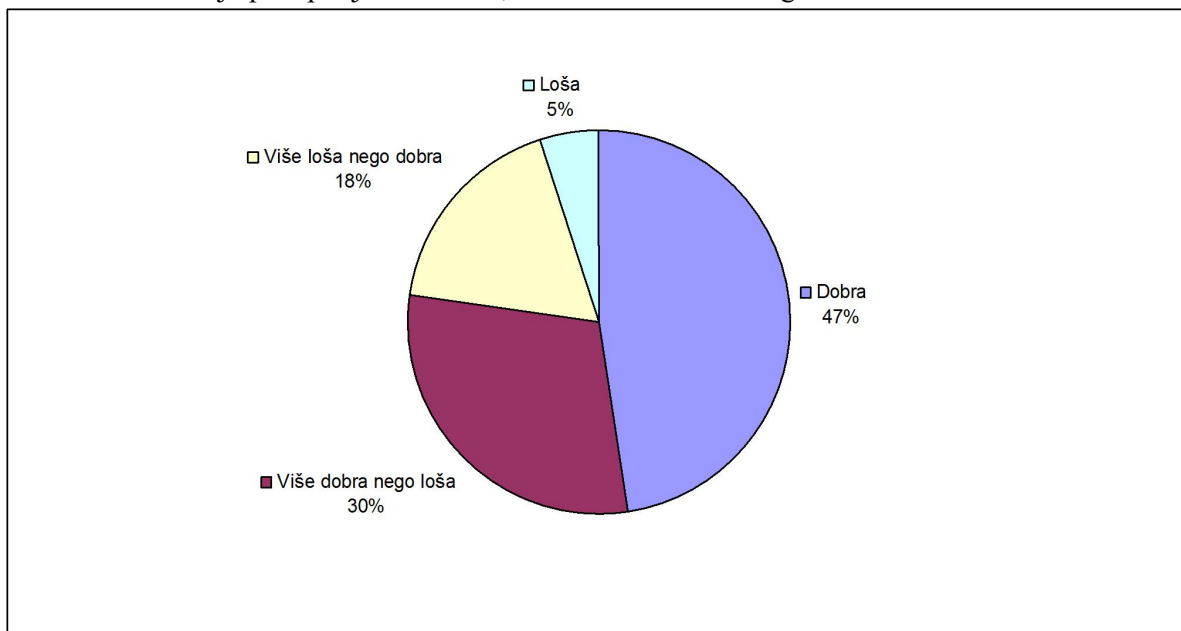
Tabela br.1; Izvori finansiranja studija

Iz tabele se vidi da su roditelji dominantan izvor finansiranja studija. U tom pogledu se studenti iz Tuzle razlikuju (mada ne mnogo) od kolega iz Banjaluke i Mostara, što je vidljivo iz komparacije strukture ukupnog uzorka i struktura poduzoraka. Tuzlanski studenti čiji studentski staž finansiraju isključivo roditelji učestvuju u ukupnom uzorku za 4 % više u odnosu na studente iz banjaluke a 7% od studenata iz Mostara. Tuzlanski studenti su ovisniji od roditelja, u većoj mjeri nego studenti iz drugih centara koriste stipendije i ne rade da bi osigurali sredstva za studiranje. Studenti iz Mostara su ekonomski najneovisniji. Sličan zaključak proizilazi i iz upoređivanja spolno definiranih poduzoraka. Studentkinje su u većoj mjeri nego studenti ekonomski ovisni od roditelja a u manjoj mjeri same obezbjeđuju sredstva za studiranje. Međutim, generalno se može zaključiti da ekonomsku poziciju studenata u Bosni i Hercegovini, pa i sve što iz nje proizilazi, primarno određuje njihova ovisnost od roditelja a preko toga i ekonomsko stanje njihovih roditelja.

Ekonomsko stanje roditelja ispitivanih studenata smo mjerili posredno; preko percepcije tog stanja. Pri tome smo vođeni pretpostavkom da ispitanici neće biti u stanju dati tačan i precizan iskaz o ukupnim prihodima svojih roditelja ali da imaju generalne utiske na osnovu kojih bi mogli dati opisne ocjene i na taj način svrstati svoje porodice u jednu od četiri moguće ekonomske kategorije.

Dobili smo iznenađujuće rezultate, koji uglavnom ne korespondiraju sa uobičajenim ocjenama i stavovima o Bosni i Hercegovini kao području gdje se živi na samoj granici egzistencije.

Grafikon 1 slikovito pokazuje da dvije trećine ispitanika ekonomsku situaciju svojih roditelja, pa i svoju ekonomsku situaciju percipiraju kao dobru, odnosno više dobru nego lošu.

Graf. 1, Ocjena ekonomske situacije roditelja

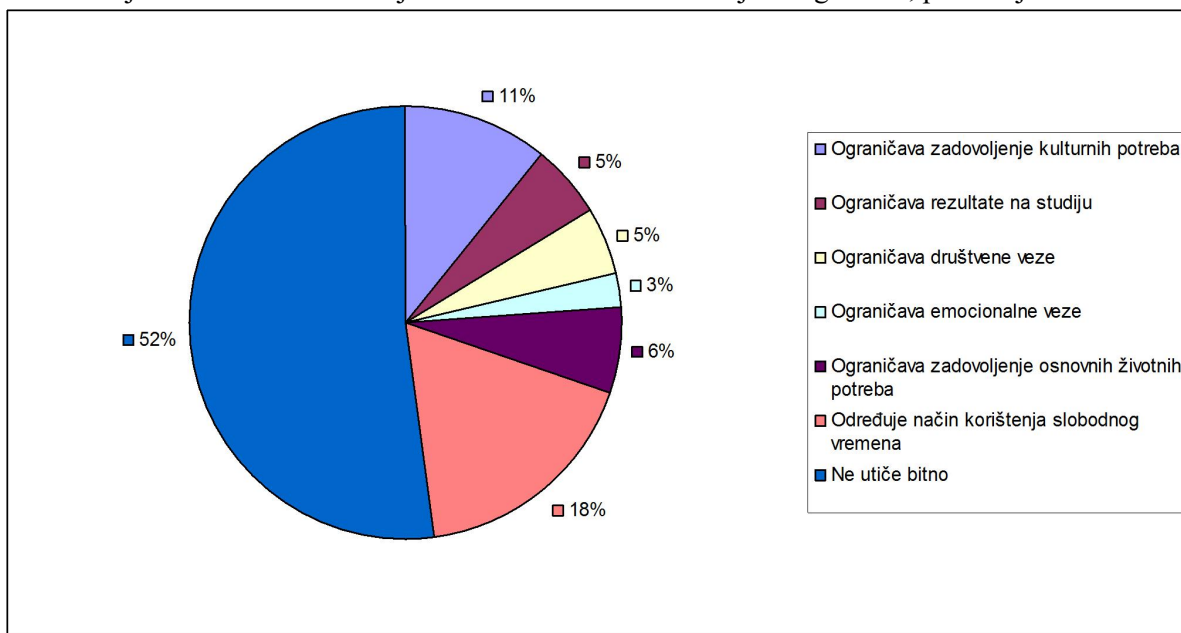
Iz tabele broj 2 se vidi da studenti iz Mostara i Tuzle u većem broju nego studenti iz Banjaluke ekonomsku situaciju svojih roditelja procjenjuju lošom. Više lošu nego dobru i lošu ocjenu ekonomskoj situaciji svojih roditelja dalo je 16,56 ispitanika iz Banjaluke, a 28,16 % ispitanika iz Mostara i 24,71% ispitanika iz Tuzle. To su značajne statističke razlike i očekivati je da će se reflektovati na varjable koje ćemo kasnije testirati.

Ocjena ekonomske situacije roditelja	Uzorak %	Banjaluka %	Mostar %	Tuzla %	Muško %	Žensko %
Dobra	47,53	51,30	46,12	44,47	47,54	47,46
Više dobra nego loša	29,75	32,14	25,73	30,82	30,26	29,47
Više loša nego dobra	17,64	13,37	21,36	19,06	16,31	18,48
Loša	5,08	3,19	6,80	5,65	5,89	4,59

Tabela br.2 Percepcija ekonomske situacijeroditelja

Da bismo izoštrili ekonomsku varjablu u ovom istraživanju, odnosno omogućili mjerenje determinirajućeg učinka ekonomske samorefleksije studenata na njihov doživljaj Bosne i Hercegovine pitali smo ih kako

procjenjuju utjecaj vlastite ekonomske situacije na pojedine aspekte svoga života. Dobili smo odgovore konzistentne prethodno iskazanoj generalno pozitivnoj ekonomskoj samorefleksiji. Najveći broj ispitanika snatra da njihovo ekonomsko stanje ne utiče bitno na kvalitet njihovog života, preciznije kazano

Graf. 2, Procjena uticaja vlastite ekonomske situacije na kvalitet života

52,21% sopstvenu ekonomsku situaciju ne doživljava kao ograničenje. Slijedi grupa ispitanika (17,63%) koje materijalno stanje ograničava u načinu korištenja slobodnog vremena, potom grupa (10,80%) koji ne uspijevaju zadovoljiti svoje kulturne potrebe. U zadovoljenju osnovnih životnih potreba, zbog ekonomskog stanja svoje porodice, ometeno je 6,30% ispitanika, u postizanju boljih rezultata studiranja 6,30%, pri uspostavljanju socijalnih veza 5,03% i u uspostavljanju emocionalnih veza 2,55%. Usporedbom struktura poduzoraka sa strukturom uzorka uočavamo značajna odstupanja po svakom od ovih ograničenja. Iz tabele br.3 se vidi da ekonomska varjabla prvenstveno ograničava način korištenja slobodnog vremena i zadovoljenje kulturnih potreba studenata. Međutim i u tom pogledu postoje značajne razlike među studentima iz Banjaluke, Mostara i Tuzle. Indeksi odnosa strukture ukupnog uzorka i struktura poduzorka pokazuju da grupa studenata iz Mostara svoje ekonomsko stanje osjeća kao ograničavajući faktor zadovoljenja kulturnih potreba u manjoj mjeri za 29% u poređenju sa ukupnim uzorkom, odnosno da istu varjablu studenti iz Banjaluke doživljavaju kao ograničavajući faktor zadovoljenja kulturnih potreba u većoj mjeri u odnosu na ukupni uzorak za 17,51%. Kao ograničavajući faktor uspjeha studiranja ekonomska varjabla je najizrazitija kod studenata iz Tuzle, slijede studenti iz Mostara a potom studenti iz Banjaluke. Studenti iz Tuzle snažnije doživljavaju svoje ekonomsko stanje i kao faktor koji ograničava njihove društvene i emocionalne veze. Ipak, istraživanje pokazuje da studenti iz Mostara najteže doživljavaju svoje ekonomsko stanje; oni češće nego studenti iz druga dva centra, a češće nego i cijeli uzorak izjavljuju da ekonomska situacija ograničava zadovoljenje njihovih osnovnih životnih potreba.

Iz dobijenih rezultata zaključujemo da studenti, generalno gledajući svoju ekonomsku situaciju ne doživljavaju kao faktor koji ograničava poželjni način života. Svega 6,30% ispitanika ekonomska ograničenja povezuju sa doživljajem ograničenosti u zadovoljenju osnovnih životnih potreba. Iz svega slijedi da ličnu ekonomsku situaciju (pa i ekonomsku situaciju roditelja) ne bismo mogli povezati sa eventualnim nezadovoljstvom (lošim imidžom) Bosnom i Hercegovinom kao državno-pravnim i ekonomskim okvirom u kojem se realizira konkretni način života.

Procjena uticaja vlastite ekonomske situacije na kvalitet života	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Ograničava zadovoljenje kulturnih potreba	10,80	13,10	17,51	8,37	-29,00	12,88	16,13
Ograničava rezultate na studiju	5,48	2,38	-130,01	5,91	7,36	9,13	40,04
Ograničava društvene veze	5,03	3,57	-40,74	4,43	-13,37	7,96	36,88
Ograničava emocionalne veze	2,55	0,71	-257,09	2,46	-3,56	4,92	48,14
Ograničava zadovoljenje osnovnih životnih potreba	6,30	5,71	-10,28	9,36	32,67	5,15	-22,31
Određuje način korištenja slobodnog vremena	17,63	25,00	29,48	16,75	-5,26	14,52	-21,42
Ne utiče bitno	52,21	49,52	-5,43	52,71	0,94	45,43	-14,92

Tabela br. 3, Percepcija ekonomskih determinanti

Obrazovni porodični bekgraund bi mogao imati utjecaja na doživljaj Bosne i Hercegovine. Pretpostaviti je da će studenti koji potiču iz porodice obrazovanih roditelja imati više informacija o različitim aspektima stvarnosti Bosne i Hercegovine (prirodnom i kulturnom naslijeđu, bogatoj tradiciji) te da će usvojiti objektivnije interpretativne okvire za tumačenje kompleksne i naizgled protivrječne stvarnosti. Naše istraživanje je pokazalo da u 65,87 % slučajeva ni jedan roditelj ispitanika nema završen fakultet, a samo kod 10,93 % imaju oba roditelja. U porodicama u kojima jedan roditelj ima završen fakultet, to je češće otac (16,43%) nego majka (6,73%). Uočljive su razlike i po ovom obilježju između studenata iz Banjaluke, Mostara i Tuzle. Studenti iz Banjaluke i Tuzle potiču iz obrazovanih porodica nego studenti iz Mostara. Razlike između spolno definiranih poduzoraka su manje izražene mada su evidentne. Roditelji studenata su obrazovaniji od roditelja studentkinja. Ovo je interesantan nalaz i zaslužuje dodatnu sociološko-antropološku analizu, u koju mi u ovom istraživanju nećemo ulaziti.

Za dalji tok našeg istraživanja izvodimo generalni zaključak da postoji značajno raslojavanje studenata po porodičnom obrazovnom bekgraundu, te da je moguće testirati pretpostavku da studenti koji potiču iz obrazovanih porodica drugačije percipiraju Bosnu i Hercegovinu od studenata koji potiču iz porodica nižeg obrazovnog stupnja.

Roditelji imaju završen fakultet	Uzorak %	Banjaluka %	Mostar %	Tuzla %	Muško %	Žensko %
Oboje	10,93	14,09	7,51	10,51	12,43	10,01
Otac	16,43	20,04	12,35	16,12	19,03	14,72
Majka	6,77	9,52	5,57	4,67	6,80	6,76
Ni jedno	65,87	56,35	74,58	68,69	61,75	68,52

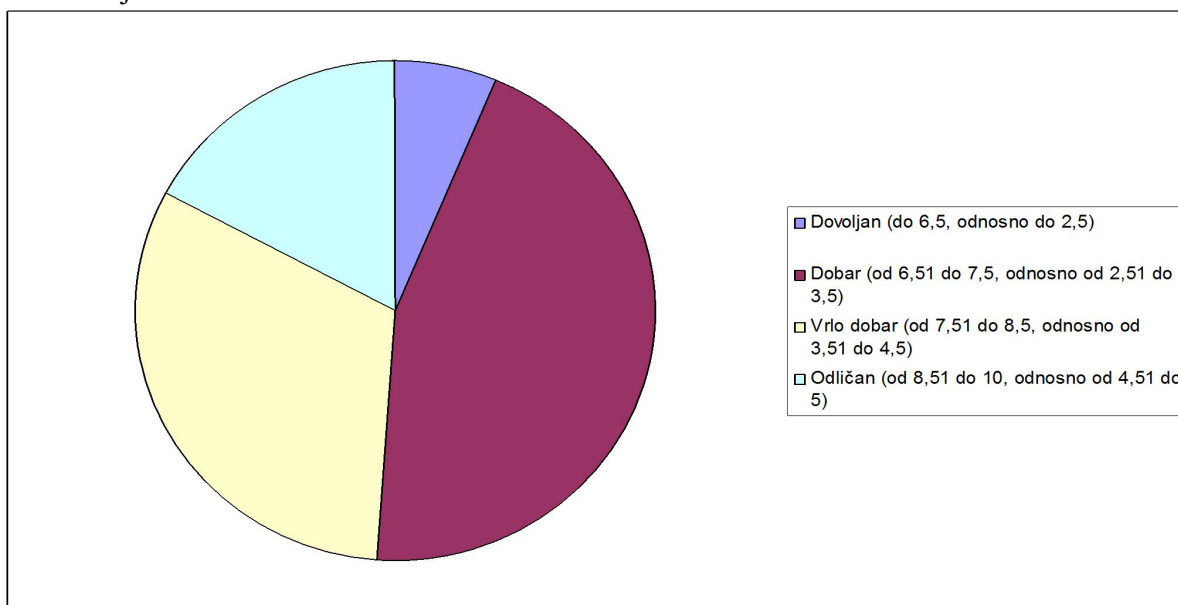
Tabela br.4, Obrazovno porodično okruženje

Efikasnost u toku studija je bitno svojstvo studenata, na osnovu kojeg jednu, na prvi pogled homogenu populaciju (društvenu grupaciju) možemo promatrati segmentirano. U uobičajenom žargonu već imamo ustaljene pojmove koji definiraju pripadnost konkretnih pojedinaca grupama „vječnih studenata“, „loših studenata“, „prosječnih studenata“, „zlatnih studenata“. Našim istraživanjem smo dimenzionirali veličinu ovih grupacija, vođeni pretpostavkom da pripadnici pojedinih, ovako definiranih, grupacija različito doživljavaju geografski, socijalni i državno-politički prostor na kome ostvaruju konkretne rezultate. Jednostavnije kazano, naša pretpostavka je da bi „dobri“ studenti mogli imati različita očekivanja, u odnosu na „loše“ studente od „idealne domovine“ kao i da bi mogli imati pozitivniji odnos prema Bosni i Hercegovini kao stvarnoj domovini.

Prosjeak položenih ispita	Uzorak %	Banjaluka %	Mostar %	Tuzla %	Muško %	Žensko %
Dovoljan (do 6,5, odnosno do 2,5)	6,32	4,25	10,18	5,47	7,83	5,20
Dobar (od 6,51 do 7,5, odnosno od 2,51 do 3,5)	44,86	32,01	53,82	50,26	52,53	39,17
Vrlo dobar (od 7,51 do 8,5, odnosno od 3,51 do 4,5)	31,72	39,94	25,82	28,39	27,42	34,84
Odličan (od 8,51 do 10, odnosno od 4,51 do 5)	17,09	23,80	10,18	15,89	12,21	20,80

Tabela br. 5, Uspjeh na studiju

Iz tabele br. 5 i grafikona br. 3, vidimo da najveću pojedinačnu grupaciju čine prosječni studenti (44,86% ispitanika) čiji je prosjeak položenih ispita između 6,51 i 7,5 odnosno između 2,51 i 3,5. Međutim, za provjeru naše pretpostavke relevantne su skupine vrlodobrih, koju čini 31,72 % ispitanika i odličnih, koju čini 17,09% ispitanika. Obje ove grupe su dovoljno velike da bi ih mogli testirati i uporediti sa grupom „dovoljnih“ odnosno „dobrih“. Za naše istraživanje manje su relevantne rezlike po ovom obilježju, koje su iz prezentirane tabele vidljive, između studenata u Banjaluci, Mostaru i Tuzli, odnosno između studenata i studentkinja.

Graf br. 3, Prosjeak položenih ispita

U sličnoj funkciji je i segmentacija uzorka po broju obnovljenih upisa iste godine. Učešće velikog broja studenata prve godine u ukupnom uzorku uticao je na dominaciju podgrupe koju čine ispitanici koji nisu obnovljali godinu (91,12 %), odnosno na nesrazmjernu manju drugu grupu, koja bi nam trebala poslužiti kao kontrolna. Zbog toga u daljnjem istraživanju nećemo koristiti ovaj indikator te ćemo zaključivanje o utjecaju varijable „uspjeh u toku studija“ zasnivati na indikatoru „prosjek ostvarenih ocjena na svim ispitima“.

Obnavljao upis iste godine	Uzorak %	Banjaluka %	Mostar %	Tuzla %	Muško %	Žensko %
Ne	91,12%	89,64%	95,61%	88,55%	87,13%	93,70%
Jednom	6,72%	7,77%	3,66%	8,41%	9,94%	4,60%
Dva puta	1,64%	1,59%	0,49%	2,80%	2,14%	1,33%
Više od dva puta	0,52%	1,00%	0,24%	0,23%	0,78%	0,36%

Tabela br.6, Efikasnost studiranja

Osjećaj zadovoljstva, odnosno nezadovoljstva samom sobom (samopercepcija) izvjesno je u vezi sa percepcijom okruženja pa i zadovoljstvom odnosno nezadovoljstvom državom u kojoj živimo. Iz perspektive psiholoških interpretativnih okvira očekivati je da pojedinci, pa i društvene grupe svoje lične frustracije i anksioznosti razrješavaju okrivljavanjem drugih, u ovom slučaju pomijeranjem agresivnosti i odgovornosti sa sebe na svoje okruženje pa i na politički i državni okvir u kojem žive. Vođeni pretpostavkom da će Bosnu i Hercegovinu, kao svoj životni prostor, različito doživljavati njeni građani (u ovom slučaju studenti) koji se, opet pod utjecajem mnoštva faktora osjećaju više ili manje zadovoljnim (i sretnim) ljudima ispitanicima smo postavili pitanje: U koju kategoriju ljudi se svrstavate?, nudeći im četiri moguća odgovora, koja obuhvataju cijelu skalu samopercepcije: zadovoljni, više zadovoljni nego nezadovoljni, više nezadovoljni nego zadovoljni i nezadovoljni. Najveću grupaciju čine ispitanici koji se osjećaju zadovoljnim (52,57%), slijedi grupacija više zadovoljnih nego nezadovoljnih (34,48%). U ove dvije grupacije samosvrstalo je se 87,05% ispitanika. Nezadovoljnim se doživljava svega 3,20% ispitanika a više nezadovoljnim nego zadovoljnim 9,75 %. Ove dvije grupacije čine skupa 12,95 % ispitanika. Uočljivo je, na prvi pogled da se veličina grupacije zadovoljnih studenata odgovara veličini grupacije studenata koji svoju ekonomsku situaciju ne doživljavaju kao ograničenje za ostvarivanje životnih ciljeva.

U koju se kategoriju ljudi svrstavate?	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Zadovoljni	52,57	57,23	8,14	53,04	0,89	46,60	-12,80
Više zadovoljni nego nezadovoljni	34,48	35,05	1,64	31,63	-8,99	36,53	5,64
Više nezadovoljni nego zadovoljni	9,75	6,14	-58,90	11,92	18,18	11,94	18,33
Nezadovoljni	3,20	1,58	-102,11	3,41	6,00	4,92	34,90

Tabela br. 7, (samo) zadovoljstvo životnom situacijom

Detaljnijim uvidom u tabelarni pregled rezultata izjašnjavanja o ovom pitanju uočavamo značajne razlike u samopercepciji zadovoljstva životnom situacijom u demografski definiranim grupama studenata. Vidimo da je zadovoljnih manje među tuzlanskim studentima a nezadovoljnih najmanje među banjalučkim studentima. Nezadovoljnih je više među studentima nego među studentkinjama. U daljnjem toku istraživanja testirat ćemo dvije grupe koje svoje zadovoljstvo životnom situacijom izražavaju krajnjim ocjenama; zadovoljni nezadovoljni, s tim što ćemo grupu nezadovoljnih proširiti i ispitanicima koji su izjasnili da se osjećaju više nezadovoljnim nego zadovoljnim.

U koju se kategoriju ljudi svrstava?	Uzorak %	Muško %	index	Žensko %	Index %
Zadovoljni	52,57	54,40	3,37	51,50	-2,07
Više zadovoljni nego nezadovoljni	34,48	33,46	-3,02	35,02	1,55
Više nezadovoljni nego zadovoljni	9,75	7,05	-38,46	11,43	14,68
Nezadovoljni	3,20	5,09	37,07	2,05	-56,51

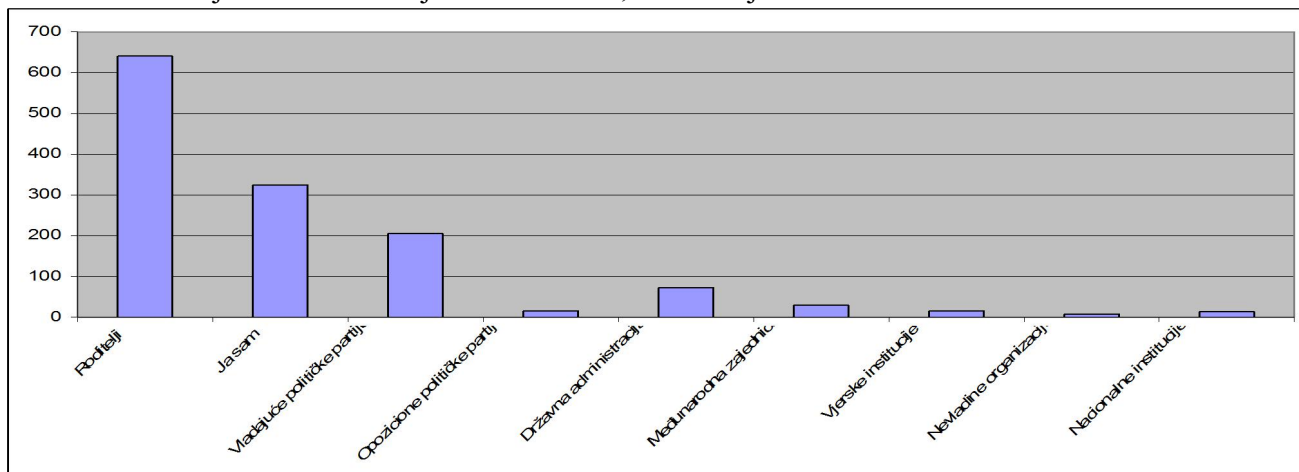
Tabela br.8, (samo) zadovoljstvo životnom situacijom

Mada cilj našeg istraživanja nije bio da istražujemo i objašnjavamo svu kompleksnost korijena i determinanti samozadovoljstva, koji sigurno jesu velikim dijelom objektivni, ali su u nezanemarljivoj mjeri i subjektivni, da bismo izoštrili mogući uticaj pojedinih aspekata (elemenata) državne stvarnosti Bosne i Hercegovine, ponudili smo ispitanicima listu subjekata, koji se u javnom (mas-medijском) diskursu najčešće idntifikuju kao relevantni faktori bosansko-hercegovačke stvarnosti. Ispitanici su imali mogućnost izbora samo jednog, između devet ponuđenih. Subjekata.

Šta mislite ko u najvećoj mjeri utiče na Vašu ukupnu životnu situaciju?	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Roditelji	48,34	49,29	1,93	48,78	0,90	46,79	-3,31
Ja sam	24,51	29,70	17,47	23,90	-2,54	19,00	-28,98
Vladajuće političke partije	15,54	11,72	-32,59	12,93	-20,18	22,57	31,15
Opozicione političke partije	1,21	0,40	-198,64	2,20	45,03	1,19	-1,60
Državna administracija	5,51%	5,05%	-9,00%	5,37%	-2,60%	6,18%	10,86%
Međunarodna zajednica	2,19%	2,83%	22,67%	1,71%	-28,10%	1,90%	-15,09
Vjerske institucije	1,21%	0,20%	497,29%	2,44%	50,53%	1,19%	-1,60%
Nevladine organizacije	0,53	0,20	-161,31	0,98	45,89	0,48	-11,12
Nacionalne institucije	0,98	0,61	-61,76	1,71	42,58	0,71	-37,58

Tabela br.9, Percepcija faktora utjecaja – a

Dobiveni rezultati se kreću u granicama očekivanih, naročito ako se uzme u obzir prethodno prezentirani nalaz da su roditelji izvor finansiranja studenata u 85,29% slučajeva.

Graf.br.4, Šta mislite ko u najvećoj mjeri utiče na Vašu ukupnu životnu situaciju?

Uočljiva je dominacija tzv. internih faktora (roditelja i samog sebe). Među uticajne eksterne faktore svrstali su se: vladajuće političke partije (15,54%), državna administracija (5,51%) i međunarodna zajednica (2,19%). Uočljivo je nizak stupanj perceptivnog povezivanja životne situacije sa ulogom opozicionih političkih partija, vjerskih institucija, nacionalnih kulturnih institucija i nevladinih organizacija. Predmetom posebne analize bi mogao biti nizak indeks percepcije uloge i utjecaja nevladinih organizacija u koje je u poslijeratnom periodu uložen ogroman novac kao dio strateške podrške međunarodne zajednice demokratskoj tranziciji Bosne i Hercegovine.

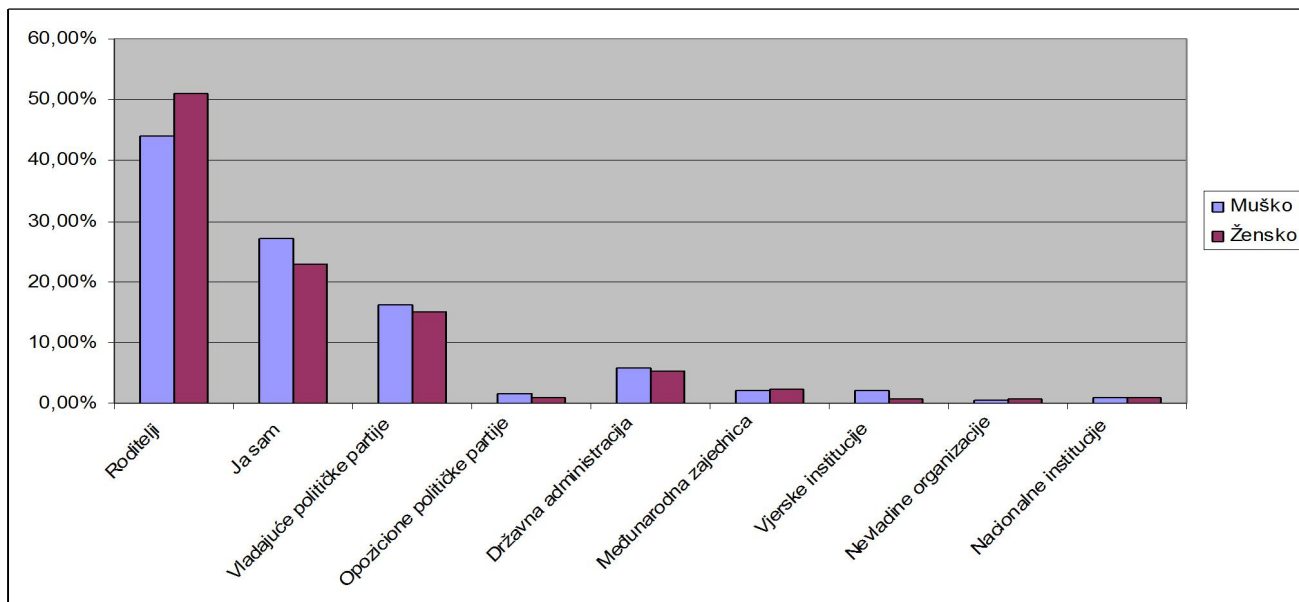
Šta mislite ko u najvećoj mjeri utiče na Vašu ukupnu životnu situaciju?	Uzorak %	Muško %	Index %	Žensko %	Index %
Roditelji	48,34	44,07	-9,69	50,92	5,06
Ja sam	24,51	27,08	9,47	22,95	-6,77
Vladajuće političke partije	15,54	16,21	4,13	15,14	-2,61
Opozicione političke partije	1,21	1,58	23,68	0,98	-23,53
Državna administracija	5,51	5,73	3,94	5,37	-2,47
Međunarodna zajednica	2,19	1,98	-10,66	2,32	5,73
Vjerske institucije	1,21	1,98	38,94	0,73	-64,71
Nevladine organizacije	0,53	0,40	-33,56	0,61	13,53
Nacionalne institucije	0,98	0,99	0,78	0,98	-0,37

Tabela br.10, Percepcija faktora utjecaja - b

Komparacijom manifestiranja ove varjable u demografski definiranim podgrupama uočavamo značajne razlike. Banjalučki studenti, u nesrazmjerno većoj mjeri od svojih kolega u Mostaru i Tuzli negiraju utjecaj vjerskih institucija, opozicionih političkih stranaka i nevladinih organizacija. Studenti iz Tuzle osjećaju jači utjecaj, nego njihove kolege, vladajućih političkih partija, što je razumljivo s obzirom na strukturu političke vlasti u Tuzli. Uočljive su razlike u percepciji relevantnih faktora i između studenata i studentkinja. Studentkinje u manjoj mjeri od svojih kolega osjete utjecaj vjerskih institucija i opozicionih političkih partija.

Šta mislite ko u najvećoj mjeri utiče na Vašu ukupnu životnu situaciju?	Uzorak %	Tehničke nauke %	Index %	Pedagoške nauke %	Index %
Roditelji	48,34	49,47	2,29	50,73	4,71
Ja sam	24,51	26,84	8,69	23,90	-2,54
Vladajuće političke partije	15,54	13,16	-18,07	14,63	-6,16
Opozicione političke partije	1,21	1,05	-14,63	0,49	-147,36
Državna administracija	5,51	4,21	-30,75	4,88	-12,86
Međunarodna zajednica	2,19	1,58	-38,51	1,46	-49,45
Vjerske institucije	1,21	2,11	42,68	1,46	17,55
Nevladine organizacije	0,53	1,58	66,57	0,98	45,89
Nacionalne institucije	0,98			1,46	33,01

Tabela br. 11, Percepcija faktora utjecaja - c

Graf. 5, Šta mislite ko u najvećoj mjeri utiče na Vašu ukupnu životnu situaciju?

Studenti medicinskih nauka pridaju veći značaj uticaju državne administracije i međunarodne zajednice a manji značaj uticaju vjerskih institucija. Studenti društvenih nauka u mnajoj mjeri od svojih kolega sa drugih fakulteta pridaju značaj utjecaju opozicionih političkih partija, vjerskih institucija i nacionalnih institucija a u većoj mjeri prepoznaju utjecaj nevladinog sektora. Studenti ostalih fakulteta pridaju manji značaj utjecaju vladajućih političkih partija a veći značaj utjecaju opozicije.

Šta mislite ko u najvećoj mjeri utiče na Vašu ukupnu životnu situaciju?	Uzorak %	Medicinske nauke %	Index %	Društvene nauke %	Index %	Ostale nauke %	Index %
Roditelji	48,34	43,46	-11,24	48,24	-0,20	47,75	-1,23
Ja sam	24,51	21,99	-11,46	22,55	-8,69	33,15	26,06
Vladajuće političke partije	15,54	18,32	15,22	17,93	13,35	10,11	-53,63
Opozicione političke partije	1,21	1,05	-15,23	0,92	-30,56	2,81	57,04
Državna administracija	5,51	7,85	29,90	5,55	0,72	4,49	-22,49
Međunarodna zajednica	2,19	5,24	58,23	2,40	8,99	0,00	
Vjerske institucije	1,21	0,52	-130,47	0,92	-30,56	1,69	28,41
Nevladine organizacije	0,53	1,57	66,39	0,92	42,88	0,00	
Nacionalne institucije	0,98	0,00%		0,55	-76,80	0,00%	

Tabela br. 12, Percepcija faktora utjecaja - c

Utjecaj medija na javno mišljenje je dokazan. Imidž je, mada se definira kao subjektivni doživljaj nekoga ili nečega, jedna vrsta javnog mišljenja i sigurno je rezultanta kako ličnih iskustava sa objektom percepcije tako i utjecaja tuđih iskustava koji se ostvaruju ili interpersonalnim komunikacijama ili u masmedijskom diskursu. To je razlog zbog kojeg smo izdvojili medijsku varjablu. Ispitanicima smo postavili direktno pitanje: Koje medije pratite u tolikoj mjeri da bi mogli uticati na vašu informiranost i vaše stavove o domaćim prilikama?

Dobiveni rezultati su nas naveli na tri glavna zaključka: 1) potvrdili smo ranije postavljenu tezu da su građani Bosne i Hercegovine, pa i studenti zarobljeni u tri nacionalno definirane komunikacijske zajednice između, da praktično pripadnici jednih nemaju priliku čuti izvornu verziju priče pripadnika drugih zajednica. O drugom znaju samo onoliko i ono što njihove političke elite koje su komunikacijski podsistem podredile svojim interesima smatraju opravdanim i funkcionalnim, 2) Značajan je utjecaj susjednih političkih i komunikacijskih podsistema i njihovih interpretativnih i selekcijskih okvira na proces artikuliranja javnog mišljenja u Bosni i Hercegovini pa i imidža Bosne i Hercegovine i 3) narasta utjecaj interneta na javno mišljenje u Bosni i Hercegovini, mada je, s obzirom da je ispitivana studentska populacija, još uvijek ispod evropskih i savremenih svjetskih trendova.

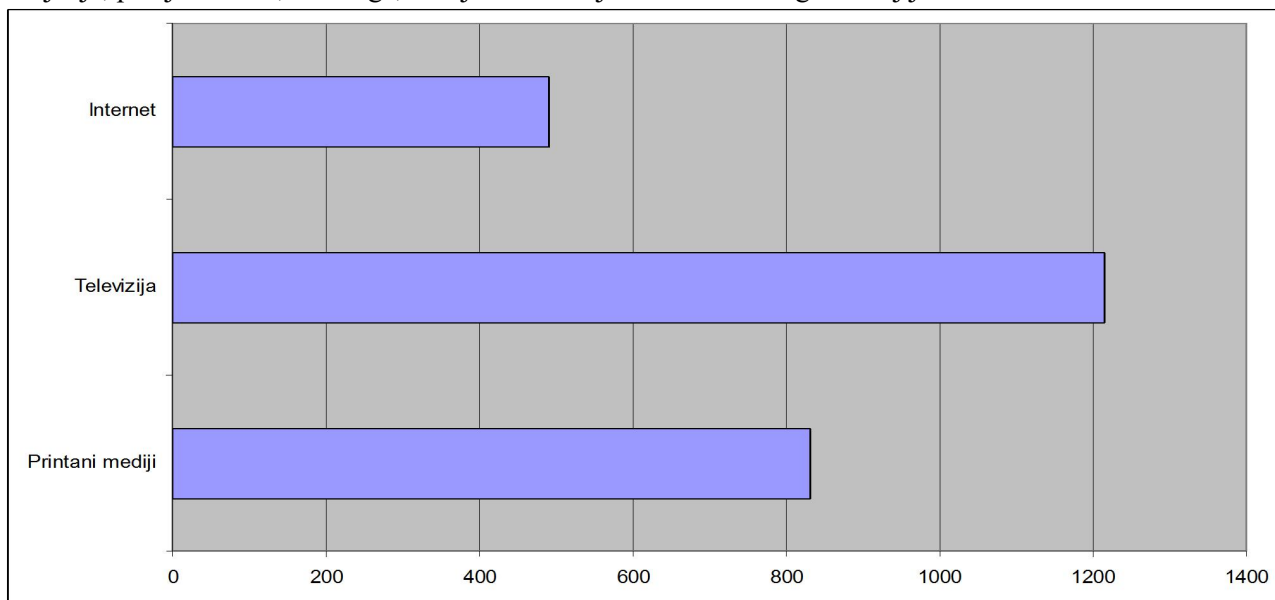
Koje medije pratite u tolikoj mjeri da bi mogli uticati na vašu informiranost i stavove o domaćim prilikama?	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Oslobodjenje	4,44	1,19	-274,81	0,73	-511,85	11,83	62,44
Dnevni avaz	13,48	1,38	-874,52	3,15	-328,30	37,59	64,13
Nezavisne novine	7,33	18,38	60,10	0,24	-2928,67	1,16	-532,13
Dnevni list	8,89	2,17	-308,89	23,49	62,15	2,78	-219,26
Glas srpske	4,81	10,47	54,03	1,45	-231,42	1,39	-245,86
San	0,59	0,40	-49,93	0,24	-144,74	1,16	48,92
Dnevne novine iz susjedne zemlje	13,85	7,11	-94,70	35,11	60,55	1,39	-895,02
Sedmične novine iz susjedne zemlje	4,22	3,16	-33,53	8,72	51,56	1,16	-263,96
Dani	1,63	0,20	-724,59	0,73	-124,35	4,18	60,98
Slobodna Bosna	1,63	0,79	-106,15	1,45	-12,17	2,78	41,47
BH START	0,59	0,59	0,05	0,24	-144,74	0,93	36,15
BHT1	13,48	5,14	-162,37	6,54	-106,22	29,93	54,96
FTV	17,56	1,78	-887,01	13,32	-31,83	40,14	56,26
TV Republike srpske	10,22	24,90	58,95	0,97	-955,44	1,86	-450,72
BN TV (Bijeljinska televizija)	3,56	5,93	40,03	1,21	-193,69	3,02	-17,88
BH Pink	13,56	14,62	7,31	6,54	-107,35	19,03	28,75
Televizije iz susjednih zemalja	31,63	22,33	-41,63	56,42	43,94	18,79	-68,30
Internet	36,30%	26,88%	-35,04%	46,73%	22,33%	37,35%	2,83%

Tabela br. 13, Samoprocjena utjecaja pojedinih medija na stupanj informiranosti i stavove

Istraživanje je pokazalo da, prema mišljenju studenata, televizija kao kanal javnog komuniciranja ima najveći utjecaj na njihovu informiranost kao i na stavove o prilikama u Bosni i Hercegovini. To se slikovito vidi iz grafikona broj 5. Iza televizije slijede printani mediji i internet. Utjecaj Interneta je duplo manji od utjecaja printanih medija, ali je više nego evidentan i u usponu je ako se imaju u vidu neka prethodna istraživanja o rasprostranjenosti interneta među građanima Bosne i Hercegovine.⁹ Ne postoje značajne razlike u pogledu globalnih proporcija utjecaja pojedinih kanala komuniciranja između studenata iz Banjaluke, Mostara i Tuzle, kao i između studenata i studentkinja. Rezultati istraživanja ukazuju na razlike u pogledu korištenja pojedinih medija a naročito izloženosti medijima iz susjednih zemalja. Najkraće kazano, grafikoni koji slijede slikovito pokazuju 1) da mediji iz jedne komunikacijske zajednice teško prodiru preko granica druge komunikacijske zajednice, pa čak i mediji, kao što je BHT1, kojima je funkcija da „pokrivaju“ područje cijele Bosne i Hercegovine, 2) da je jedna komunikacijska subjedinica (sa hrvatskom većinom) izrazito pod utjecajem medija iz susjednih zemalja i 3) da se u Bosni i Hercegovini,

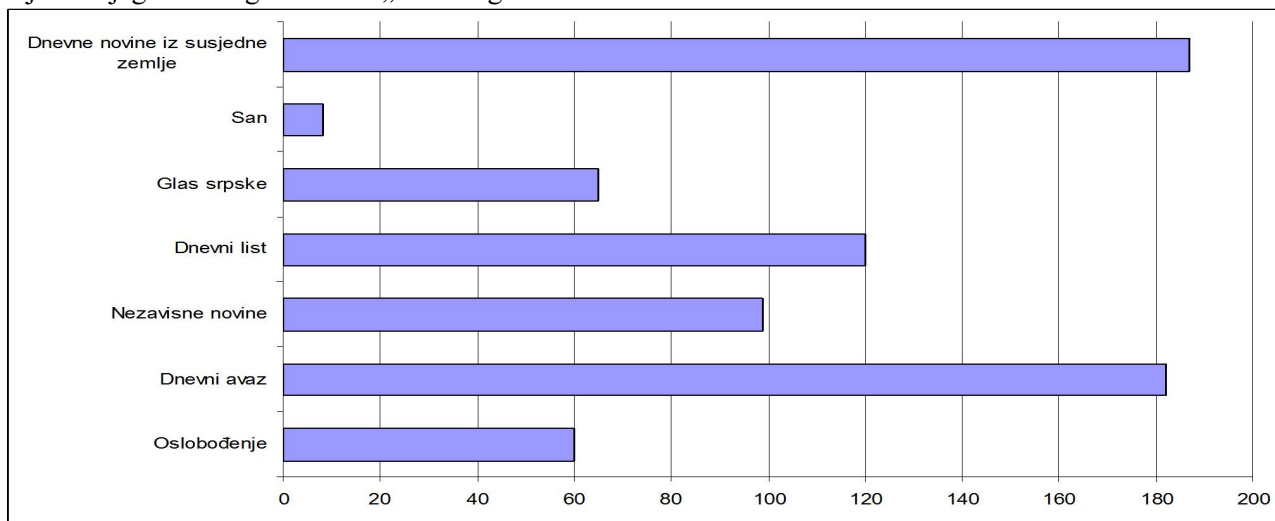
⁹ Utjecaj radija nije mjereno

faktički ne može govoriti o mainstream mediju u smislu utjecaja na cjelovito bosansko-hercegovačko mnijenje, pa vjerovatno, radi toga, ni o jedinstvenoj bosansko-hercegovačkoj javnosti.

Graf. br. 5, Samoprocjena utjecaja medijskih kanala na informiranost i stavove studenata

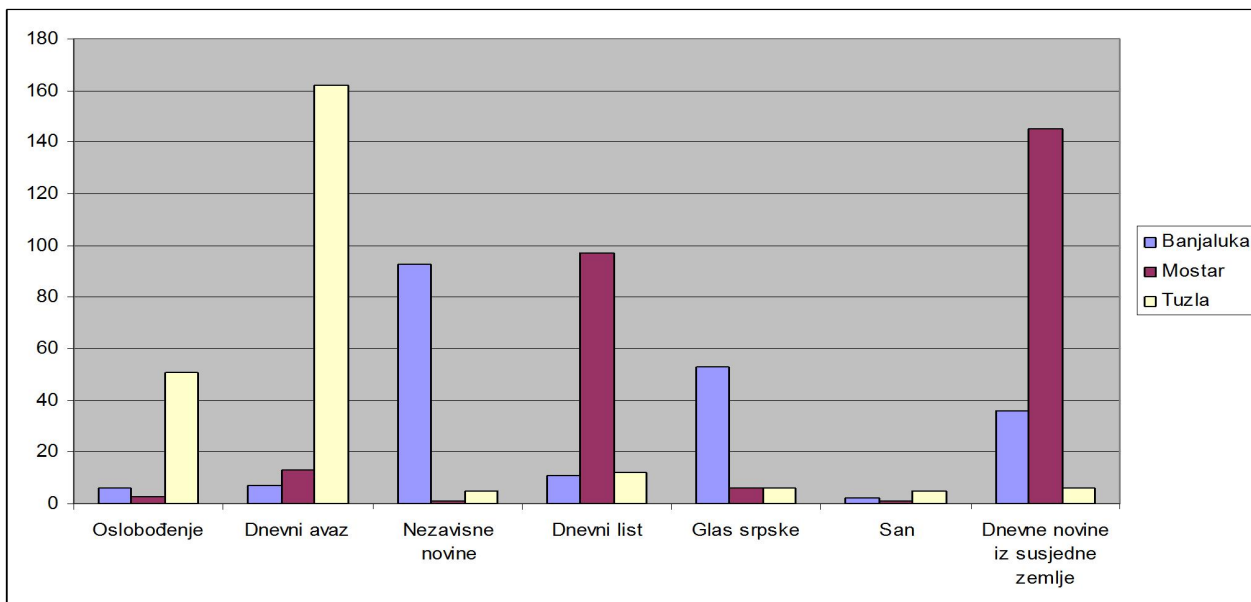
Grafikon broj 6 slikovito pokazuje da je utjecaj dnevnih novina iz susjednih zemalja veći od utjecaja najtiražnijeg domaćeg dnevnika „Dnevnog avaza“.

Graf. br. 6, Samoprocjena utjecaja printanih medija na informiranost i stavove studenata

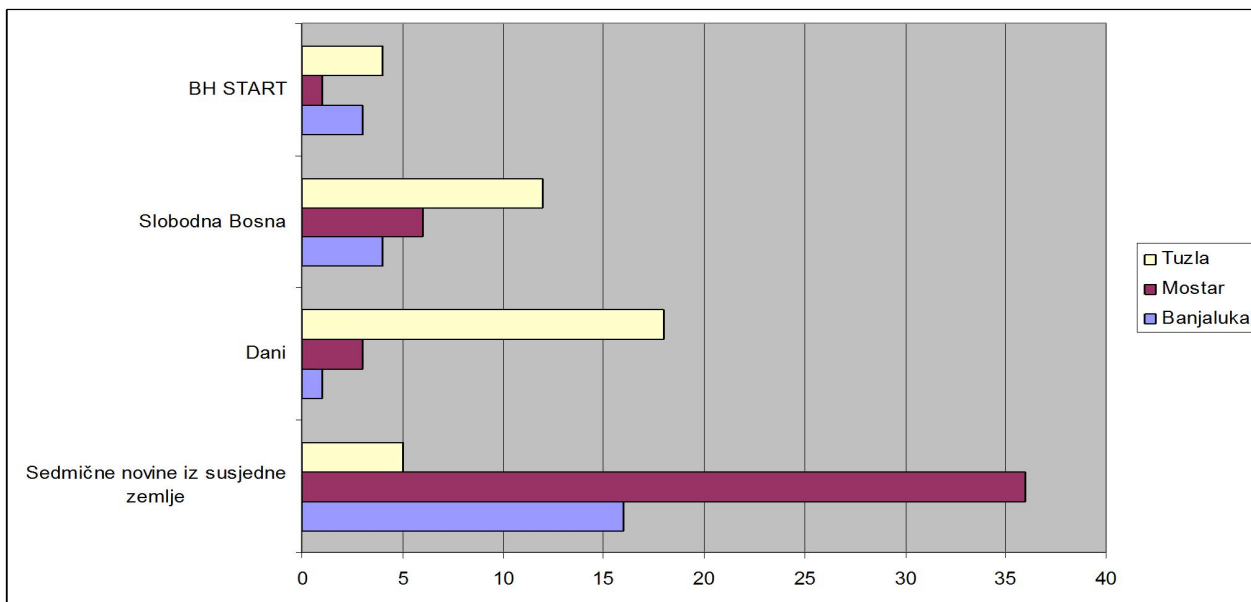
Grafikoni broj 7, broj 8 i broj 9 pokazuju zatvorenost nacionalno definiranih komunikacijskih zajednica u „svoje“ medije.

Iz ovih grafikona vidimo da je „hrvatska“ komunikacijska subzajednica u najvećoj mjeri podložna medijima iz susjednih zemalja. Ovaj nalaz bi trebalo imati u vidu kada se proučava pitanje zahtjeva hrvatskog nacionalnog korpusa za kanal na hrvatskom jeziku u okvirima sistema bosansko-hercegovačkog javnog emitera. Izvorna BH priča (BH interpretativni okvir) imala bi, nesumnjivo, mnogo veće šanse u ovakvom kanalu nego što ima u programima televizija iz susjednih zemalja.

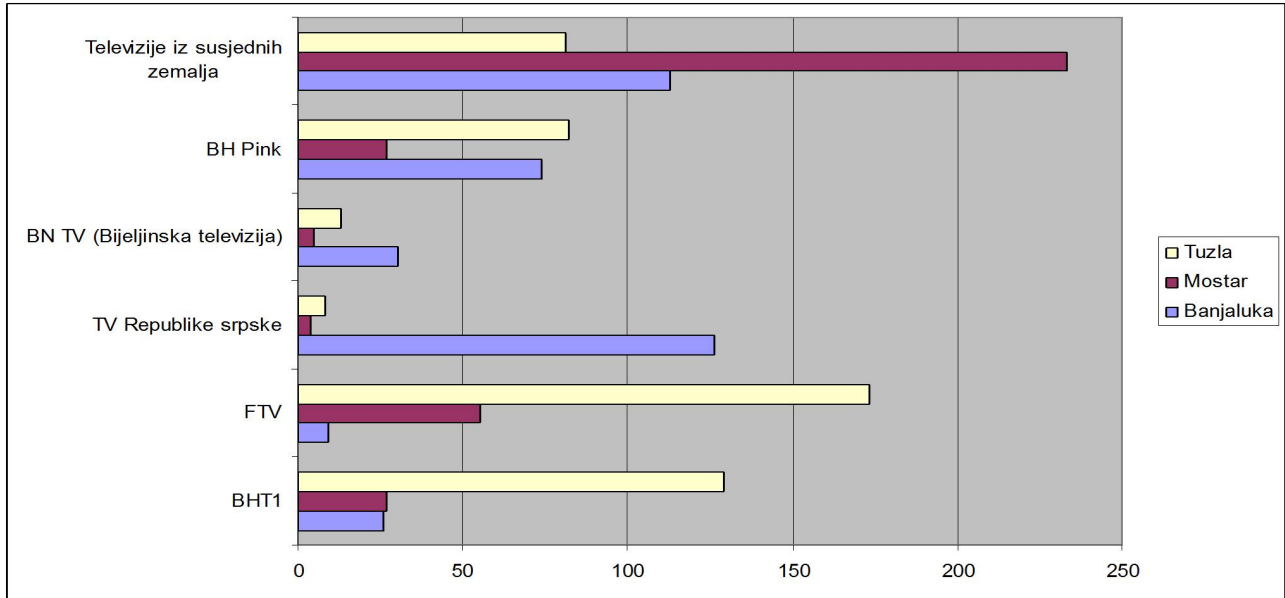
Graf. br. 7, Samoprocjena utjecaja dnevnih printanih medija na informiranost i stavove studenata

I u sektoru sedmičnih novina uočavamo dominantan utjecaj medija iz susjednih zemalja, al i mali uticaj tzv. domaćih meinstrim sedmičnjaka.

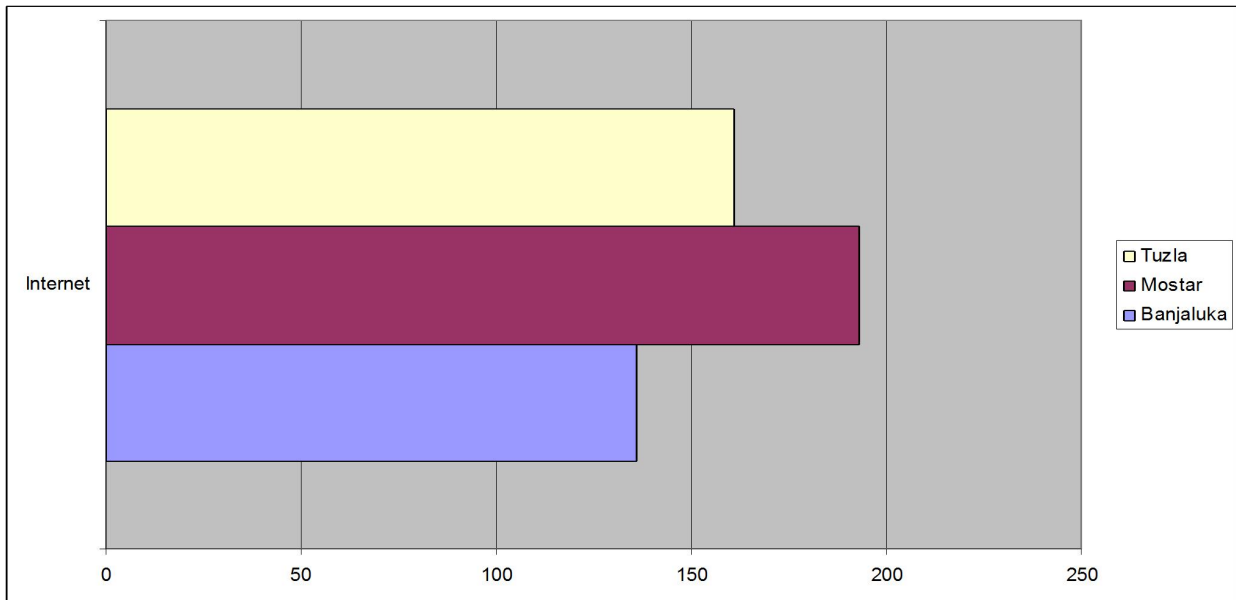
Graf. br. 8, Samoprocjena utjecaja sedmičnih printanih medija na informiranost i stavove studenata

Slične odnose pronalazimo i u sektoru elektronskih medija, gdje je nizak utjecaj „državne televizije” u komunikacijskim subzajednicama sa hrvatskom i srpskom većinom, odnosno gdje je dominirajući utjecaj televizija iz susjednih zemalja u komunikacijskoj subzajednici sa hrvatskom većinom.

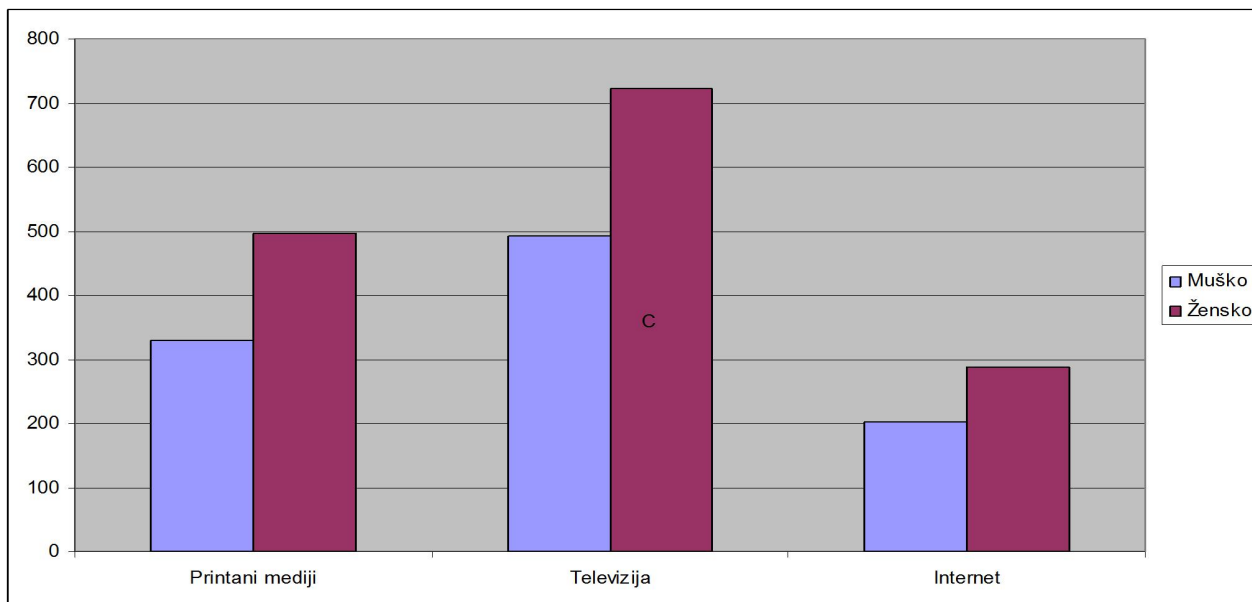
Graf. Br.9, Samoprocjena utjecaja televizijskih stanica iz susjednih zemalja na informiranost i stavove studenata

Internet je približno ujednačeno prisutan medij u sve tri istraživane univerzitetske sredinem, mada nisu zanemarljive razlike koje ukazuju da studenti iz Mostara u najvećoj mjeri koriste ovaj medij, slijede studenti iz Tuzle, pa studenti iz Banjaluke.

Graf. Br.10, Samoprocjena utjecaja Interneta na informiranost i stavove studenata

Analiza spolnog obilježja pokazuje da studentkinje generalno procjenjuju da na njihovu informiranost, odnosno na stavove o prilikama u Bosni i Hercegovini utiču masovni mediji više nego na njihove kolege. Grafikon broj 11, pokazuje da je taj utjecaj veći u slučaju sva tri istraživana kanala; printanih medija, televizije i Interneta. Tabela broj 14 omogućava analizu ovih diferencija.

Graf. Br. 11, Samoprocjena utjecaja pojedinih kanala komuniciranja na informiranost i stavove studenata, odnosno studentkinja

Koje medije pratite u tolikoj mjeri da bi mogli uticati na vašu informiranost i stavove o domaćim prilikama?	Uzorak %	Muško %	Index %	Žensko %	Index %
Oslobođenje	4,44	5,83	23,70	3,60	-23,56
Dnevni avaz	13,48	16,70	19,27	11,51	-17,12
Nezavisne novine	7,33	6,99	-4,91	7,55	2,92
Dnevni list	8,89	8,54	-4,04	9,11	2,46
Glas srpske	4,81	5,05	4,63	4,68	-2,96
San	0,59	1,17	49,14	0,24	-147,11
Dnevne novine iz susjedne zemlje	13,85	13,40	-3,39	14,15	2,10
Sedmične novine iz susjedne zemlje	4,22	3,11	-35,90	4,92	14,11
Dani	1,63	1,36	-19,89	1,80	9,39
Slobodna Bosna	1,63	1,36	-19,89	1,80	9,39
BH START	0,59	0,39	-52,59	0,12	-394,22
BHT1	13,48	18,45	26,92	10,43	-29,24
FTV	17,56	19,61	10,48	16,31	-7,66
TV Republike srpske	10,22	11,26	9,23	9,59	-6,57
BN TV (Bijeljinska televizija)	3,56	5,05	29,57	2,64	-34,79
BH Pink	13,56	11,07	-22,48	15,11	10,28
Televizije iz susjednih zemalja	31,63	30,10	-5,09	32,61	3,02
Internet	36,30	39,22	7,46	34,53	-5,11

Tabela br. 14, Samoprocjena utjecaja pojedinih medija na stupanj informiranosti i stavove po spolnom obilježju

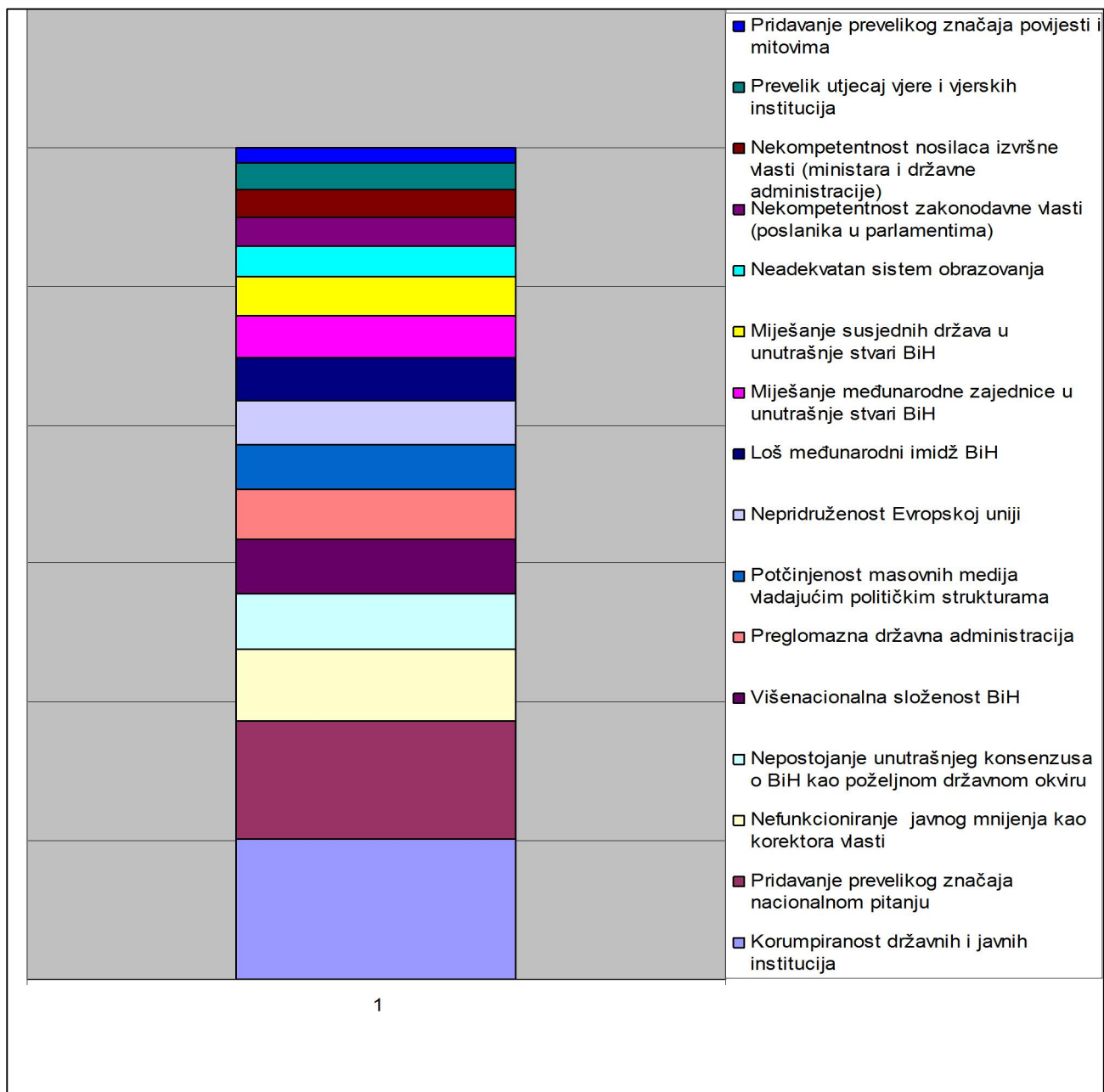
6.2. Percepcija determinirajućih efekata elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine

Korumpiranost državnih i javnih institucija u Bosni i Hercegovini je faktor koji, po mišljenju studenata, utiče u najvećoj meri na njihovu životnu situaciju. Slijede: pre naglašavanje nacionalnog pitanja, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti, nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini kao poželjnom državnom okviru, višenacionalna složenost Bosne i Hercegovine, glomaznost državne administracije, potčinjenost masovnih medija vladajućim političkim strukturama, nepridruženost Evropskoj uniji, loš međunarodni imidž Bosne i Hercegovine, miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, neadekvatan sistem obrazovanja, nekompetentnost zakonodavne i izvršne vlasti (poslanika i ministara), prevelik utjecaj vjere i vjerskih institucija i na koncu pridavanje prevelikog značaja povijesti i mitovima.

Iz tabele broj 15 vidljivo je da su pojedine od navedenih impresija o stvarnosti Bosne i Hercegovine različitim intenzitetom prisutne u percepciji studenata iz Banjaluke, Mostara i Tuzle.

	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Korumpiranost državnih i javnih institucija	50,49	56,63	10,84	45,75	-10,36	52,85	4,46
Pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju	42,41	42,94	1,25	12,00	-253,40	15,54	-172,82
Nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti	26,15	23,72	-10,24	19,50	-34,10	19,95	-31,09
Nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o BiH kao poželjnom državnom okviru	19,98	16,20	-23,36	10,25	-94,97	11,66	-71,43
Višenacionalna složenost BiH	19,61	13,00	-50,82	12,50	-56,85	0,00	
Preglomazna državna administracija	17,96	16,67	-7,77	5,54	-224,14	21,46	16,31
Potčinjenost masovnih medija vladajućim političkim strukturama	16,26	19,43	16,32	15,37	-5,81	3,30	-392,38
Nepridruženost Evropskoj uniji	15,75	14,40	-9,34	7,05	-123,25	25,47	38,18
Loš međunarodni imidž BiH	15,75	17,60	10,54	31,23	49,59	16,51	4,63
Miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari BiH	14,99	24,60	39,07	14,86	-0,86	14,39	-4,18
Miješanje susjednih država u unutrašnje stvari BiH	13,93	14,20	1,91	25,94	46,31	18,87	26,18
Neadekvatan sistem obrazovanja	11,17	8,03	-39,06	33,42	66,58	50,12	58,50
Nekompetentnost zakonodavne vlasti (poslanika u parlamentima)	10,64	11,04	3,65	9,18	-15,87	10,40	1,51
Nekompetentnost nosilaca izvršne vlasti (ministara i državne administracije)	9,74	7,63	-27,59	16,84	42,17	12,06	5,50
Prevelik utjecaj vjere i vjerskih institucija	9,51	9,00	-5,68	35,20	72,99	20,57	15,15
Pridavanje prevelikog značaja povijesti i mitovima	5,67	4,91	-15,63	5,36	-5,93	6,86	-19,91

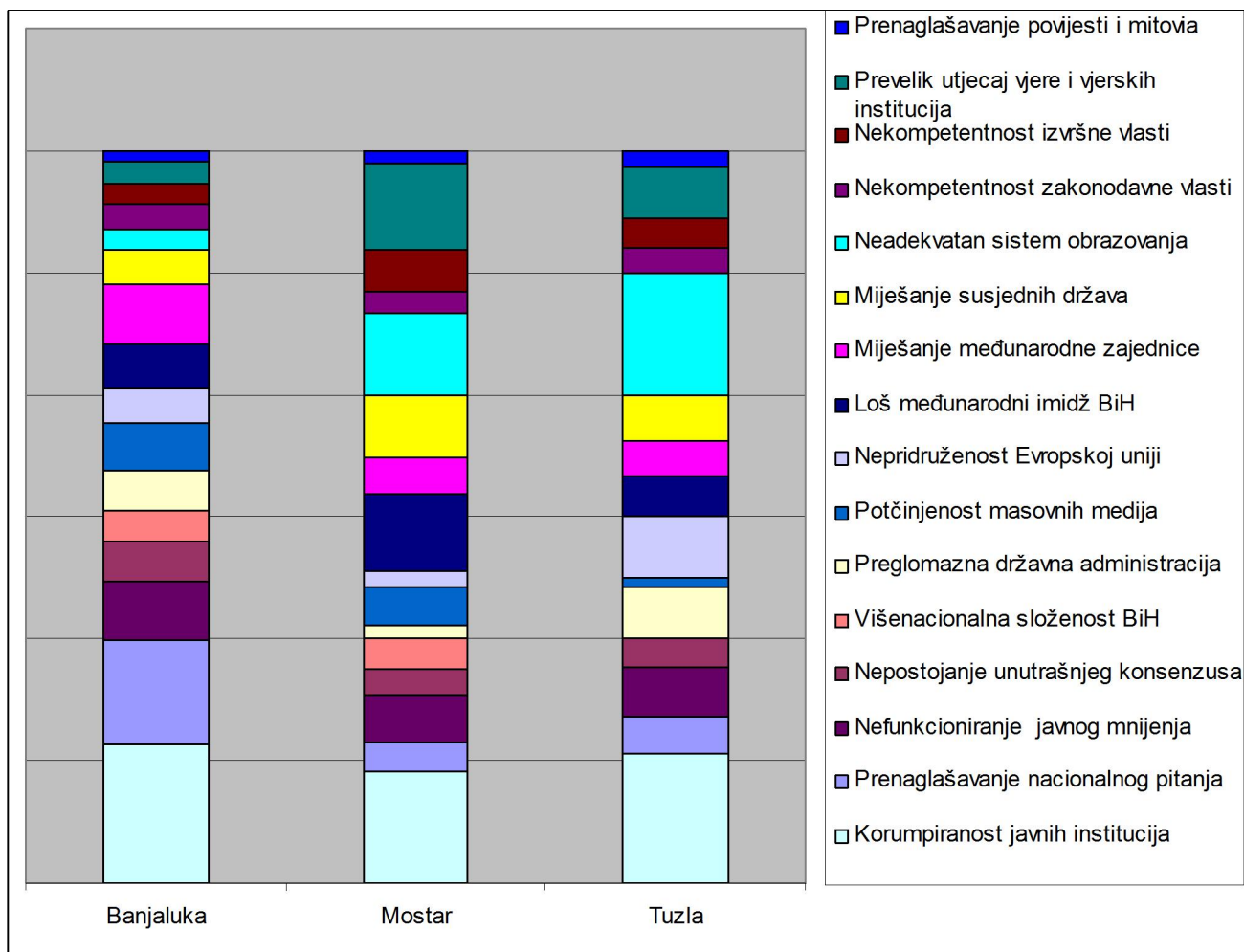
Tabela br. 15. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i hercegovine kao determinanti kvaliteta života

Graf. br. 12., Percepcija elemenata internog imidža Bosne i Hercegovine

Iz grafikona broj 12 i tabele broj 15 vidimo da u doživljaju iznutra (internom imidžu)aktuelne stvarnosti Bosne i Hercegovine preovlađuju tri impresije: korumpiranost državnih i javnih institucija, prenaplašavanje nacionalnog pitanja i nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti.

Među banjalučkim studentima prvih pet mjesta na listi elemenata internog imidža Bosne i Hercegovine zauzimaju: korumpiranost državnih i javnih institucija, pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju, miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari BiH, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti i potčinjenost masovnih medija vladajućim političkim strukturama. Utisak o lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine zauzima šesto mjesto.

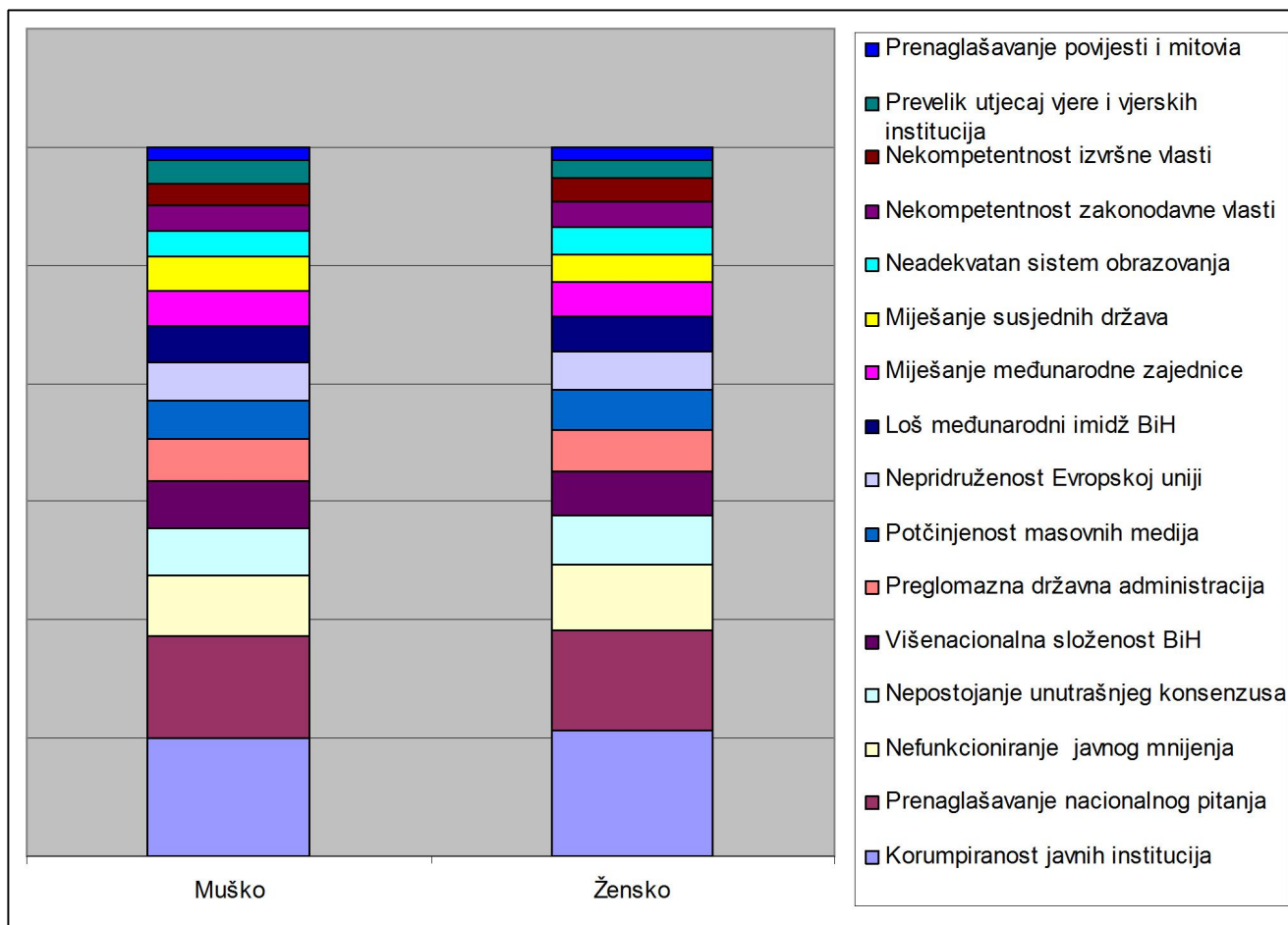

Graf. br. 13, Usporedba percepcije elemenata internog imidža BiH

I mostarski studenti korumpiranost državnih i javnih institucija i prenamlašavanje značaja nacionalnog pitanja vide kao dva najznačajnija aspekta stvarnosti Bosne i Hercegovine, ali za razliku od banjalučkih studenata, na treće mjesto stavljaju nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti, na četvrto mjesto nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini kao poželjnom državnom okviru i na peto mjesto višenacionalnu složenost Bosne i Hercegovine.

Loš međunarodni imidž Bosne i Hercegovine je po mostarskim studentima tek deveti faktor po značaju za njihovu životnu situaciju.

Po mišljenju tuzlanskih studenata poredak elemenata internog imidža Bosne i Hercegovine je slijedeći: korumpiranost državnih i javnih institucija, prenamlašavanje nacionalnog pitanja, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti, nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i hercegovini kao poželjnom državnom okviru i višenacionalna složenost Bosne i Hercegovine. Uočljivo je da sa stajališta poretka elemenata internog imidža nema razlike između tuzlanskih i mostarskih studenata, a da banjalučki studenti visoko (na treće mjesto) rangiraju element miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine kao i relativno visoku poziciju (šesto mjesto) utiska o nepovoljnom utjecaju lošeg međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine.

Graf. br. 14. Usporedba percepcije elemenata internog imidža studenti - studentkinje

Indikativno je i da se impresiji o potčinjenosti masovnih medija vladajućim političkim strukturama, koja je u ukupnom uzorku rangirana na sedmo mjesto, pridaje veći značaj među banjalučkim studentima nego među tuzlanskim i mostarskim. Ovaj nalaz korespondira sa dominantnim ocjenama stupnja medijskih sloboda u Republici srpskoj.

Iz grafikona br. 13 uočavamo značajne strukturalne razlike u doživljaju pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao relevantnih determinirajućih faktora kvaliteta života studenata, ovisno od mjesta studiranja. Uočljiva su različita vrednovanja od strane banjalučkih, mostarskih i tuzlanskih studenata: nacionalnog pitanja, miješanja susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, odnos na spram glomaznosti državne administracije, kao i odnos (kritičnost) naspram sistema obrazovanja i miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i kvalitete međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine.

Mada razlike između studentkinja i studenata nisu tako drastične one su, u pojedinim elementima ipak vidljive iz grafikona br. 14.

Studentkinje su kritičnije prema stupnju korumpiranosti javnih institucija i u većoj mjeri kao nedostatak uočavaju nefunkcioniranje javnog mnijenja. Studenti snažnije osjećaju prenaglašenost nacionalnog pitanja.

U ostalim elementima su strukture imidža kod ove dvije grupe (poduzorka) uglavnom izbalansirane.

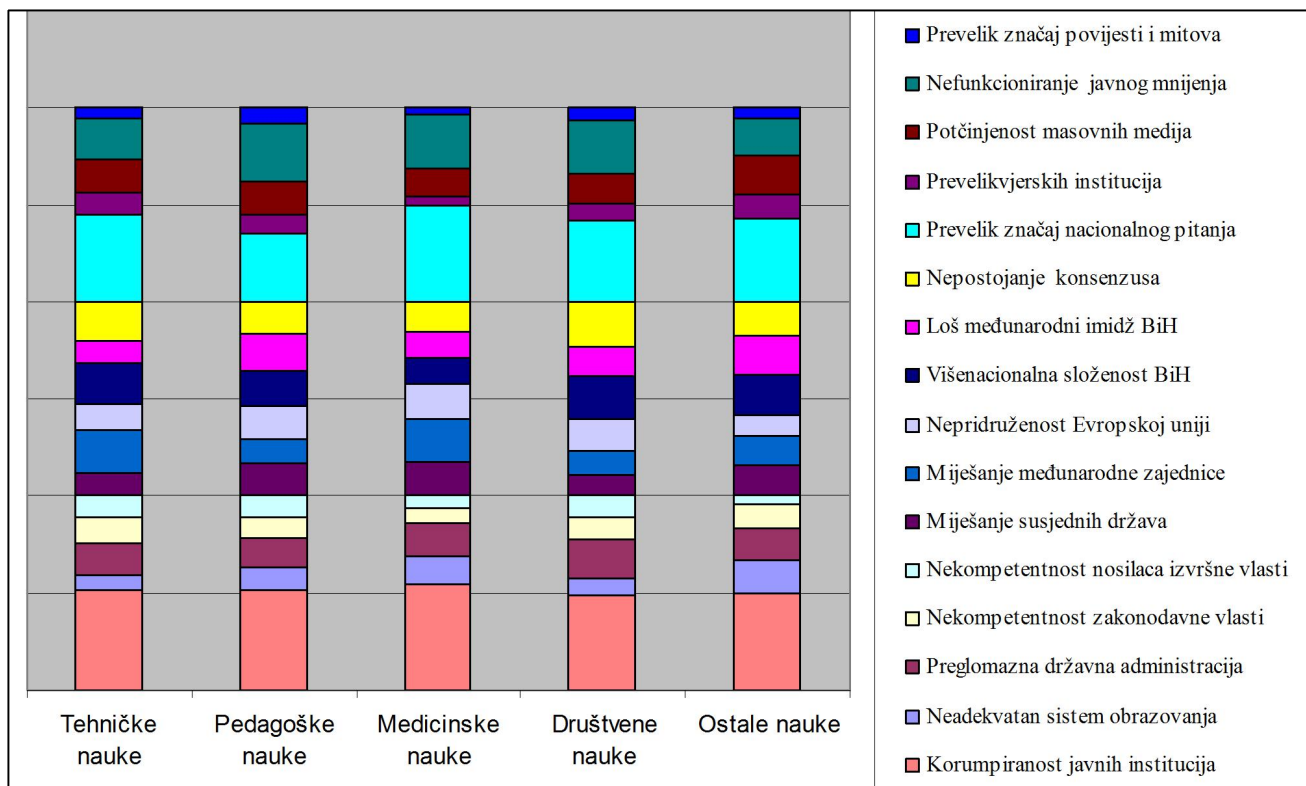
Generalno možemo zaključiti da spol ne utiče bitno na način na koji studentska populacija doživljava one elemente stvarnosti Bosne i Hercegovine (internog imidža) koji se uzimaju kao determinante kvalitete života. Značajne razlike u percepciji elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine (interenog imidža) kao faktora koji determiniraju način života studentske populacije uočavamo između studenata tehničkih nauka, pedagoških

nauka, medicinskih nauka, društvenih nauka i ostalih usmjerenja (uglavnom umjetničkih). Detaljan analitički prikaz je dat u tabeli broj 16.

	Uzorak %	Tehničke nauke %	Pedagoške nauke %	Medicinske nauke %	Društvene nauke %	Ostale nauke %
Korumpiranost državnih i javnih institucija	50,49	51,83	51,46	54,40	48,32	49,72
Neadekvatan sistem obrazovanja	11,17	7,33	11,65	13,99	9,14	17,32
Preglomazna državna administracija	17,96	16,75	15,05	18,13	20,34	16,20
Nekompetentnost zakonodavne vlasti (poslanika u parlamentima)	10,64	12,57	10,68	7,25	10,82	12,29
Nekompetentnost nosilaca izvršne vlasti (ministara i državne administracije)	9,74	11,52	11,17	6,22	11,38	4,47
Miješanje susjednih država u unutrašnje stvari BiH	13,93	11,58	16,99	18,04	11,40	15,82
Miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari BiH	14,99	22,11	11,65	21,13	11,59	15,25
Nepridruženost Evropskoj uniji	15,75	13,68	17,48	19,07	16,45	10,17
Višenacionalna složenost BiH	19,61	20,53	17,96	12,89	22,24	20,90
Loš međunarodni imidž BiH	15,75	11,58	19,42	13,40	14,95	20,90
Nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o BiH kao poželjnom državnom okviru	19,98	20,53	16,50	15,46	23,36	16,95
Pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju	42,41	44,62	35,44	49,21	41,63	43,18
Prevelik utjecaj vjere i vjerskih institucija	9,51	11,29	9,22	5,24	9,32	12,50
Potčinjenost masovnih medija vladajućim političkim strukturama	16,26	17,20	16,99	14,14	15,21	19,89
Nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti	26,15	21,51	30,10	28,27	27,76	19,32
Pridavanje prevelikog značaja povijesti i mitovima	5,67	5,38	8,25	3,14	6,08	5,11

Tabela br. 16. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao determinanti kvaliteta života – profil studija

Studenti društvenih nauka manje intenzivno od svojih kolega iz drugih naučnih oblasti doživljavaju problem korumpiranosti javnih službi. Najosjetljiviji na ovaj problem bosansko-hercegovačkog društva su studenti medicinskih nauka. Studenti iz grupacije ostalih studijskih profila i studenti medicinskih nauka u većoj mjeri nego drugi ističu problem neadekvatnosti obrazovnog sistema. Glomaznost državne administracije ističu studenti društvenih i medicinskih nauka. Studenti društvenih, tehničkih i pedagoških nauka u većoj mjeri nego studenti medicine vide problem u nekompetentnosti nosilaca zakonodavne i izvršne vlasti. Studenti tehničkih i medicinskih nauka izrazitije u odnosu na druge doživljavaju kao problem angažiranje međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini.

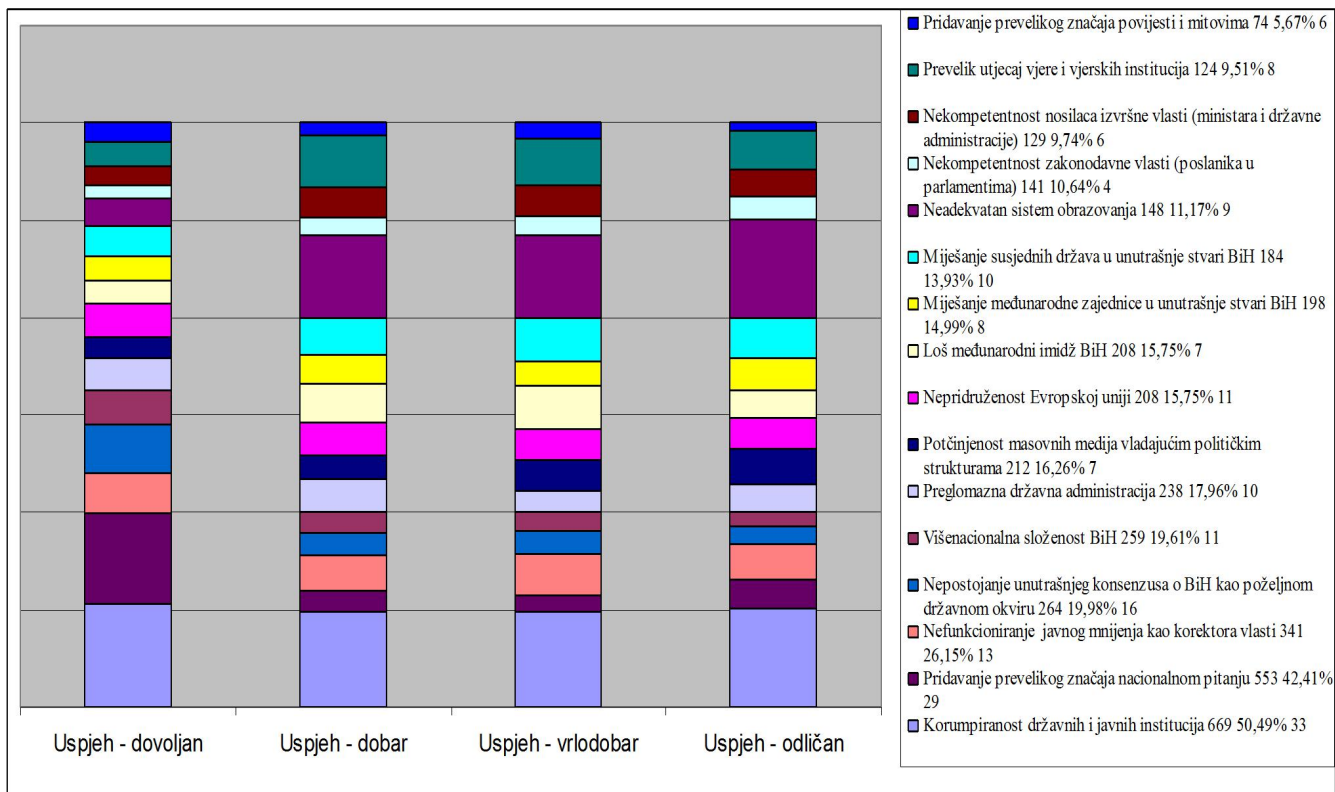
Graf. br. 15. Usporedba percepcije elemenata internog imidža profil studija

Studenti pedagoških i grupa studenata „ostalih nauka“ uočavaju problem nepovoljnog utjecaja međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine. Svi podjednako misle da se prevelik značaj pridaje nacionalnom pitanju. Nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti uočavaju naročito studenti pedagoških nauka.

Naše istraživanje potvrđuje da uspjeh u toku studija možemo povezati sa percepcijom pojedinačnih elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao faktora koji determiniraju životnu situaciju studenata, pa vjerovatno i uspjeh u toku studija. Tako studenti koji su ostvarili dovoljan uspjeh među pet najznačajnijih determinirajućih faktora navode: korumpiranost državnih i javnih institucija, pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju, nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini kao poželjnom državnom okviru, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti i nepridruženost Evropskoj uniji. Na šestom mjestu je višenacionalna složenost Bosne i Hercegovine, na devetom neadekvatan sistem obrazovanja a tek na dvanaestom mjestu loš međunarodni imidž Bosne i Hercegovine.

Studenti sa dobrim uspjehom su načinili slijedeći poredak: korumpiranost državnih i javnih institucija, neadekvatan sistem obrazovanja, preglomazna državna administracija, nekompetentnost zakonodavne vlasti, nekompetentnost izvršne vlasti i miješanje susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine. Na šesto mjesto su stavili miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine a utisak o lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine je na desetom mjestu.

Identičan je poredak prvih pet determinirajućih obilježja stvarnosti Bosne i Hercegovine kod studenata koji su ostvarili vrlo dobar i odličan uspjeh.

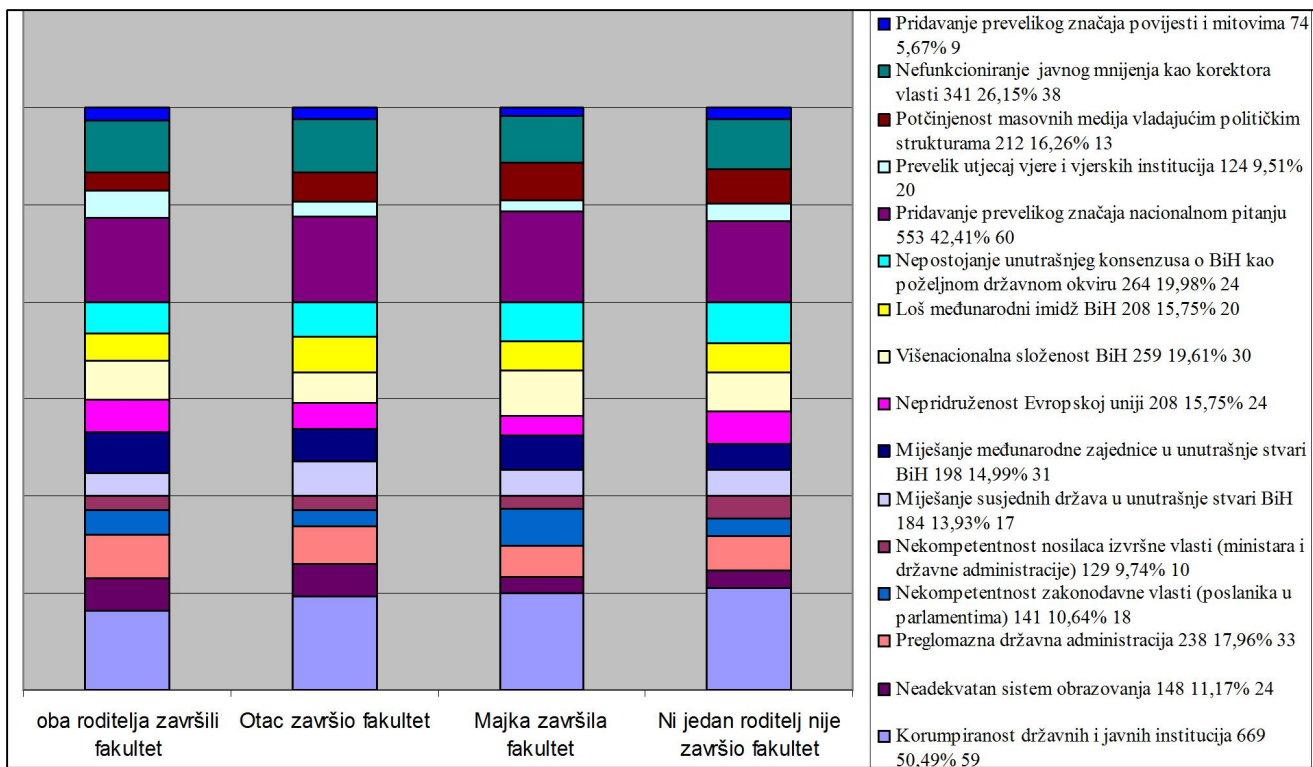

Graf. br. 16. Usporedba percepcije elemenata internog imidža uspjeh u toku studija

Razlike u pridavanju značaja pojedinim detereminirajućim obilježjima bosansko-hercegovačke stvarnosti uočavamo kod studenata različitog porodičnog obrazovnog bekgraunda. U tom pogledu izrazita je razlika između studenata koji potiču iz porodica u kojima su oba roditelja završili fakultet i studenata iz porodica u kojima je samo jedan roditelj završio fakultet odnosno nije ni jedan. Studenti iz porodica u kojima su oba roditelja završila fakultet na prvo mjesto stavljaju pridavanje velikog značaja nacionalnom pitanju, slijede korumpiranost državnih i javnih institucija, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti, preglomazna državna administracija, miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, višenacionalna složenost i neadekvatnost obrazovnog sistema.

Studenti iz porodica u kojima je otac završio fakultet imaju drugačiji poredak. Na prvom mjestu je korumpiranost državnih i javnih institucija. Slijede neadekvatan sistem obrazovanja, preglomazna državna administracija, nekompetentnost zakonodavne vlasti, nekompetentnost izvršne vlasti, miješanje susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i miješanje međunarodne zajednice.

Razlika između ove dvije grupe studenata bi se mogla objasniti kvalitetom interakcije u kojoj u interpretaciji dnevnih aktuelnosti za porodičnim stolom ravnopravno i punim kapacitetom učestvuju obrazovani majka i otac. Studenti koji potiču iz porodica u kojima samo jedan roditelj ima završen fakultet, odnosno ni jedan na prvo mjesto stavljaju korumpiranost državnih i javnih institucija. Slijede: neadekvatan sistem obrazovanja, preglomazna državna administracija, nekompetentnost zakonodavne i izvršne vlasti, miješanje susjeda i međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine.

Graf. br. 17. Usporedba percepcije elemenata internog imidža – porodični obrazovni bekground

Razlike između ovih grupa studenata su u intenzitetu doživljaja ograničavajućeg efekta pojedinih obilježja. To se slikovito vidi iz grafikona broj 17, a analitički je prikazano u tabeli broj 17. Uočavamo da studenti iz porodica u kojima ni jedan roditelj nije završio fakultet intenzivnije doživljavaju ograničavajući efekat korumpiranosti državnih i javnih institucija, kao i da veoma intenzivno doživljavaju pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju i i nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti.

Studenti iz porodica u kojima je majka završila fakultet intenzivnije nego studenti iz drugih grupa formiranih po ovom obilježju doživljavaju ograničenja višenacionalne složenosti Bosne i Hercegovine. Studenti iz porodica u kojima je otac završio fakultet intenzivno doživljavaju ograničavajući efekat korumpiranosti državnih i javnih institucija, neadekvatnog sistema obrazovanja, pridavanja prevelikog značaja nacionalnom pitanju i nefunkcioniranja javnog mnijenja kao korektora vlasti.

Studenti iz porodica u kojima su oba roditelja završili fakultet naročito su osjetljivi na pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju, miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i preglomaznost državne administracije.

Koji od navedenih faktora u najvećoj mjeri utiče na Vašu životnu situaciju?	oba roditelja završili fakultet %	Index %	Otac završio fakultet %	Index %	Majka završila fakultet %	Index %	Ni jedan roditelj nije završio fakultet %	Index %
Korumpiranost državnih i javnih institucija	40,97	-23,23	48,83	-3,41	50,00	-0,98	52,63	4,07
Neadekvatan sistem obrazovanja	16,67	32,98	15,96	30,02	8,89	-25,66	9,27	-20,52
Preglomazna državna administracija	22,92	21,62	19,72	8,91	15,56	-15,47	17,05	-5,36
Nekompetentnost zakonodavne vlasti (poslanika u parlamentima)	12,50	14,87	7,98	-33,33	18,89	43,66	9,95	-6,90
Nekompetentnost nosilaca izvršne vlasti (ministara i državne administracije)	6,94	-40,20	7,51	-29,61	6,67	-46,04	11,10	12,28
Miješanje susjednih država u unutrašnje stvari BiH	11,64	-19,62	18,14	23,21	13,33	-4,47	13,39	-3,99
Miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari BiH	21,23	29,41	16,28	7,93	17,78	15,69	13,16	-13,86
Nepridruženost Evropskoj uniji	16,44	4,21	13,02	-20,90	10,00	-57,46	16,86	6,60
Višenacionalna složenost BiH	20,55	4,58	16,28	-20,44	23,33	15,97	19,98	1,85
Loš međunarodni imidž BiH	13,70	-14,94	18,60	15,37	15,56	-1,22	15,36	-2,52
Nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o BiH kao poželjnom državnom okviru	16,44	-21,57	17,67	-13,07	20,00	0,08	21,25	5,94
Pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju	42,86	1,05	43,60	2,74	46,67	8,16	41,44	97,47
Prevelik utjecaj vjere i vjerskih institucija	14,29	33,44	8,06	-18,03	5,56	157,14	9,55	-250,26
Potčinjenost masovnih medija vladajućim političkim strukturama	9,29	-75,08	15,17	-7,20	18,89	50,84	17,35	532,86
Nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti	27,14	3,66	27,01	3,20	24,44	-11,04	26,08	85,98
Pridavanje prevelikog značaja povijesti i mitovima	6,43	11,72	6,16	7,89	4,44	-44,64	5,59	-109,82

Tabela br. 17. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao determinanti kvaliteta života – porodični obrazovni background

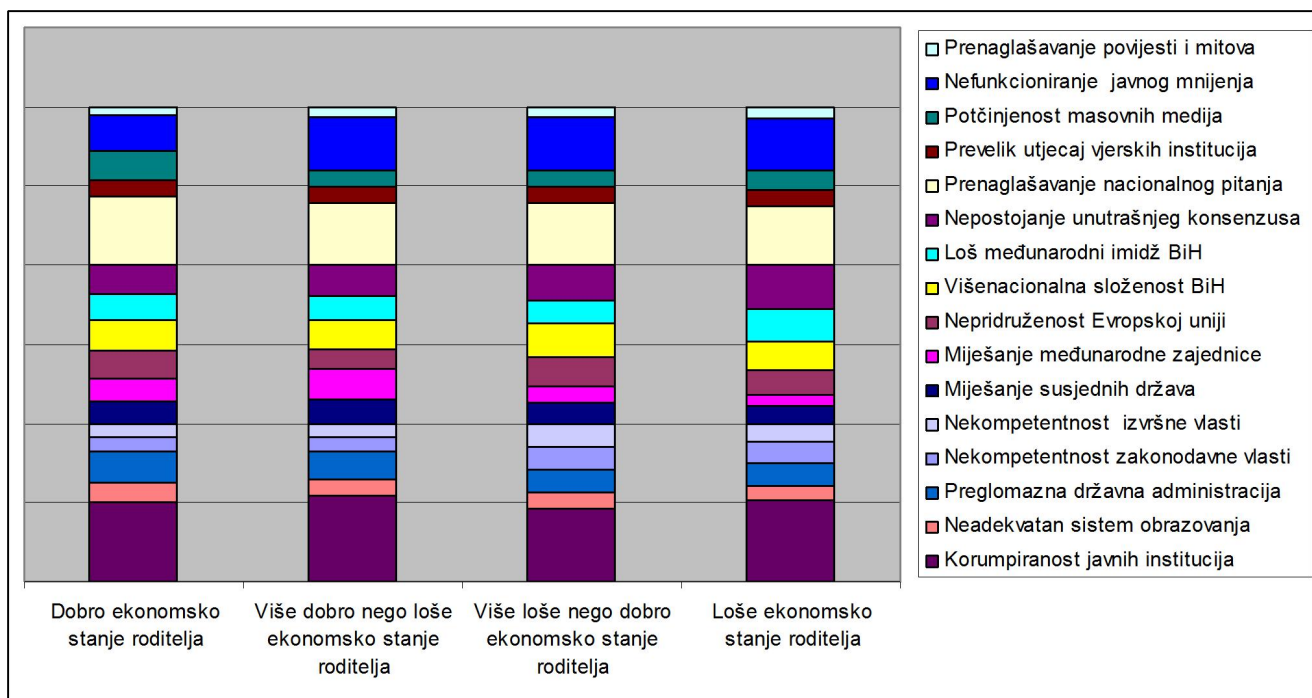
Percepcija ekonomskog stanja porodice je u vezi sa percepcijom determinirajućih aspekata stvarnosti (imidža) Bosne i hercegovine. To se vidi iz tabele broj 18 i iz grafikona broj 18.

Koji od navedenih faktora u najvećoj mjeri utiče na Vašu životnu situaciju?	UZORAK %	Dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više dobro nego loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više loše nego dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %
Korumpiranost javnih institucija	50,49	50,40	-0,17	53,94	6,40	45,73	-10,42	51,47	1,90
Neadekvatan sistem obrazovanja	11,17	11,92	6,26	10,94	-2,09	10,26	-8,91	8,82	-26,59
Preglomazna državna administracija	17,96	20,29	11,47	16,79	-6,96	14,53	-23,62	14,71	-22,14
Nekompetentnost zakonodavne vlasti	10,64	9,18	-15,94	9,41	-13,03	14,96	28,85	13,24	19,60
Nekompetentnost izvršne vlasti	9,74	8,21	-18,55	8,91	-9,32	14,53	32,99	11,76	17,25
Miješanje susjednih država	13,93	13,62	-2,25	14,87	6,34	13,30	-4,69	10,77	-29,34
Miješanje međunarodne zajednice	14,99	14,58	-2,78	19,74	24,08	10,30	-45,51	7,69	-94,85
Nepriдруženost Evropskoj uniji	15,75	17,15	8,17	12,31	-27,93	18,03	12,65	15,38	-2,35
Višenacionalna složenost BiH	19,61	20,03	2,13	18,46	-6,20	21,46	8,63	18,46	-6,20
Loš međunarodni imidž BiH	15,75	16,19	2,72	15,13	-4,08	14,16	-11,17	20,00	21,27
Nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa	19,98	18,43	-8,44	19,49	-2,55	22,75	12,14	27,69	27,83
Prenaglašavanje nacionalnog pitanja	42,41	42,88	1,10	39,39	-7,65	39,39	-8,85	37,50	97,06
Prevelik utjecaj vjerskih institucija	9,51	10,52	9,59	9,96	4,49	9,96	-5,64	9,38	-2,29
Potčinjenost masovnih medija	16,26	18,28	11,09	10,82	-50,22	10,82	-68,95	12,50	11,31
Nefunkcioniranje javnog mnijenja	26,15	23,14	-13,01	33,77	22,55	33,77	31,47	32,81	139,66
Prenaglašavanje povijesti i mitova	5,67	5,18	-9,60	6,06	6,37	6,06	14,56	7,81	222,82

Tabela br. 18. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao determinanti kvaliteta života – percepcija ekonomske situacije porodice

Uočljivo je da studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice percipiraju kao dobro u većoj mjeri nego ostali uočavaju probleme neadekvatnosti sistema obrazovanja, preglomazne državne administracije, i preneglašavanje nacionalnog pitanja. Studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice percipiraju kao više

dobro nego loše u većoj mjeri nego ostali uočavaju probleme korpumpiranosti javnih institucija, miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i nefunkcioniranja javnog mnijenja.

Graf. br. 18. Usporedba percepcije elemenata internog imidža – percepcija ekonomskog stanja porodice

Studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice percipiraju kao više loše nego dobro u većoj mjeri nego ostali misle da je izvršna vlast nekompetentna, uočavaju problem nepridruženosti Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji i smatraju da se nacionalna pitanja prenaglašavaju a u manjoj mjeri nego ostali za svoju životnu situaciju „optužuju“ korumpiranost državnih i javnih institucija.

Studenti koji ekonomsko stanje svojih porodica percipiraju loše naročito značaj pridaju nepostojanju unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini i lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine.

Možemo zaključiti da postoji veza između percepcije ekonomskog stanja porodice i doživljaja pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao faktora koji ograničavaju (određuju) kvalitet života.

Naša generalna pretpostavka je sadržavala i hipotezu o povezanosti načina na koji studenti doživljavaju Bosnu i Hercegovinu (internog imidža) i samopercepcije studenata kao više ili manje zadovoljnih ljudi. Iz tabele broj 19 i grafikona broj 19 vidimo da ta povezanost postoji.

Studenti koji se samodoživljavaju kao zadovoljni ljudi više nego ostali uočavaju probleme preglomaznosti državne administracije, miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i lošeg međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine. Manje nego ostali ističu problem nepostojanja unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini i korumpiranosti javnih institucija.

Studenti koji se samopercipiraju kao više zadovoljni nego nezadovoljni ljudi naglašeno osjećaju probleme nepostojanja unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini, prenaglašavanja nacionalnog pitanja i korumpiranosti javnih institucija.

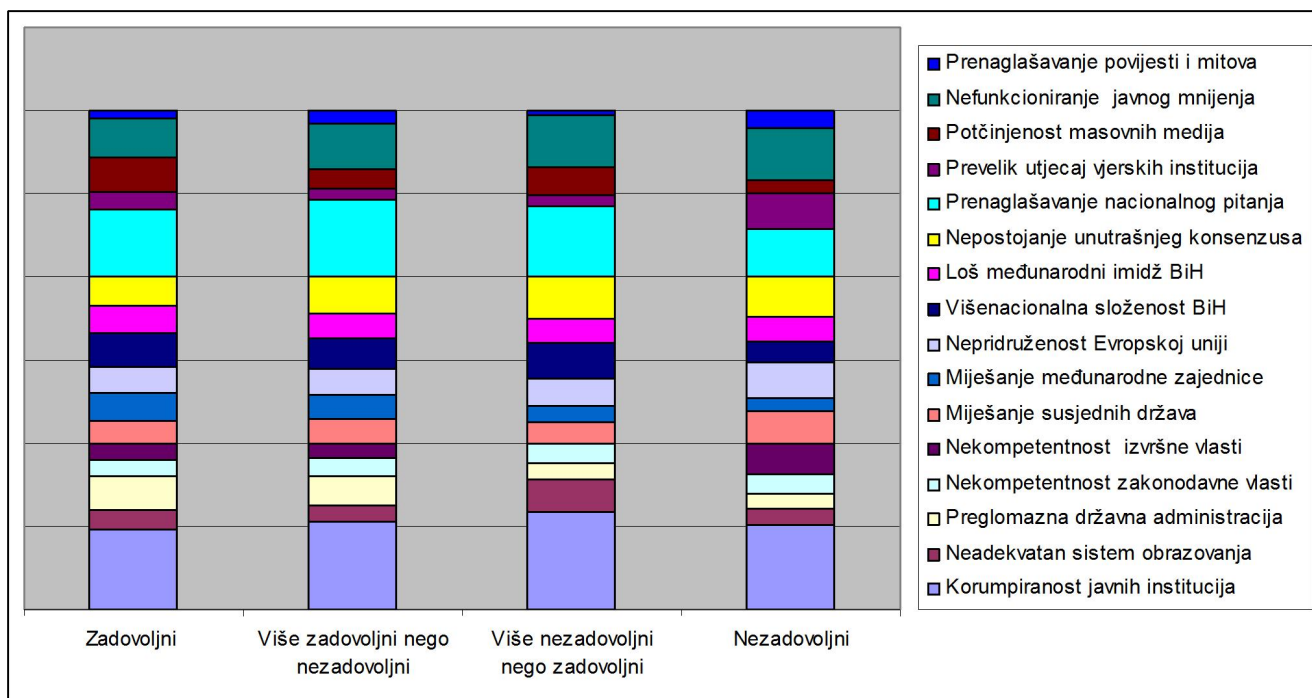
Studenti koji se samopercipiraju kao više nezadovoljni nego zadovoljni najsnažnije u odnosu na ostale doživljavaju probleme korumpiranosti državnih i javnih institucija, neadekvatnosti obrazovnog sistema,

	Uzorak %	Zadovoljni %	Index %	Više zadovoljni nego nezadovoljni %	Index %	Više nezadovoljni nego zadovoljni %	Index %	Nezadovoljni %	Index %
Korumpiranost javnih institucija	50,49	48,26	-4,62	53,17	5,04	58,47	13,65	51,16	1,31
Neadekvatan sistem obrazovanja	11,17	11,16	-0,09	9,41	-18,71	19,49	42,69	9,30	-20,08
Preglomazna državna administracija	17,96	20,58	12,72	17,29	-3,91	10,17	-76,63%	9,30	-93,09
Nekompetentnost zakonodavne vlasti	10,64	10,29	-3,42	11,38	6,48	11,86	10,31	11,63	8,48
Nekompetentnost izvršne vlasti	9,74	9,71	-0,26	8,75	-11,23	0,00		18,60	47,67
Miješanje susjednih država	13,93	13,58	-2,54	14,54	4,19	12,31	-13,17%	19,51	28,61
Miješanje međunarodne zajednice	14,99	16,47	9,02	14,76	-1,56	10,00	-49,89	7,32	-104,84
Nepridružnost Evropskoj uniji	15,75	15,75	0,04	14,98	-5,13	16,92	6,96	21,95	28,27
Višenacionalna složenost BiH	19,61	20,38	3,78	18,72	-4,72	20,77	5,60	12,20	-60,77
Loš međunarodni imidž BiH	15,75	16,18	2,71%	15,42	-2,12	15,38	-2,35	14,63	-7,60
Nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa	19,98	17,63	-13,36	21,59	7,42	24,62	18,81	24,39	18,06
Prenaglašavanje nacionalnog pitanja	42,41	40,70	-4,20	45,95	7,70%	42,64	4,55	28,95	114,52
Prevelik utjecaj vjerskih institucija	9,51	10,61	10,38	7,66	-24,18	6,98	-52,08	21,05	50,70
Potčinjenost masovnih medija	16,26	20,06	18,95	11,04	-47,31	16,28	-23,21	7,89	-140,00
Nefunkcioniranje javnog mnijenja	26,15	23,98	-9,04	27,70	5,60	31,78	24,54	31,58	128,62
Prenaglašavanje povijesti i mitova	5,67	4,65	-22,01	7,66	25,89	2,33	-100,00	10,53	309,09

Tabela br. 19. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao determinanti kvaliteta života – samopercepcija zadovoljstva

nepostojanja unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini i prenatraglašavanje nacionalnog pitanja. Ova grupa studenata u najmanjoj mjeri primjećuje kao problem utjecaj vjere i vjerskih institucija. Studente koji se samodoživljavaju kao nezadovoljni ljudi karakteriše osjećaj o prevelikom utjecaju vjere i vjerskih institucija, i slaba osjetljivost na probleme preglomaznosti državne administracije, neadekvatnost sistema obrazovanjamiješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i hercegovine,

višenacionalnu složenost Bosne i Hercegovine i potčinjenost masovnih medija centrima političke i ekonomske moći. Na osnovu svega možemo zaključiti da postoji veza između

Graf. br. 19. Usporedba percepcije elemenata internog imidža – samopercepcija studenata

samodoživljaja studenata kao više ili manje uspješnih ljudi i percepcije pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i hercegovine kao faktora koji determiniraju kvalitet života.

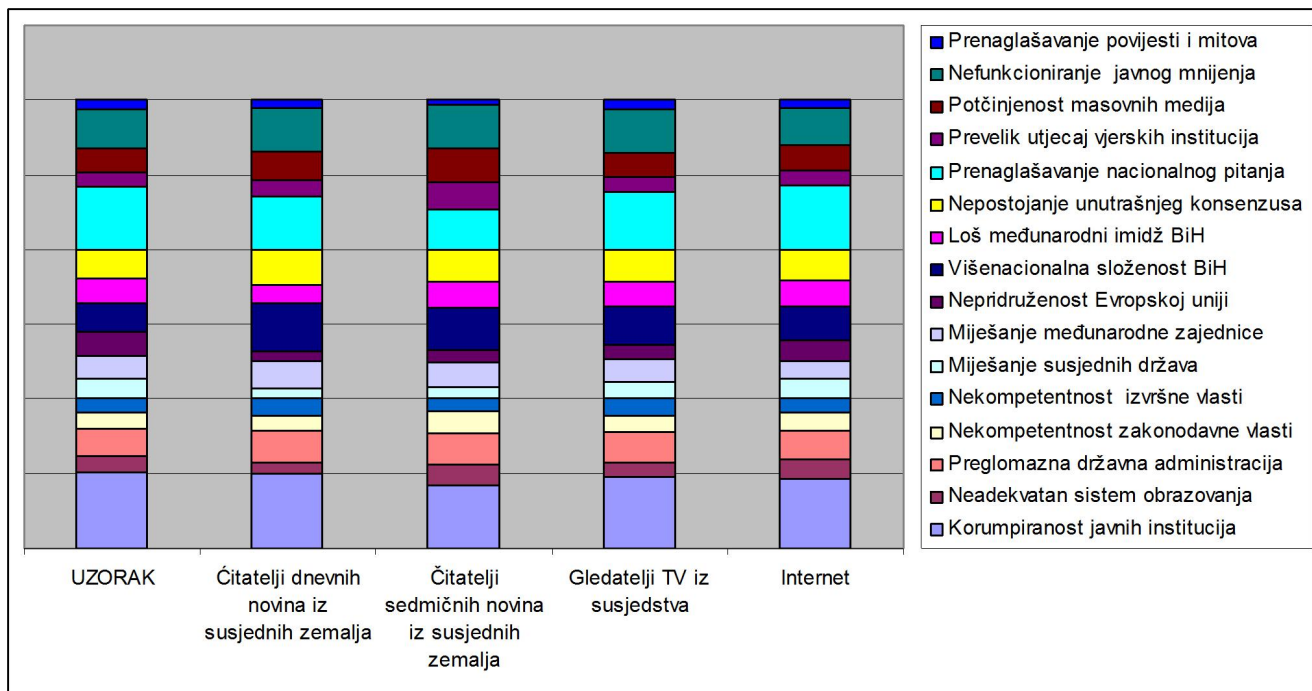
Utjecaj izloženosti medijima iz susjednih zemalja na doživljaj pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao faktora koji ograničavaju kvalitet života studenata mjerili smo usporedbom strukture poduzoraka sa strukturom ukupnog uzorka.

Iz tabele broj 20 i grafikona broj 20 vidljivo je da se intenzivna izloženost sadržajima medija (agendi i interpretativnom okviru) iz susjednih država odražava na percepciju pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao ograničavajućih faktora.

Studenti koji su izloženi intenzivnom utjecaju dnevnih novina iz susjednih država u većoj mjeri nego studenti u cjelini (ukupan uzorak) doživljavaju problematičnim miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, višenacionalnu složenost Bosne i Hercegovine i nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini. Istovremeno ova grupa studenata u manjoj mjeri prigovara sistemu obrazovanja, miješanju susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, nepridruženosti Evropskoj uniji i lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine.

Studenti koji su izloženi sadržajima sedmičnih printanih medija iz susjednih država u manjoj mjeri nego ukupan uzorak osjećaju problem korumpiranosti javnih i državnih institucija, nepridruženost Evropskoj uniji i prenatrpanosti nacionalnog pitanja a u većoj mjeri osjećaju utjecaj neadekvatnosti sistema obrazovanja, nekompetentnosti zakonodavne vlasti i višenacionalne složenosti Bosne i Hercegovine.

Studenti koji su izloženi sadržajima televizija (elektronskih medija) iz susjednih država u manjoj mjeri u odnosu na ukupan uzorak osjećaju kao ograničenja nepridruženost Evropskoj uniji, miješanje susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i potčinjenost masovnih medija ekonomskim

Graf. br. 20. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao determinanti kvaliteta života – izloženost medijima iz susjednih država

i političkim centrima moći. Istovremeno ova skupina studenata u većoj mjeri osjeća kao problematične nekompetentnost izvršne vlasti i višenacionalnu složenost Bosne i Hercegovine. Studenti korisnici interneta u većoj mjeri nego ukupan uzorak osjećaju problem preglomaznosti državne administracije i višenacionalne složenosti Bosne i Hercegovine, a u manjoj mjeri kao problematične prepoznaje miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, nepridruženost Evropskoj uniji, i prenaglašavanje povijesti mi mitova.

	Uzorak %	Čitatelji dnevnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Čitatelji sedmičnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Gledatelji TV iz susjedstva %	Index %	Internet %	Index %
Korumpiranost javnih institucija	50,49	49,20	-2,63	42,62	-18,46	47,88	-5,46	46,89	-7,68
Neadekvatan sistem obrazovanja	11,17	8,56	-30,55	13,11	14,83	9,91	-12,76	12,03	7,18
Preglomazna državna administracija	17,96	21,39	16,03	21,31	15,72	20,05	10,40	20,33	11,65
Nekompetentnost zakonodavne vlasti	10,64	9,09	-17,06	14,75	27,87	10,85	1,91	11,62	8,41
Nekompetentnost izvršne vlasti	9,74	11,76	17,25	8,20	-18,78	11,32	14,00	9,13	-6,65
Miješanje susjednih država	13,93	6,49	-114,74	8,20	-69,93	11,50	-21,10	13,58	-2,57
Miješanje međunarodne zajednice	14,99	18,38	18,44	16,39	8,57	14,55	-2,99	11,93	-25,59

Nepridruženost Evropskoj uniji	15,75	7,03	-	124,07	8,20	-92,10	10,56	-49,06	13,99	-12,54
Višenacionalna složenost BiH	19,61	31,89	38,52		27,87	29,65	25,12	21,94	22,43	12,58
Loš međunarodni imidž BiH	15,75	11,89	-32,41		18,03	12,68	16,43	4,18	17,28	8,90
Nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa	19,98	24,32	17,84		21,31	6,22	21,83	8,46	20,78	3,84
Prenaglašavanje nacionalnog pitanja	42,41	35,87	-18,23		26,67	-59,03	39,23	-8,09	43,24	1,93
Prevelik utjecaj vjerskih institucija	9,51	10,33	7,91		18,33	48,13	9,57	0,63	9,98	4,71
Potčinjenost masovnih medija	16,26	19,02	14,53		23,33	30,32	16,27	0,06	16,63	2,25
Nefunkcioniranje javnog mnijenja	26,15	29,35	10,90		28,33	7,70	28,95	9,66	25,36	-3,10
Prenaglašavanje povijesti i mitova	5,67	5,43	-4,42		3,33	-70,25	5,98	5,12	4,78	-18,68

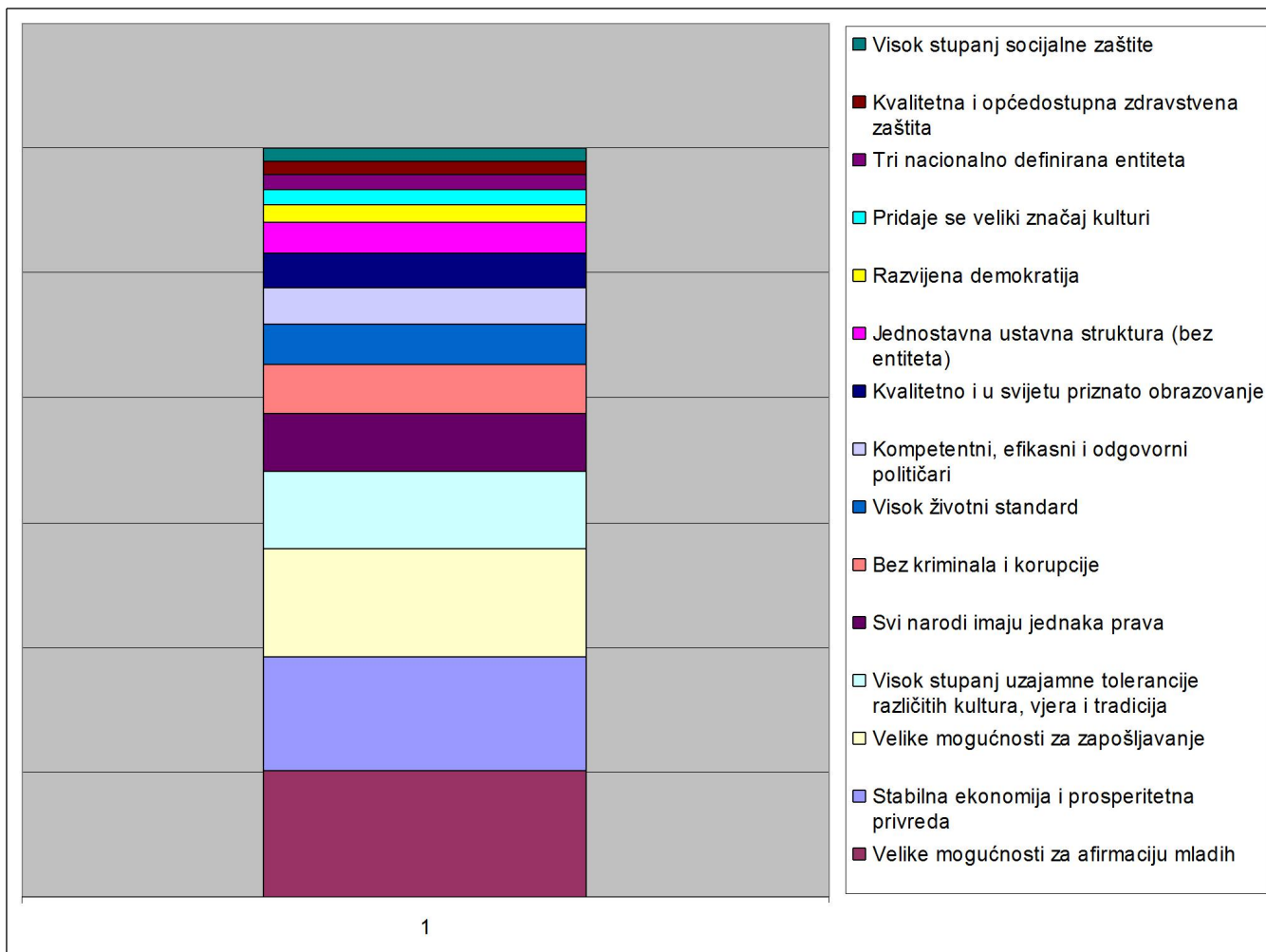
Tabela br. 20. Percepcija elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao determinanti kvaliteta života – izloženost medijima iz susjednih država

6.3. Elementi imidža „poželjne domovine“

U nastojanju da identifikujemo elemente internog imidža Bosne i Hercegovine zatražili smo od ispitanika da između 15 ponuđenih karakteristika «idealne države», koju smo definirali kao «država u kojoj biste željeli živjeti» izaberu tri. Listu idealnih svojstava poželjne države smo načinili na temelju predispitivanja u koje je bilo uključeno po stotinu studenata iz Banjaluke, Mostara i Tuzle a u okviru kojeg su studenti imali priliku, po slobodnom nahođenju, navesti po pet osobina.

Dobili smo slijedeći poredak:

1. Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76%
2. Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75%
3. Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36%
4. Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94%
5. Svi narodi imaju jednaka prava	23,18%
6. Bez kriminala i korupcije	19,20%
7. Visok životni standard	16,43%
8. Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52%
9. Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88%
10. Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25%
11. Razvijena demokratija	7,13%
12. Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05%
13. Tri nacionalno definirana entiteta	5,94%
14. Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64%
15. Visok stupanj socijalne zaštite	4,97%

Graf. br. 21. Percepcija elemenata «poželjne domovine»

Uočljiva je koncentracija preferencija oko pet poželjnih svojstava: velike mogućnosti za afirmaciju mladih, stabilna ekonomija i prosperitetna privreda velike mogućnosti za zapošljavanje visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija i jednakopravnost naroda.

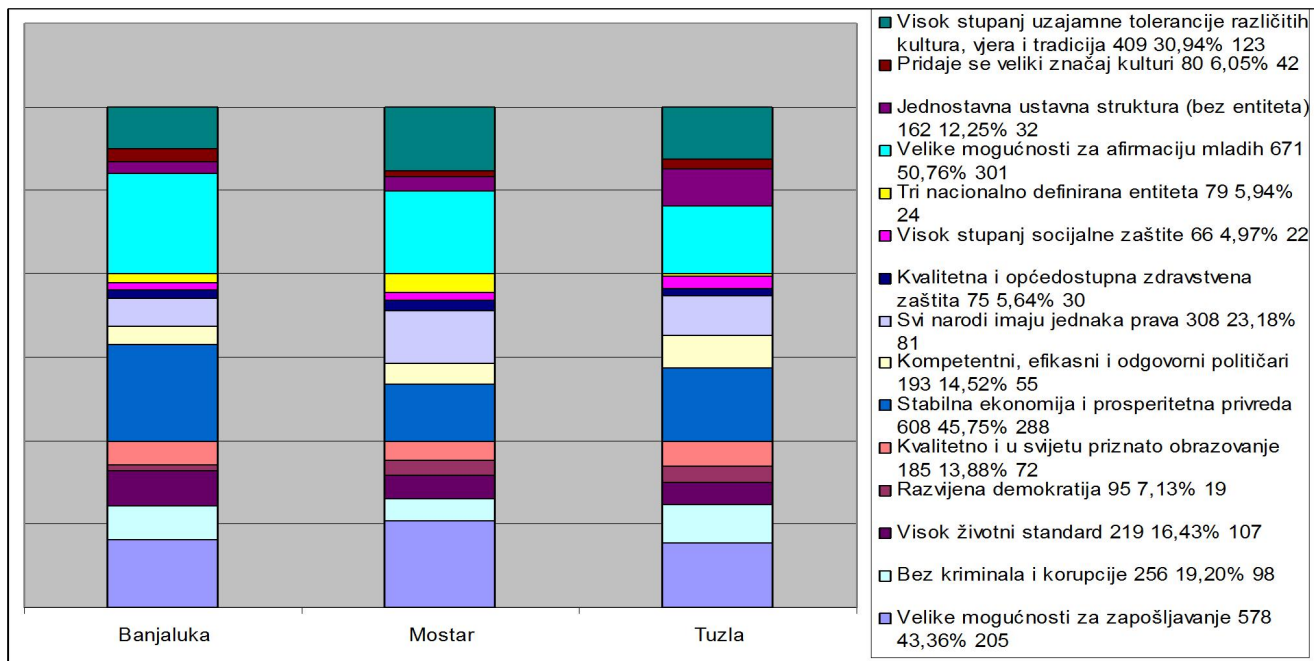
Na drugoj strani uočljiv je nizak intenzitet preferencija vrijednosti: demokratskog ambijenta, kulturnog ambijenta, troentitetske (nacionalno definirane) strukture Bosne i Hercegovine opće dostupnosti kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti i socijalne sigurnosti građana.

Iz tabele broj 21 je vidljivo da studenti iz Banjaluke, Mostara i Tuzle različito preferiraju pojedina od ovih obilježja.

Studenti iz Banjaluke preferiraju u većoj mjeri u odnosu na svoje kolege iz Mostara i Banjaluke mogućnosti za afirmaciju mladih i stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu. U isto vrijeme manji značaj pridaju elementima: visok stupanj uzajamne tolerancije, jednostavna ustavna struktura, svi narodi imaju jednaka prava i razvijena demokratija.

Studenti iz Mostara naročito preferiraju velike mogućnosti za zapošljavanje, jednakopravnost naroda i visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija.. Manji značaj pridaju kvalitetu obrazovanja, stabilnosti ekonomije i prosperitetu privrede i kulturnom ambijentu.

Studenti iz Tuzle naročito preferiraju (u većoj mjeri nego studenti iz Banjaluke i Mostara) demokraciju, kompetentnost i odgovornost političara i državu bez entiteta (monostrukturu). U manjoj mjeri preferiraju visok životni standard, tri nacionalno definirana entiteta i velike mogućnosti za afirmaciju mladih.

Graf. br. 21. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - geografsko obilježje

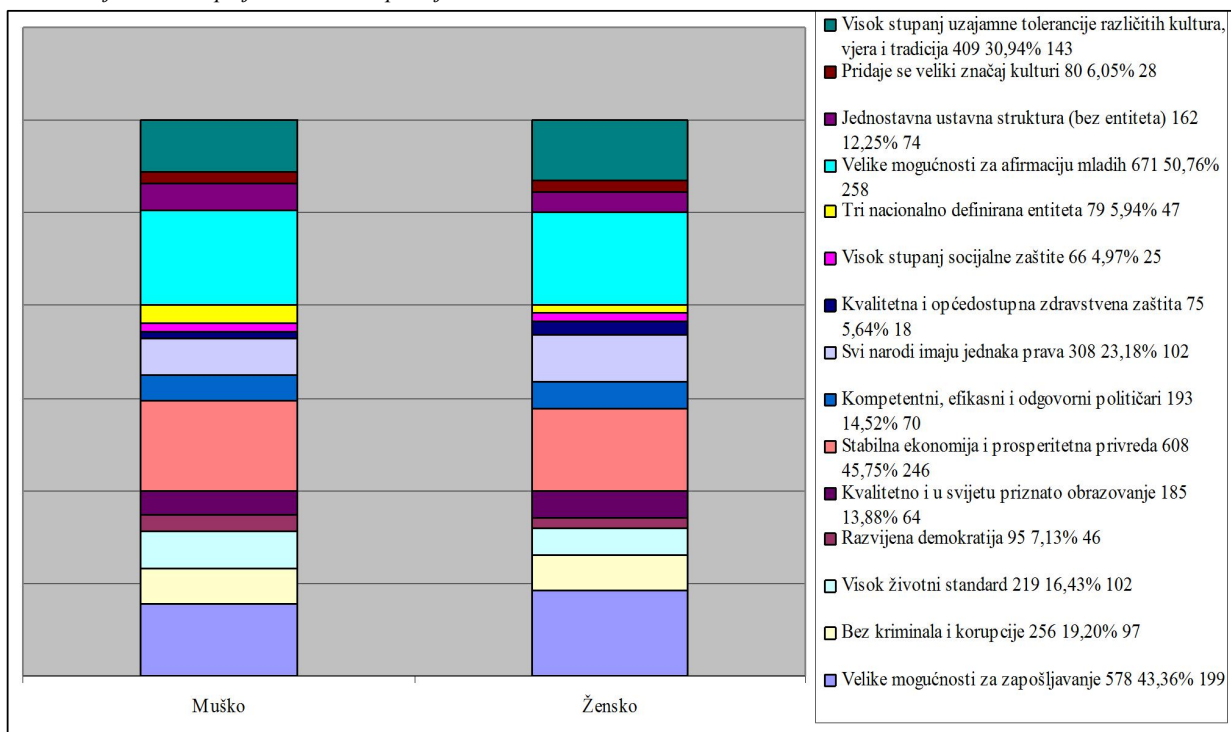
Koje osobine između navedenih, prije svih, treba imati država u kojoj biste željeli živjeti?	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	40,92	-5,97	51,60	15,98	38,41	-12,90
Bez kriminala i korupcije	19,20	19,56	1,82	14,07	-36,46	23,65	18,81
Visok životni standard	16,43	21,36	23,07	13,83	-18,82	13,11	-25,27
Razvijena demokratija	7,13	3,79	-87,92	8,40	15,11	9,84	27,54
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	14,37	3,43	12,10	-14,71	14,99	7,40
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	57,60	20,58	33,66	-35,90	43,29	-5,67
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	11,00	-32,02	12,87	-12,83	20,24	28,23
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	16,20	-43,06	31,93	27,42	23,06	-0,51
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	6,00	5,94	6,19	8,80	4,71	-19,92
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	4,40	-12,87	3,71	-33,75	6,82	27,22
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	4,80	-23,84	11,63	48,90	1,88	-215,79
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	60,44	16,02	49,50	-2,54	40,61	-24,98
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25%	6,43%	-90,71%	8,79%	-39,35%	22,30%	45,05%
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05%	8,43%	28,25%	3,52%	-72,03%	5,63%	-7,41%
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94%	24,70%	-25,26%	38,19%	18,99%	31,46%	1,64%

Tabela broj 21. Percepcija elemenata «poželjne domovine»

Značajne razlike uočavamo i u preferencijama studenata i studentkinja. To je vidljivo iz tabele broj 22 kao i iz grafikona broj 22. Studenti u većoj mjeri nego studentkinje od idealne države očekuju visok životni standard, demokratske odnose, ali i nacionalno separiranje u tri entiteta. U isto vrijeme manje drže do osiguranja kvalitetne i općedostupne zdravstvene zaštite, jednakopravnosti svih naroda, kvalitetnog i u svijetu priznatog obrazovanja i velikih mogućnosti za zapošljavanje. Na drugoj strani studentkinjama je značajna kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita a manje ističu kao preferenciju osiguranje visokog životnog standarda i razvijenu demokratiju.

Koje osobine između navedenih, prije svih, treba imati država u kojoj biste željeli živjeti?	Uzorak %	Muško %	Index %	Žensko %	Index %
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	39,17	-10,69	45,87	5,48
Bez kriminala i korupcije	19,20	19,09	-0,58	19,30	0,47
Visok životni standard	16,43	20,08	18,18	14,20	-15,71
Razvijena demokratija	7,13	9,06	21,30	5,95	-19,85
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	12,60	-10,16	14,68	5,49
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	48,43	5,53	44,15	-3,63
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	13,78	-5,39	14,88	2,39
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	20,08	-15,42	25,12	7,75
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	3,54	-59,27	6,95	18,82
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	4,92	-0,91	5,00	0,68
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	9,25	35,75	3,90	-52,32
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	51,29	1,04	50,49	-0,53
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	14,71	16,70	10,76	-13,91
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	5,57	-8,71	6,36	4,81
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94	28,43	-8,82	32,40	4,50

Tabela broj 22 . Percepcija elemenata «poželjne domovine»

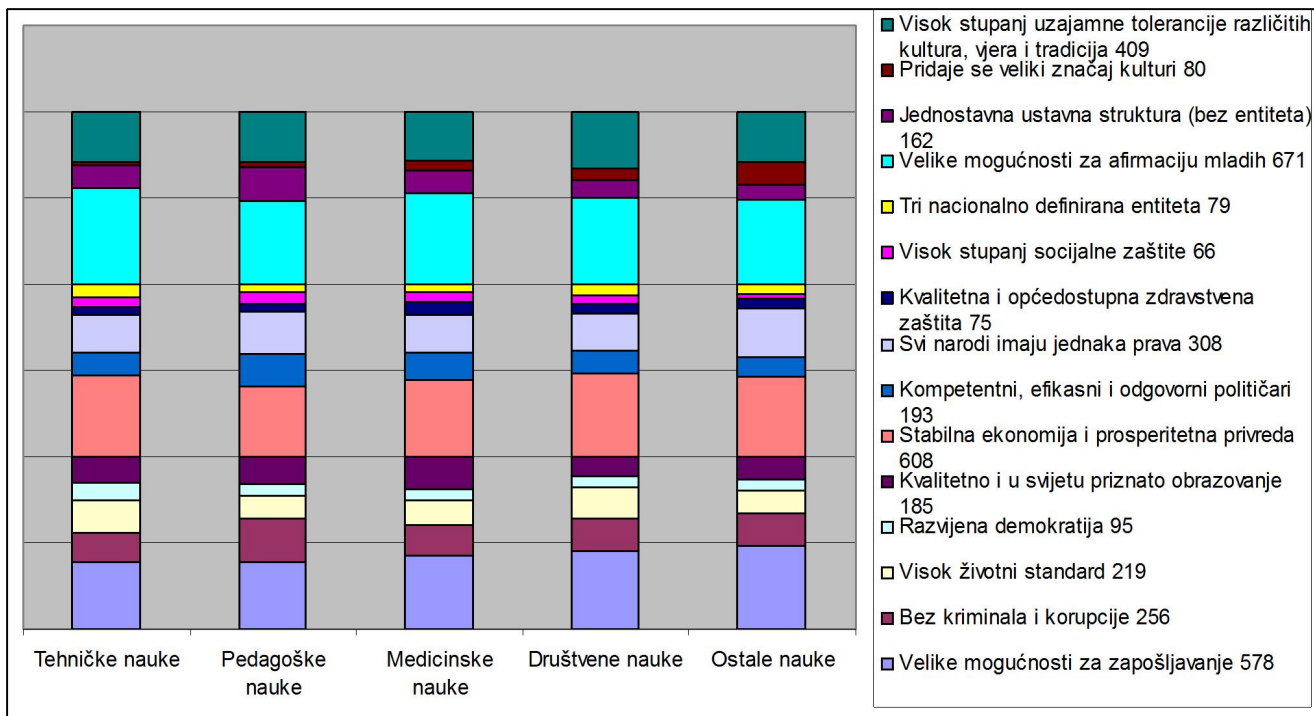

Graf. br. 22. Percepcija elemenata «poželjne domovine» -spolno obilježje

Koje osobine između navedenih, prije svih, treba imati država u kojoj biste željeli živjeti?	Uzorak		Tehničke nauke		Pedagoške nauke		Medicinske nauke		Društvene nauke		Ostale nauke	
			index		index		index		index		index	
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	38,74	-11,92	38,57	-12,42	42,05	-3,11	45,62	4,96	48,33	10,29	
Bez kriminala i korupcije	19,20	16,75	-14,63	25,24	23,91	17,95	-7,00	18,44	-4,17	18,89	-1,67	
Visok životni standard	16,43	19,37	15,19	13,81	-18,97	14,36	-14,42	17,88	8,10	12,78	-28,58	
Razvijena demokratija	7,13	9,95	28,36	6,19	-15,12	6,67	-6,90	6,89	-3,43	7,22	1,32	
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	15,18	8,59	16,19	14,28	18,97	26,86	11,17	-24,21%	12,78	-8,6	
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	47,12	2,91	40,78	-12,19	44,33	-3,20	47,86	4,41%	46,41	1,42	
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	13,61	-6,68	18,45	21,27	16,49	11,96	13,59	-6,83	11,05	-31,43	
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	21,47	-7,96	24,76	6,39	21,65	-7,05	21,23	-9,17	28,73	19,33	
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	4,71	-19,76	4,85	-16,25	7,22	21,80	6,15	8,17	4,97	-13,49	
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	5,24	5,15	6,31	21,31	5,67	12,42	4,84	-2,57	3,31	-49,81	
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	7,85	24,31	4,85	-22,45	4,64	-28,13	6,33	6,11	5,52	-7,59	
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	56,02	9,40	48,31	-5,07	52,85	3,96	49,81	-1,90	49,44	-2,65	
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	12,57	2,48	19,81	38,13	12,95	5,40	10,71	-14,37	7,78	-57,55	
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	2,62	-131,16	2,42	-150,53	5,70	-6,18	6,58	8,02%	13,33	54,61	
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94	28,80	-7,44	29,47	-4,99	28,50	-8,56	32,89	5,95	29,44	-5,07	

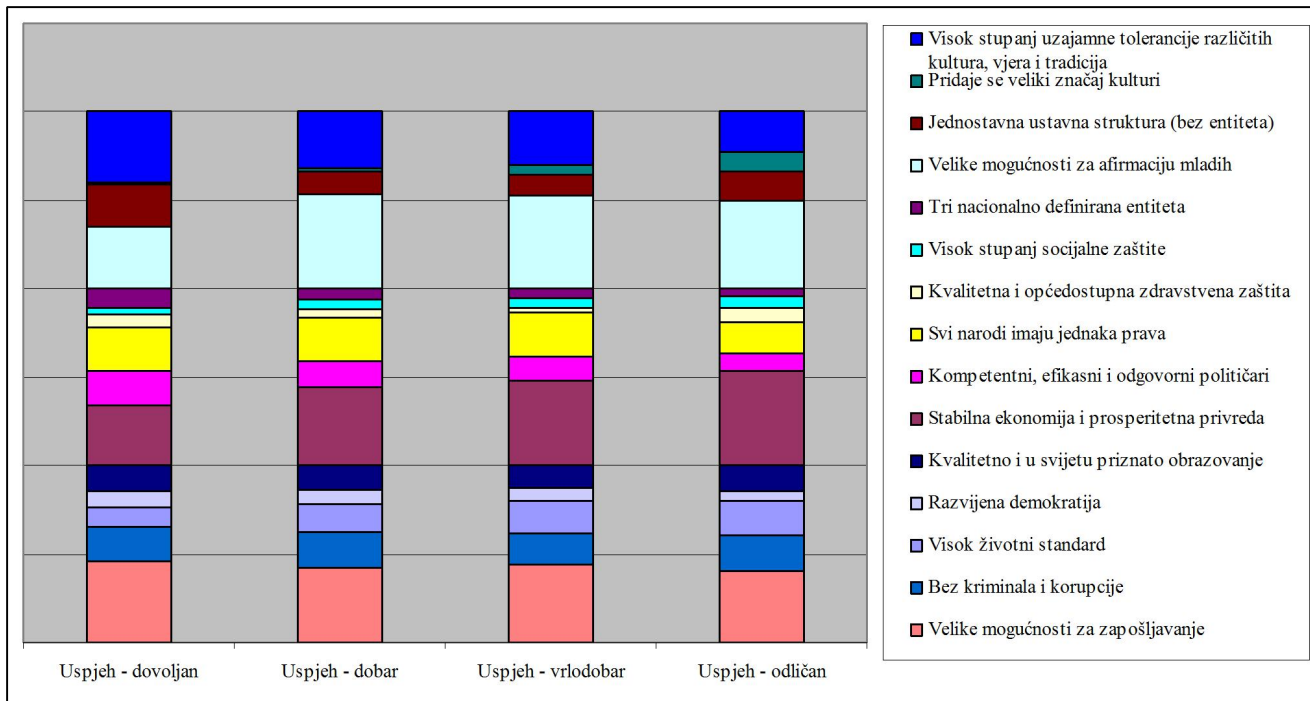
Tabela broj 22 . Percepcija elemenata «poželjne domovine» - naučne oblasti

Komparativnim uvidom u preferencije (očekivanja) studenata različitih naučnih profila uočavamo da studenti tehničkih nauka, više od svojih kolega sa drugih fakulteta od idealne države očekuju velike mogućnosti za afirmaciju mladih i visok životni standard. Studenti pedagoških nauka naročito preferiraju jednostavnu ustavnu strukturu i visok stupanj tolerancije kultura, vjera i tradicija. Studenti medicinskih nauka očekuju kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje a studenti društvenih nauka preferiraju stabilnu ekonomiju i privredni prosperitet te visok stupanj uzajamne tolerancije. Studenti ostalih nauka, izrazitije u odnosu na svoje kolege s drugih fakulteta ističu značaj kulture, što je razumljivo s obzirom da smo u ovu kategoriju uglavnom svrstali umjetničke fakultete i akademije.

Graf. br. 23. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - naučne oblasti

Relevantne razlike u očekivanjima od idealne države uočavamo i između studenata koji su u toku studija ostvarili bolji ili lošiji rezultat.

Graf. br. 24. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - uspjeh u toku studija

Studenti čiji je prosjek položenih ispita dovoljan u većoj mjeri nego kolege sa boljim uspjehom očekuju velike mogućnosti za zapošljavanje, kompetentne efikasne i odgovorne političare, jednostavnu ustavnu strukturu ali i tri nacionalno definirana entiteta (dakle postoje podijeljenosti unutar ove grupacije) i visok stupanj tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija. Istovremeno manje nego ostali očekuju pridavanje većeg značaja kulturi, stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu i visok stupanj socijalne zaštite. Studenti sa dobrim uspjehom izrazitije nego ostali očekuju velike mogućnosti za afirmaciju mladih, više nego studenti sa dovoljnim uspjehom ali mnogo manje nego studenti sa vrlo dobrim i odličnim uspjehom pridaju značaj kulturi.

Studenti sa vrlo dobrim uspjehom imaju uglavnom očekivanja na nivou prosjeka cijelog uzorka s tim što su im očekivanja vezana za općedostupnu zdravstvenu zaštitu i odsustvo korupcije na najnižem nivou u odnosu na ostale kolege.

Odlični studenti se razlikuju u odnosu na kolege sa lošijim uspjehom u toku studija po nižim očekivanjima da im država osigura posao, razvijene demokratije i tri nacionalno definirana entiteta. Istovremeno ova grupa studenata u većoj mjeri od drugih očekuju (preferiraju) stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu i pridavanje velikog značaja kulturi.

Uočljivo je da je pridavanje značaja kulturi u upravnoj srazmjeri sa postignutim uspjehom u toku studija.

Koje osobine između navedenih, prije svih, treba imati država u kojoj biste željeli živjeti?	Uzorak %	Uspjeh – dovoljan %	Index %	Uspjeh – dobar %	Index %	Uspjeh – vrlo dobar %	Index %	Uspjeh – odličan %	Index %
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	46,03	5,80	42,41	-2,24	44,38	2,29	40,00	-8,40
Bez kriminala i korupcije	19,20	19,05	-0,83	20,31	5,45	17,19	-11,74	20,59	6,72
Visok životni standard	16,43	11,11	-47,86	14,96	-9,85	18,13	9,36	19,41	15,37
Razvijena demokratija	7,13	9,52	25,17	8,93	20,18	7,19	0,84	5,29	-34,62
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	14,29	2,85	13,39	-3,63	13,13	-5,74	14,71	5,63
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	34,38	-33,09	43,95	-4,10	47,48	3,66	53,22	14,03
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	18,75	22,55	15,25	4,75	13,84	-4,96	10,53	-37,96
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	25,00	7,30	24,66	6,03	25,16	7,88	16,96	-36,65
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	7,81	27,77	4,04	-39,83	3,14	-79,46	8,19	31,07
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	3,13	-58,92	5,61	11,40	5,03	1,30	6,43	22,80
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	10,94	45,65	6,50	8,58%	5,35	-11,19	4,68	-27,06
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	34,92	-45,35	53,39	4,94	52,98	4,19	50,29	-0,92
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	23,81	48,53	12,67	3,28	11,91	-2,87	16,37	25,16
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	1,59	-281,24	2,04	197,19	5,33	-13,55	11,11	45,54
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94	39,68	22,04	31,90	3,02	29,78	-3,89	22,22	-39,22

Tabela broj 23 . Percepcija elemenata «poželjne domovine» - uspjeh u toku studija

Uz tabele broj i grafikona broj uočavamo značajnu vezu između porodičnog obrazovnog bekgraunda i strukture očekivanja od poželjne države.

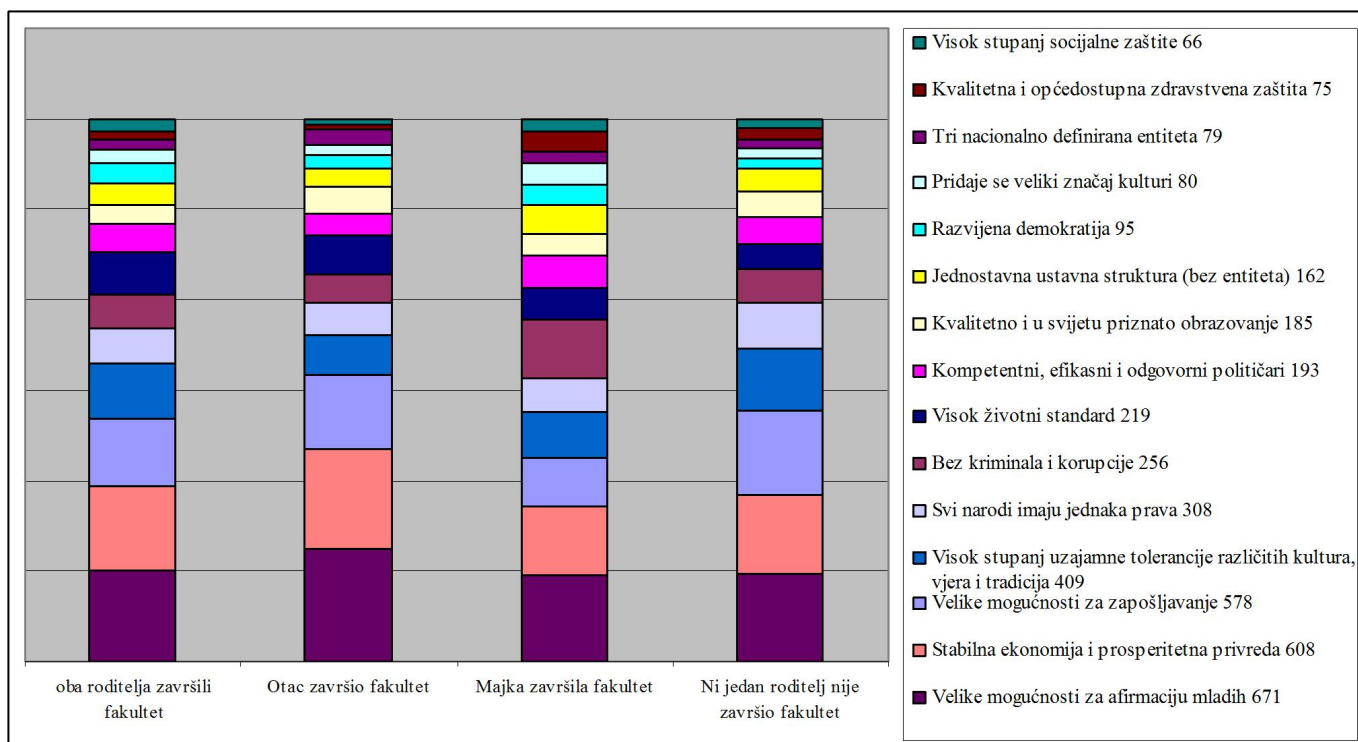
Studenti čija su oba roditelja završili fakultet veći značaj pridaju visokom životnom standardu, razvijenoj demokratiji i visokom stupnju socijalne zaštite. U isto vrijeme manje vrednuju kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu, jednakopravnost naroda i velike mogućnosti za zapošljavanje. Studenti iz porodica u kojima je samo otac završio fakultet naročito preferiraju velike mogućnosti za afirmaciju mladih, stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu i kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje. Istovremeno najniže vrednuju očekivanje da im država osigura visok stupanj socijalne zaštite. Interesantno je i da ova grupa studenata niže u odnosu na druge, ovako konstituirane grupe, preferira odustvo korupcije.

Studenti iz porodica u kojima je samo majka završila fakultet ima najizrazitija očekivanja vezana za odsustvo korupcije, kompetentnost i efikasnost državne administracije i jednostavnu (bez entiteta) ustavnu strukturu i visok stupanj socijalne zaštite.

Studenti iz porodica u kojima ni jedan roditelj nije završio fakultet naročito priželjkuju velike mogućnosti za zapošljavanje, visok stupanj uzajamne tolerancije i jednakopravnost svih naroda.

Koje osobine između navedenih, prije svih, treba imati država u kojoj biste željeli živjeti?	Uzorak %	Oba roditelja završili fakultet %	Index %	Otac završio fakultet %	Index %	Majka završila fakultet %	Index %	Ni jedan roditelj nije završio fakultet %	Index %
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	50,00	-1,51	62,04	18,18	47,19	-7,56	48,56	-4,53
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	46,90	2,45	55,71	17,88	38,89	-17,64	43,63	-4,86
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	37,50	-15,63	40,18	-7,91	26,67	-62,60	46,92	7,58
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94	30,14	-2,66	22,69	-36,38	24,72	-25,16	33,68	8,14
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	20,00	-15,88	17,35	-33,56	18,89	-22,69	25,72	9,89
Bez kriminala i korupcije	19,20	18,06	-6,37	15,98	-20,17	32,22	40,40	18,84	-1,96
Visok životni standard	16,43	23,61	30,42	21,46	23,45	17,78	7,59	13,70	-19,93
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	15,86	8,45	12,33	-17,79	17,78	18,31	14,47	-0,39
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	10,42	-33,23	14,61	5,02	12,22	-13,55	14,50	4,27
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	12,33	0,61	10,19	-20,31	15,73	22,10	12,34	0,71
Razvijena demokratija	7,13	10,42	31,58	7,76	8,19	11,11	35,86	6,05	-17,79
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	7,53	19,68	5,09	-18,83	12,36	51,04	5,42	-11,63
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	5,52	-7,74	9,13	34,91	6,67	10,84	5,17	-15,06
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	4,83	-16,90	2,74	105,98	11,11	49,21	5,97	5,47
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	6,90	27,99	2,74	-81,26	6,67	25,51	5,05	1,69

Tabela broj 24 . Percepcija elemenata «poželjne domovine» - porodični background

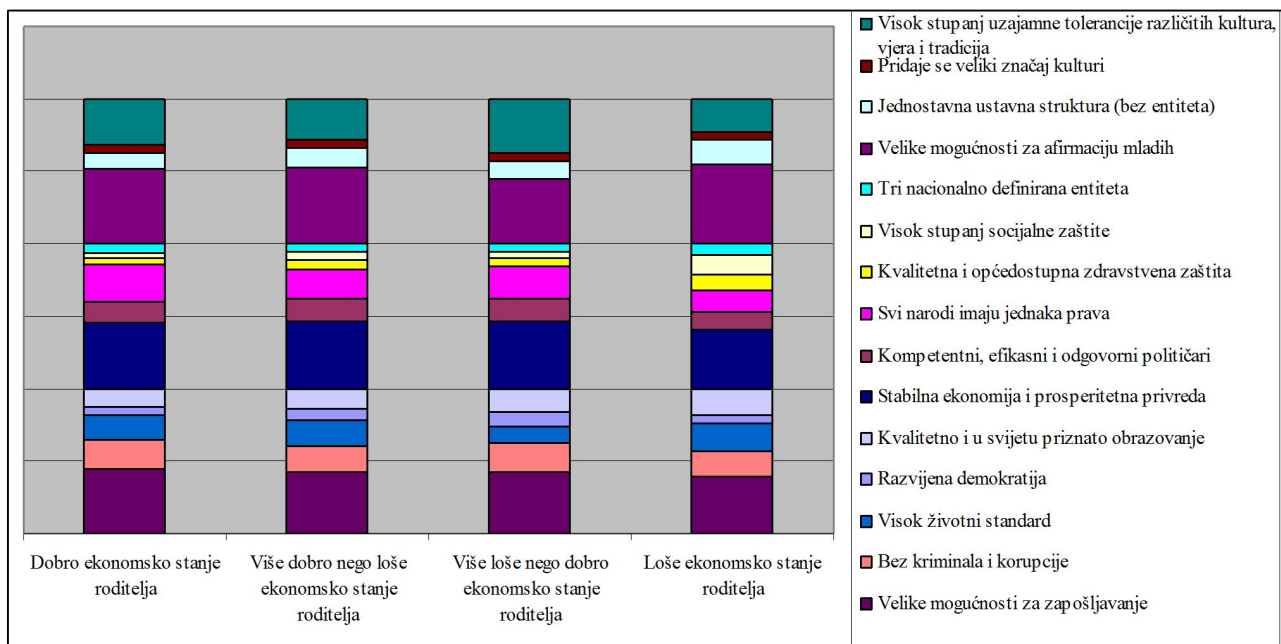

Graf. br. 25. Percepcija elemenata «poželjne domovine» -porodični obrazovni background

Očekivanja od poželjne države su u vezi sa percepcijom ekonomskog stanja vlastitog domaćinstva. To je vidljivo iz tabele broj 1 i grafikona broj 1. Studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice ocjenjuju kao dobro u većoj mjeri nego ostali očekuju društvo bez kriminala i korupcije, jedanopravnost svih naroda i velike mogućnosti za afirmaciju mladih.

Studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice ocjenjuju kao više dobro nego loše veći značaj pridaju stabilnoj ekonomiji i prosperitetnoj privredi, i velikim mogućnostima za afirmaciju mladih.

Studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja ocjenjuju (percipiraju) kao više loše nego dobro uglavnom su na nivou očekivanja ukupnog uzorka a studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice percipiraju kao loše izrazitije nego drugi očekuju kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu, visok stupanj socijalne zaštite, velike mogućnosti za afirmaciju mladih i jednostavnu ustavnu strukturu (bez entiteta).

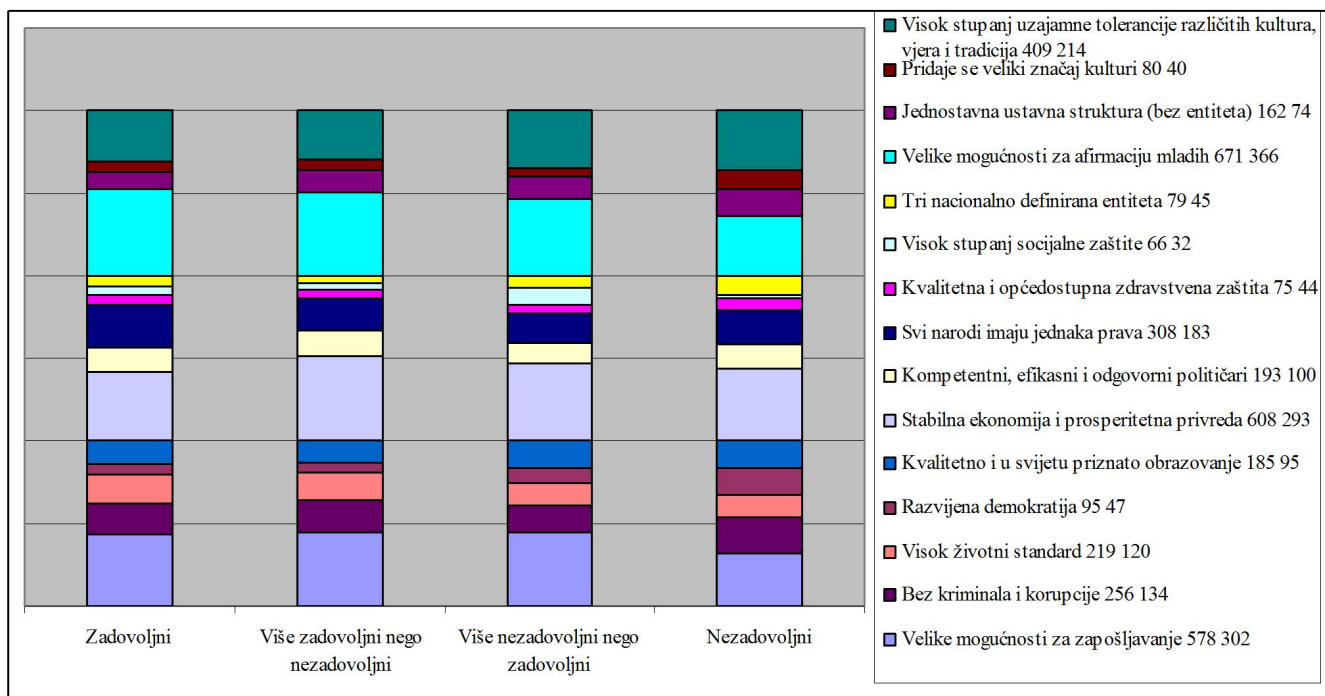

Graf. br. 26. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - percepcija ekonomske situacije domaćinstva

	Uzorak %	Dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više dobro nego loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više loše nego dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	44,43	2,40	43,00	-0,83	42,55	-1,90	38,81	-11,74
Bez kriminala i korupcije	19,20	20,06	4,28	17,81	-7,82	20,43	5,98	17,91	-7,23
Visok životni standard	16,43	16,88	2,67	17,56	6,43	11,06	-48,49	19,40	15,33
Razvijena demokratija	7,13	6,21	-14,76	7,38	3,42	9,79	27,18	5,97	-19,37
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	12,42	-11,74	14,25	2,60	16,17	14,17	17,91	22,51
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	45,28	-1,04	46,94	2,54	47,01	2,68	41,18	-11,10
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	14,40	-0,85	15,05	3,51	15,38	5,61	11,76	-23,44
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	25,76	10,03	20,66	-12,16	21,79	-6,33	14,71	-57,59
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	4,96	-13,78	5,87	3,82	5,56	-1,58	11,76	52,03
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	3,36	-47,80	6,38	22,13	4,27	-16,21	13,24	62,48
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	6,24	4,7	5,10	-16,51	5,98	0,64	7,35	19,16
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	51,52	1,49	52,56	3,44	45,06	-12,63	54,55	6,95
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	11,24	-9,06	13,59	9,83	11,59	-5,75	16,67	26,48
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	6,10	0,79	5,64	-7,28	5,58	-8,46	6,06	0,15
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitosti	30,94	31,14	0,65	28,21	-9,69	37,77	18,08	22,73	-36,13

Tabela broj 25 . Percepcija elemenata «poželjne domovine» -percepcija ekonomskog stanja domaćinstva

Analiza psihološke varjable pokazuje da je predodžba idealne države (u kojoj bi ispitanici željeli živjeti) u vezi sa samopercepcijom subjekata imidža. Studenti koji se doživljavaju kao zadovoljni ljudi u većoj mjeri u odnosu na ostale studente preferiraju državu sa visokim životnim standardom (materijalnim blagostanjem), sa kompetentnim, efikasnim i odgovornim političarima, u kojoj su jednakopravni svi narodi i koja pruža velike mogućnosti za afirmaciju mladih.

Graf. br. 27. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - samopercepcija stupnja zadovoljstva

Studenti koji se samopercipiraju kao više zadovoljni nego nezadovoljni ljudi pridaju najveći značaj stabilnoj ekonomiji i prosperitetnoj privredi. Studenti koji se samopercipiraju kao više nezadovoljni nego zadovoljni ljudi naročito priželjkuju visok stupanj socijalne zaštite i visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija a istovremeno najniže vrednuju dobre uvjete za kulturu. I na koncu studenti koji se samopercipiraju kao nezadovoljni ljudi nisko vrednuju velike mogućnosti za zapošljavanje i velike mogućnosti za afirmaciju mladih a preferiraju istovremeno nacionalno definiranu (separaciju) strukturu države i jednostavnu strukturu države i velike mogućnosti za kulturu. I ovdje se javlja pojava podijeljenosti ove grupe oko krajnjih vrijednosti (očekivanja) što je po našem mišljenju posljedica snažnijeg utjecaja negih drugih varjabli.

	UZORAK %	Zadovoljni %	Index %	Više zadovoljni nego nezadovoljni %	Index %	Više nezadovoljni nego zadovoljni %	Index %	Nezadovoljni %	Index %
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	43,27	-0,22	44,20	1,90	44,62	2,81	32,56	-33,18
Bez kriminala i korupcije	19,20	19,20	-0,04	20,13	4,60	16,15	-18,89	20,93	8,24
Visok životni standard	16,43	17,19	4,44	15,97	-2,85	13,85	-18,65	13,95	-17,74
Razvijena demokratija	7,13	6,73	-5,84	6,35	-12,31	9,23	22,79	16,28	56,22
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	13,61	-1,97	13,35	-3,97	16,15	14,09	16,28	14,75
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	42,04	-8,83	51,10	10,47	47,29	3,25	44,19	-3,54
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	14,35	-1,22	15,57	6,73	12,40	-17,09	13,95	-4,08
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	26,26	11,73	19,96	-16,13	17,83	-29,98	20,93	-10,73
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	6,31	10,60	4,82	-16,97	4,65	-21,33	6,98%	19,11%
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	4,59	-8,17	4,39	-13,23	10,08	50,72	2,33	-113,54
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	6,46	7,93	4,17	-42,66	7,75	23,32	11,63%	48,88
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	52,74	3,76	50,33	-0,85	46,51	-9,13	35,71	-42,12
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	10,66	-14,92	13,91	11,89	13,18	7,01	16,67	26,48
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	5,76	-4,99	6,18	2,10	5,43	-11,52	11,90	49,17
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94	30,84	-0,33	29,58	-4,59	34,88	11,31	35,71	13,37

Tabela broj 26. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - samopercepcija

Utjecaj medijske varjable na preferencije očekivanja od poželjne države mjerili smo, kao i u slučaju istraživanja determinirajućih faktora komparirajući odgovore grupa ispitanika koji su izloženi printanim, odnosno elektronskim medijima iz susjednih država, odnosno korisnici su interneta sa odgovorima ukupnog uzorka. Iz grafikona broj .. vidljivo je postojanje razlika a u tabeli broj su izračinati i indeksi odstupanja. Generalno možemo zaključiti da su razlike u preferiranju pojedinih poželjnih osobina države u kojoj bi studenti željeli živjeti u vezi i sa stupnjem izloženosti sadržajima masovnih medija iz susjednih država odnosno sadržajima interneta.

Studenti koji izjavljuju da na njihovu ukupnu informiranost pa i na stavove o aktuelnom stanju u Bosni I Hercegovini utiču presudno dnevne neovine iz susjednih država u većoj mjeri u odnosu na ukupan uzorak od države u kojoj bi željeli živjeti očekuju tri nacionalno definirana entiteta i jednakopravnost svih naroda. Na drugoj strani, u manjoj mjeri u odnosu na ukupni uzorak pridaju značaj odsustvu kriminala i korupcije, stabilnoj ekonomiji i prosperitetnoj privredi i socijalnoj sigurnosti.

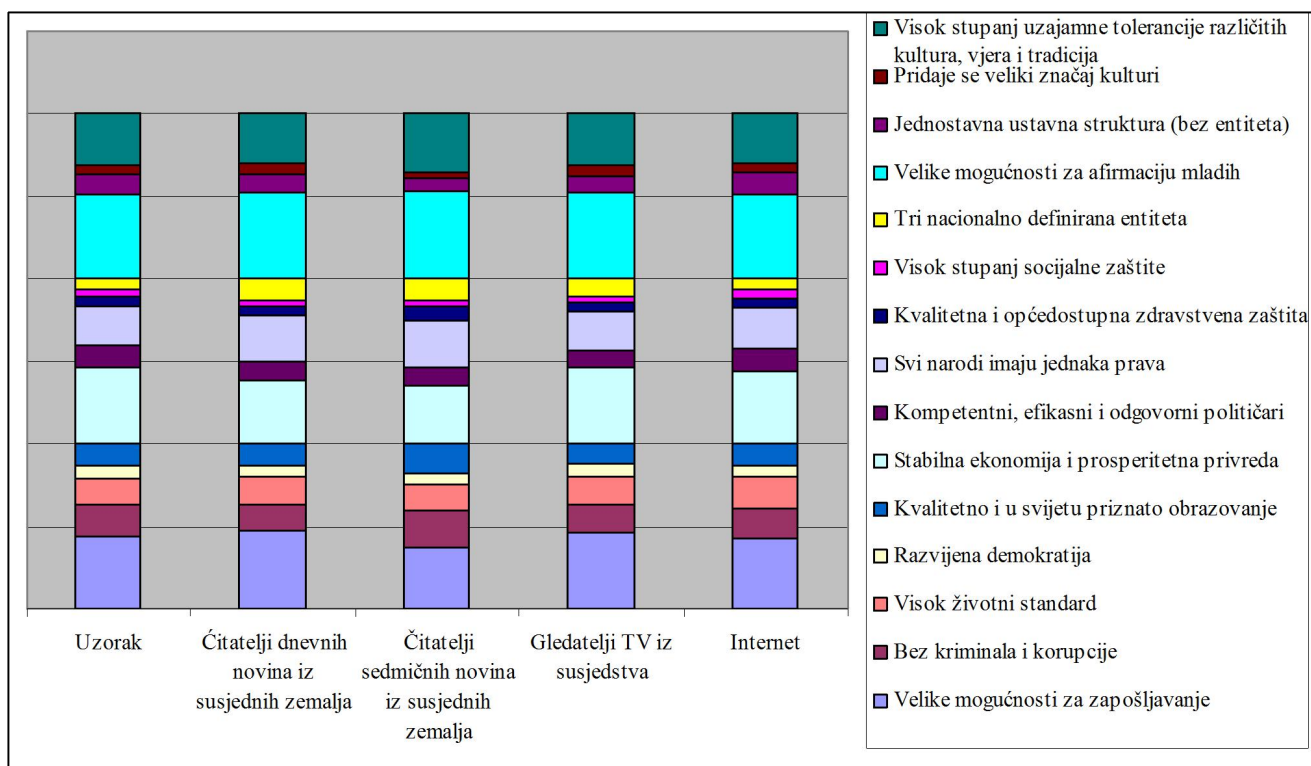
Koje osobine između navedenih, prije svih, treba imati država u kojoj biste željeli živjeti?	Uzorak %	Čitatelji dnevnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Čitatelji sedmičnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Gledatelji TV iz susjedstva %	Index %	Internet %	Index %
Velike mogućnosti za zapošljavanje	43,36	47,64	8,99	37,10	-16,89	45,79	5,31	42,94	-0,97
Bez kriminala i korupcije	19,20	15,18	-26,49	22,58	14,95	17,76	-8,15	17,38	-10,48
Visok životni standard	16,43	17,28	4,91	16,13	-1,86	16,82	2,34	19,22	14,53
Razvijena demokratija	7,13	6,28	-13,43	6,45	-10,47	7,24	1,60	6,75	-5,61
Kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje	13,88	13,61	-1,95	17,74	21,78	12,38	-12,08	13,70	-1,29
Stabilna ekonomija i prosperitetna privreda	45,75	37,89	-20,73	35,48	-28,93	46,39	1,38	44,15	-3,63
Kompetentni, efikasni i odgovorni političari	14,52	12,11	-19,97	11,29	-28,63	10,26	-41,59	13,96	-4,00
Svi narodi imaju jednaka prava	23,18	27,89	16,92	27,42	15,48	23,54	1,56	24,23	4,35
Kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita	5,64	5,79	2,52	9,68	41,69	5,13	-10,05	5,34	-5,70
Visok stupanj socijalne zaštite	4,97	2,63	-88,71	3,23	-53,95	3,73	-33,15	5,34	6,98
Tri nacionalno definirana entiteta	5,94	13,68	56,56	12,90	53,93	10,96	45,74	6,98	14,86
Velike mogućnosti za afirmaciju mladih	50,76	51,60	1,63	53,23	4,64	52,58	3,47	50,51	-0,48
Jednostavna ustavna struktura (bez entiteta)	12,25	11,70	-4,72	8,06	-51,95	9,86	-24,29	13,76	10,93
Pridaje se veliki značaj kulturi	6,05	6,91	12,49	3,23	-87,59	6,10	0,85	5,75	-5,25
Visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija	30,94	29,79	-3,86	35,48	12,81	31,46	1,64	29,98	-3,20

Tabela broj 27. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - izloženost medija

Studenti na čije stavove i informiranost o aktualnim društvenim događajima po njihovom mišljenju najviše utiču sedmične novine iz susjedstva naročito preferiraju (značajno izrazitije u odnosu na ukupan uzorak) tri nacionalno definirana entiteta, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu i kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje. Istovremeno manji značaj pridaju povoljnim uslovima za kulturu, socijalnoj zaštiti, stabilnoj ekonomiji i prosperitetnoj privredi i efikasnim i odgovornim političarima. Izrazito je manji broj ovih studenata koji podržavaju ideju o jednostavnoj ustavnoj strukturi (državi bez entiteta).

Studenti na čije stavove i informiranost naročito utiču televizije iz susjednih država izrazitije u odnosu na ukupan uzorak preferiraju troentitetsku (nacionalnu separaciju) strukturu države, dok istovremeno ne pridaju značaj socijalnoj zaštiti i kompetentnosti i odgovornosti političara. U značajno manjoj mjeri u odnosu na ukupni uzorak podržavaju i ideju o jednostavnoj ustavnoj strukturi države.

Preferencije korisnika interneta se ne razlikuju i značajnoj mjeri od preferencija ukupnog uzorka. Izvjesnih razlika ima u nešto izraženijoj podršci očekivanju visokog životnog standarda, tri nacionalno definirana entiteta, ali istovremeno i jednostavnoj ustavnoj strukturi.

Graf. br. 28. Percepcija elemenata «poželjne domovine» - izloženost medijima «iz susjedstva»

6.4. Percepcija Bosne i Hercegovine kao „poželjne domovine“

Bosna i Hercegovina nije u stanju ispuniti očekivanja od države u kojoj bi studenti rado živjeli. Na pitanje: Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti vaša očekivanja svega 10, 98% ispitanika je odgovorilo da je to Bosna i Hercegovina. Najveći broj (40,58%) ih je odgovorio da je to država članica Evropske unije, 13,73% ispitanika kaže da je to država iz našeg okruženja, 13,65% da je to država sa drugog kontinenta a 21,5% ispitanika takvu državu uopće ne prepoznaje u stvarnosti.

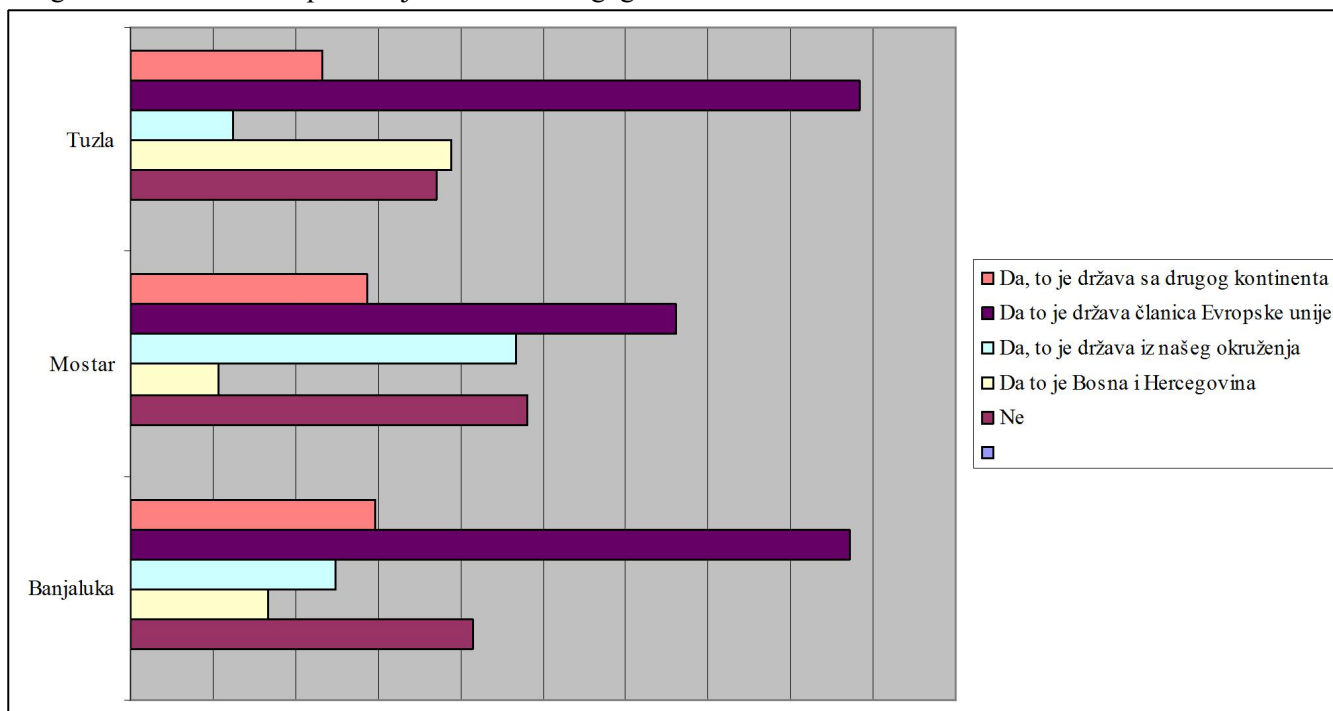
Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak
Da to je država članica Evropske unije	40,58%
Ne	21,05%
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73%
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65%
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98%

Tabela br. 28. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine»

Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Ne	21,05	20,77	-1,34	24,06	12,50	18,53	-13,63
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	8,35	-31,54	5,26	-108,70	19,48	43,61
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	12,42	-10,52	23,31	41,09	6,18	-122,32
Da to je država članica Evropske unije	40,58	43,58	6,89	33,08	-22,66	44,18	8,15
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65	14,87	8,16	14,29	4,42	11,64	-17,31

Tabela br. 29. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - geografska varjabla

Vođeni našom generalnom pretpostavkom da je interni imidž Bosne i Hercegovine pod utjecajem koliko njene stvarnosti toliko i stvarnosti njenih građana (subjekata imidža) testirali smo vezu između identifikacije „poželjne države“ i izabranih psihodemografskih obilježja. Postoji značajna razlika u intenzitetu ove veze između studenata iz Banjaluke, Tuzle i Mostara. Najmanji je broj ispitanika među studentima iz Mostara koji u Bosni i Hercegovini prepoznaje elemente „poželjne domovine“, a najveći broj ih je među studentima iz Tuzle. Studenti iz Mostara su zagledaniji u državu iz okruženja nego njihove kolege iz Banjaluke a naročito iz Tuzle. Sve tri grupe snažno preferiraju države iz Evropske unije. Studenti iz Banjaluke više od kolega iz Tuzle i Mostara priželkuju državu sa drugog kontinenta.

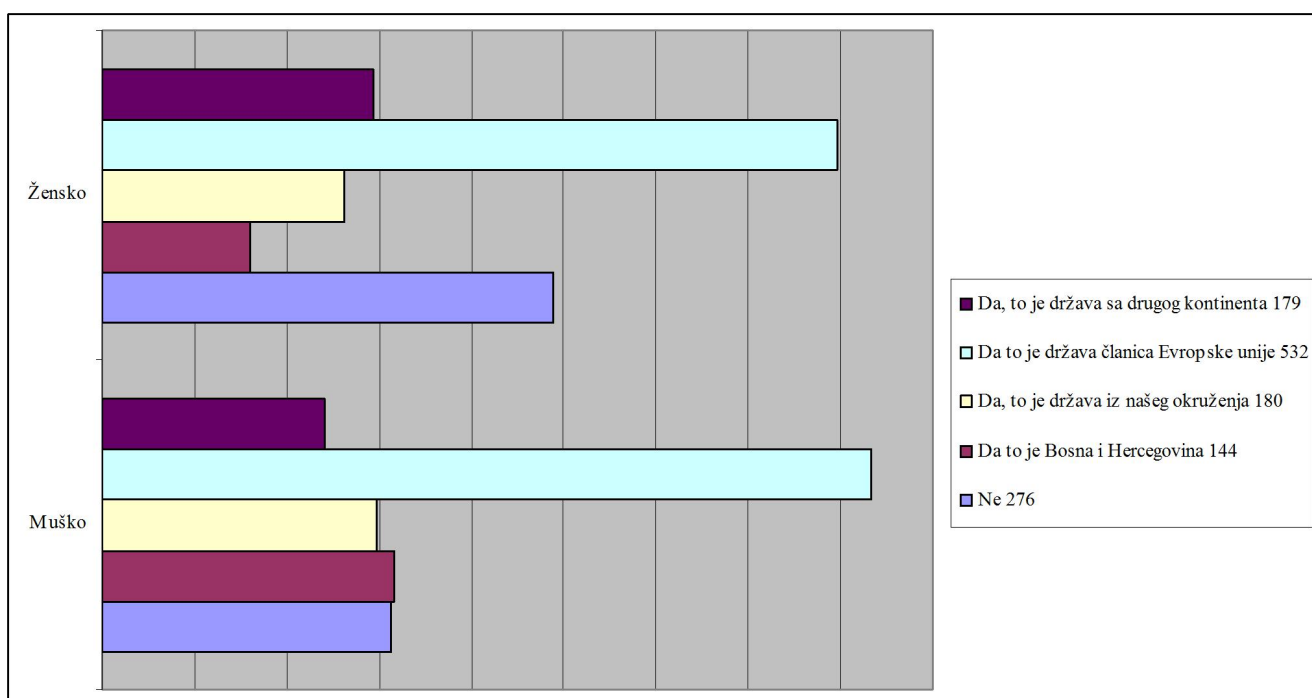

Graf br. 29. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - geografska varjabla

Značajne razlike u ovom pogledu postoje i između studenata i studentkinja. Studentkinje u većoj mjeri od svojih kolega sanjaju o državi sa drugog kontinenta i ne uspijevaju svoje snove prepoznati u stvarnosti bilo koje postojeće države. Studenti češće vide Bosnu i Hercegovinu kao poželjnu domovinu i naklonjeniji su državama iz Evropske unije.

Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak %	Muško %	Index %	Žensko %	Index %
Ne	21,05	15,63	-34,68	24,41	13,77
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	15,83	30,62	8,01	-37,05
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	14,83	7,42	13,07	-5,05
Da to je država članica Evropske unije	40,58	41,68	2,65	39,83	-1,89
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65	12,02	-13,55	14,67	6,95

Tabela br. 30. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - spolna varjabla

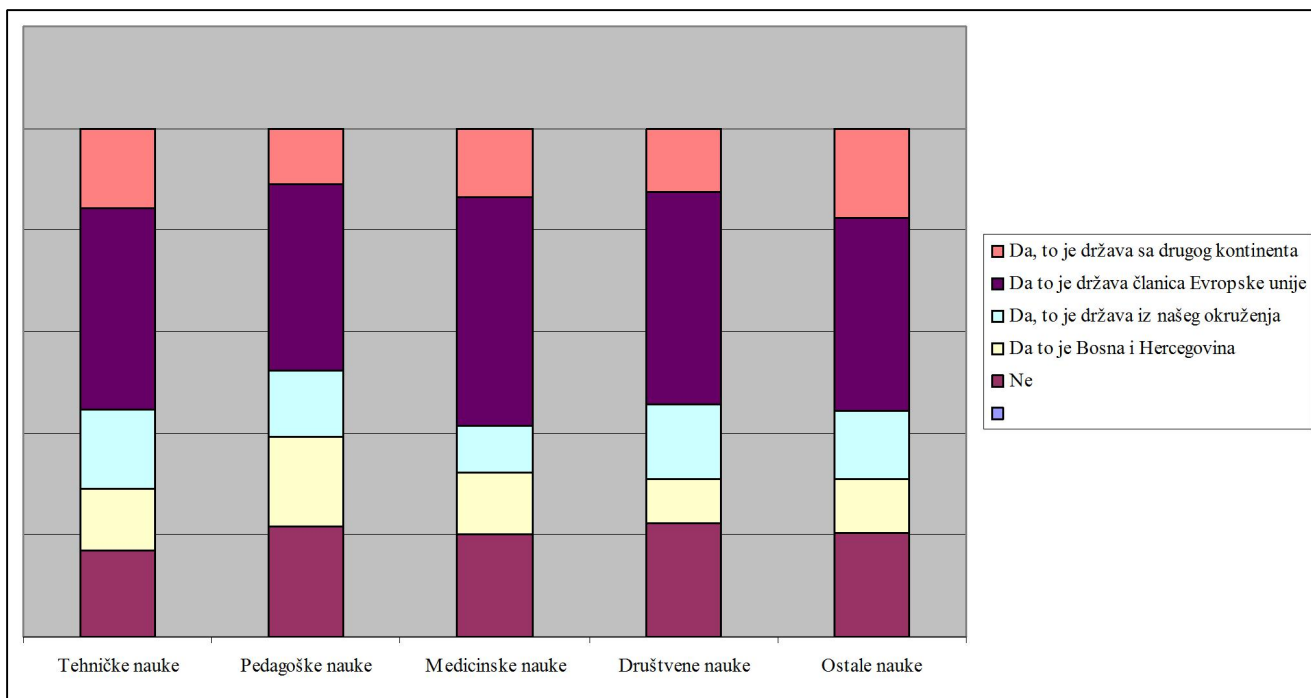

Graf br. 30. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - spolna varjabla

Studenti pedagoških nauka u većoj mjeri od svojih kolega iz drugih naučnih oblasti doživljavaju Bosnu i hercegovinu kao poželjnu domovinu, a studenti ndruštvenih nauka u najmanjoj mjeri. Studenti medicine u najvećoj mjeri preferiraju države iz Evropske unije a studenti ostalih nauka su najskloniji zemlji sa drugog kontinenta. Među studentima tehničkih nauka najmanje je onih koji nisu u stanju identificirati u stvarnosti svoju „poželjnu domovinu“.

	Uzorak %	Tehničke nauke %	Index %	Pedagoške nauke %	Index %	Medicinske nauke %	Index %	Društvene nauke %	Index %	Ostale nauke %	Index %
Ne	21,05	16,84	-25,00	21,78	3,35	20,21	-4,18	22,43	6,16	20,56	-2,42
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	12,11	9,26	17,33	36,61	11,92	7,83	8,37	-31,31	10,56	-4,06
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	15,79	13,04	13,37	-2,72	9,33	-47,22	14,83	7,41	13,33	-2,97
Da to je država članica Evropske unije	40,58	39,47	-2,80	36,63	-10,77	45,08	9,98	41,83	2,98	37,78	-7,42
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65	15,79	13,53	10,89	-25,37	13,47	-1,35	12,55	-8,82	17,78	23,20

Tabela br. 31. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - naučne oblasti

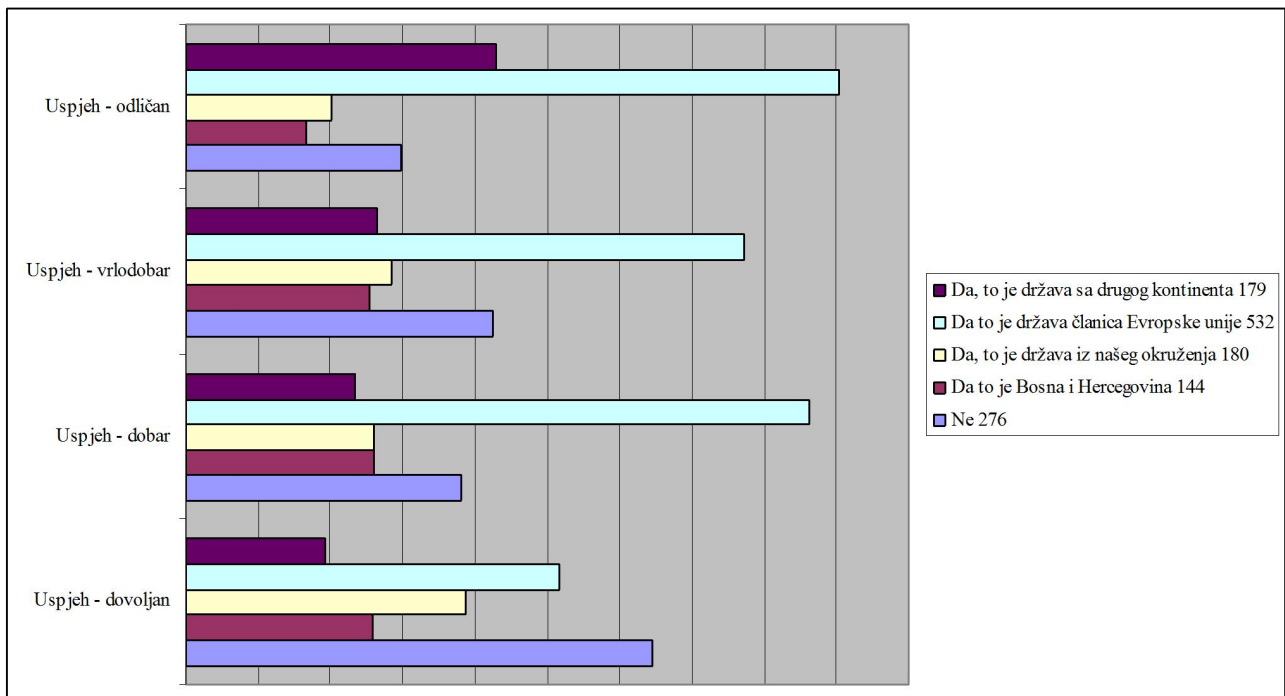

Graf br. 31. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - naučne oblasti

Odlični studenti u najmanjoj mjeri u bosansko-hercegovačkoj stvarnosti prepoznaju elemente „poželjne domovine“, oni su najskloniji zemljama članicama Evropske unije i zemljama sa drugih kontinenata. Poželjnom doživljavaju Bosnu i Hercegovinu, u većoj mjeri studenti koji ostvaruju dobar i dovoljan uspjeh u toku studija. Distribucija odgovora studenata sa dovoljnim uspjehom je najpravnomjernija mada u najvećoj mjeri nisu u stanju među postojećim državama prepoznati onu koja ima osobine „poželjne domovine“. Ova grupacija se u većoj mjeri nego ostale opredjeljuje i za državu iz okruženja.

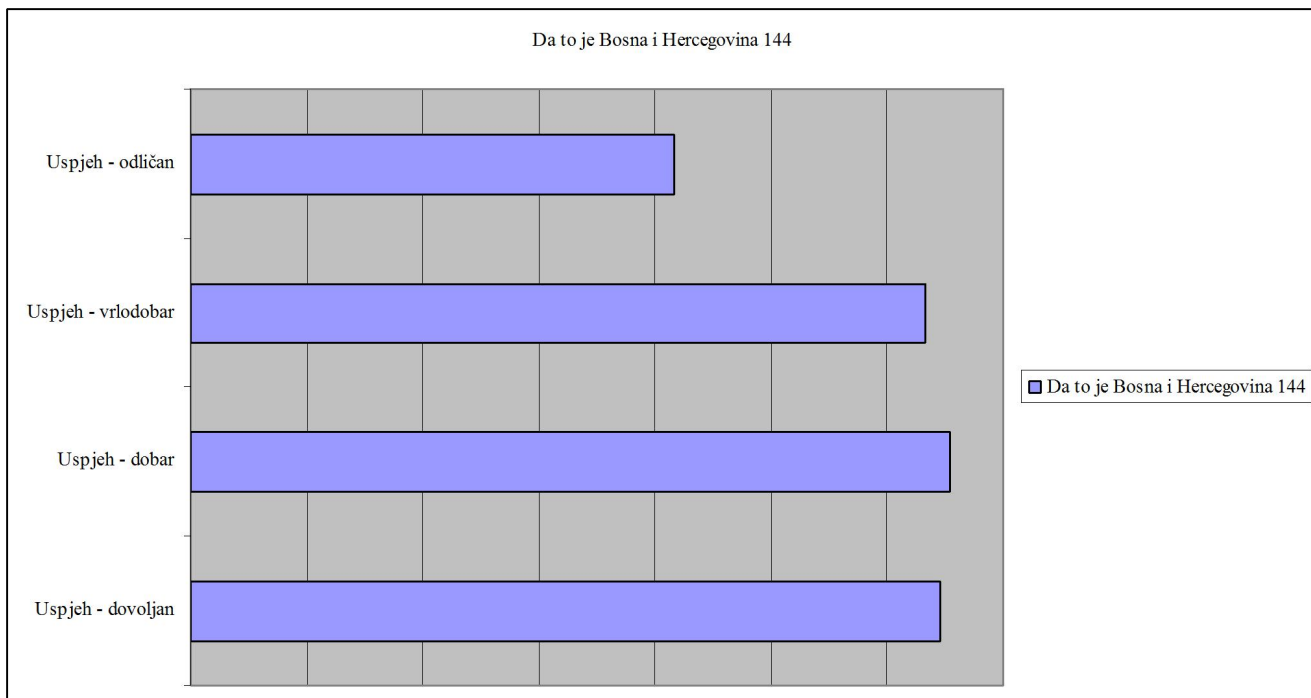
Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak %	Uspjeh – dovoljan %	Index %	Uspjeh – dobar %	Index %	Uspjeh – vrlodobar %	Index %	Uspjeh – odličan %	Index %
Ne	21,05	32,26	34,74	19,04	-10,59	21,20	0,71	14,88	-41,47
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	12,90	14,87	13,07	15,98	12,66	13,23	8,33	-31,81
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	19,35	29,06	13,07	-5,02	14,24	3,59	10,12	-35,68
Da to je država članica Evropske unije	40,58	25,81	-57,25	43,12	5,89	38,61	-5,11	45,24	10,30
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65	9,68	-41,09	11,70	-16,73	13,29	-2,73	21,43	36,28

Tabela br. 32. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - uspjeh u toku studija

Graf br. 32. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - uspjeh u toku studija

I u ovom slučaju uočljiv je utjecaj porodičnog obrazovnog bekgraunda. Studenti iz porodica u kojima su oba roditelja završila fakultet u većoj mjeri od ostalih doživljavaju Bosnu i Hercegovinu kao „poželjnu domovinu“. Slijede studenti iz porodica u kojima nije ni jedan roditelj završio fakultet, studenti iz porodica u kojima je završio fakultet otac i na kraju iz porodica u kojima je fakultet završila majka.

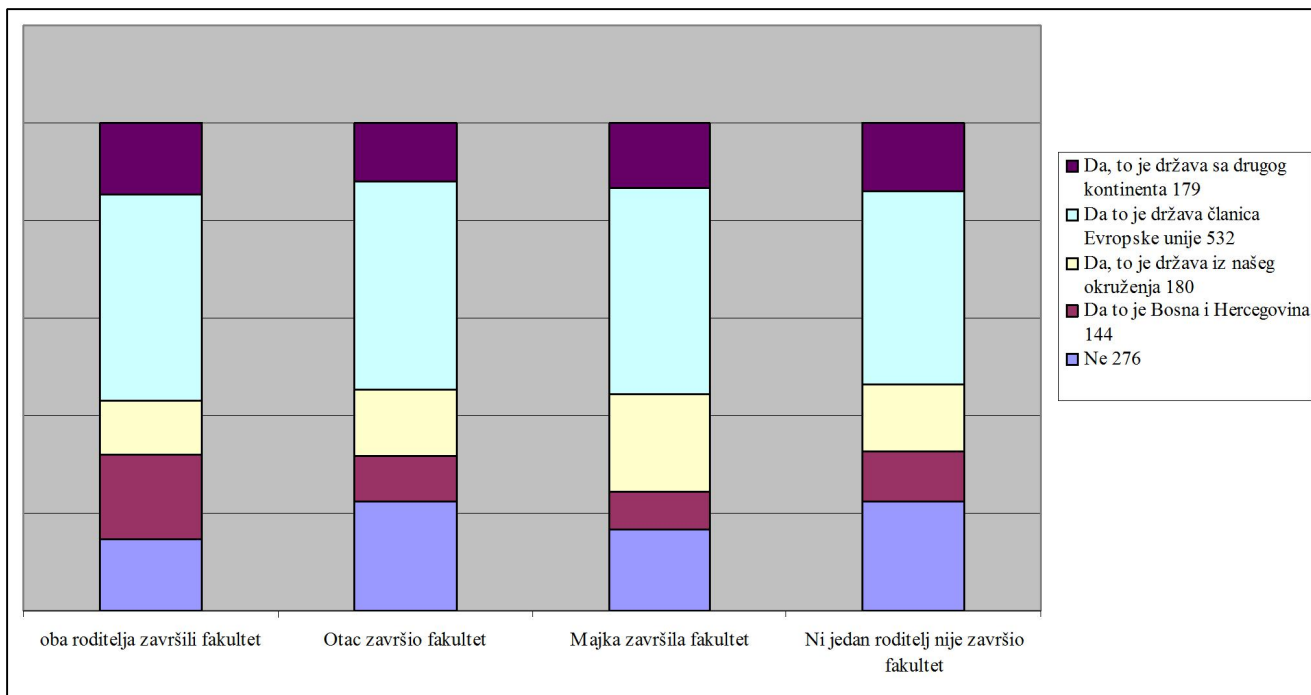

Graf br. 33. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - uspjeh u toku studija

Studenti iz porodica u kojima je fakultet završila majka u najvećoj mjeri svojstva poželjne domovine prepoznaju u zemljama iz okruženja

Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak %	Oba roditelja završili fakultet %	Index %	Otac završio fakultet %	Index %	Majka završila fakultet %	Index %	Ni jedan roditelj nije završio fakultet %	Index %
Ne	21,05	14,58	-44,36	22,43	6,14	16,67	-26,32	22,24	5,32
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	17,36	36,73	9,35	-17,53	7,78	-41,22	10,59	-3,68
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	11,11	-23,57	13,55	-1,32	20,00	31,35	13,62	-0,80
Da to je država članica Evropske unije	40,58	42,36	4,21	42,52	4,57	42,22	3,89	39,58	-2,52
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65%	14,58	6,37	12,15	-12,38	13,33	-2,40	13,97	2,26

Tabela br. 33. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - obrazovni background porodice

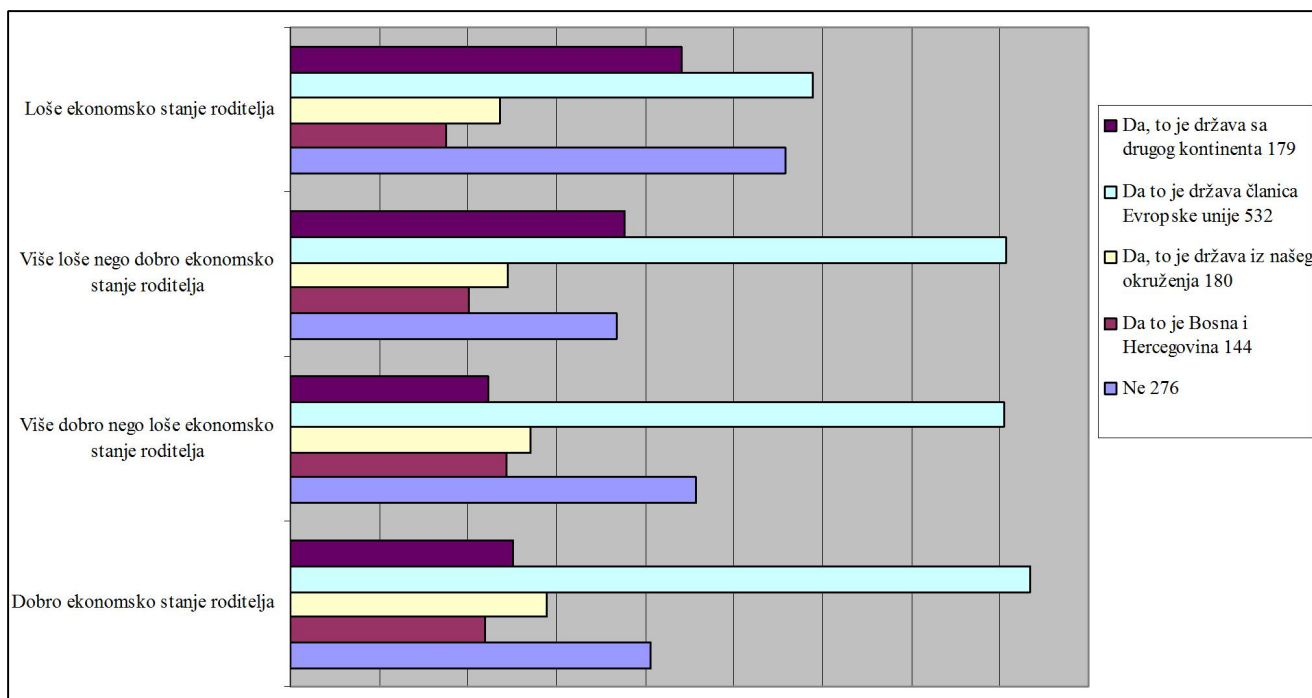

Graf br. 34. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - porodični obrazovni background

I utjecaj ekonomske varjable je očigledan. Studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja percipiraju kao dobro izrazito su orijentirani na zemlju članicu Evropske unije i češće od ostalih „poželjnu domovinu“ prepoznaju u susjedstvu. Studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja percipiraju kao loše preferiraju više nego drugi zemlju sa drugog kontinenta a u najmanjoj mjeri od svih u Bosni i Hercegovini prepoznaju elemente „poželjne domovine“. U stvarnosti Bosne i Hercegovine vide elemente „poželjne domovine“ najčešće studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja doživljavaju više dobro nego loše a koje bismo mogli svrstati u srednji sloj.

Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak %	Dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više dobro nego loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više loše nego dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %
Ne	21,05	20,29	-3,76	22,86	7,89	18,42	-14,29	27,94	24,65
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	10,95	-0,31	12,21	10,02	10,09	-8,88	8,82	-24,49
Država iz našeg okruženja	13,73	14,49	5,26	13,51	-1,65	12,28	-11,80	11,76	-16,70
Država članica Evropske unije	40,58	41,71	2,70	40,26	-0,79	40,35	-0,57	29,41	-37,97
Država sa drugog kontinenta	13,65	12,56	-8,70	11,17	-22,25	18,86	27,60	22,06	38,10

Tabela br. 35. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» -percepcija ekonomske situacije domaćinstva

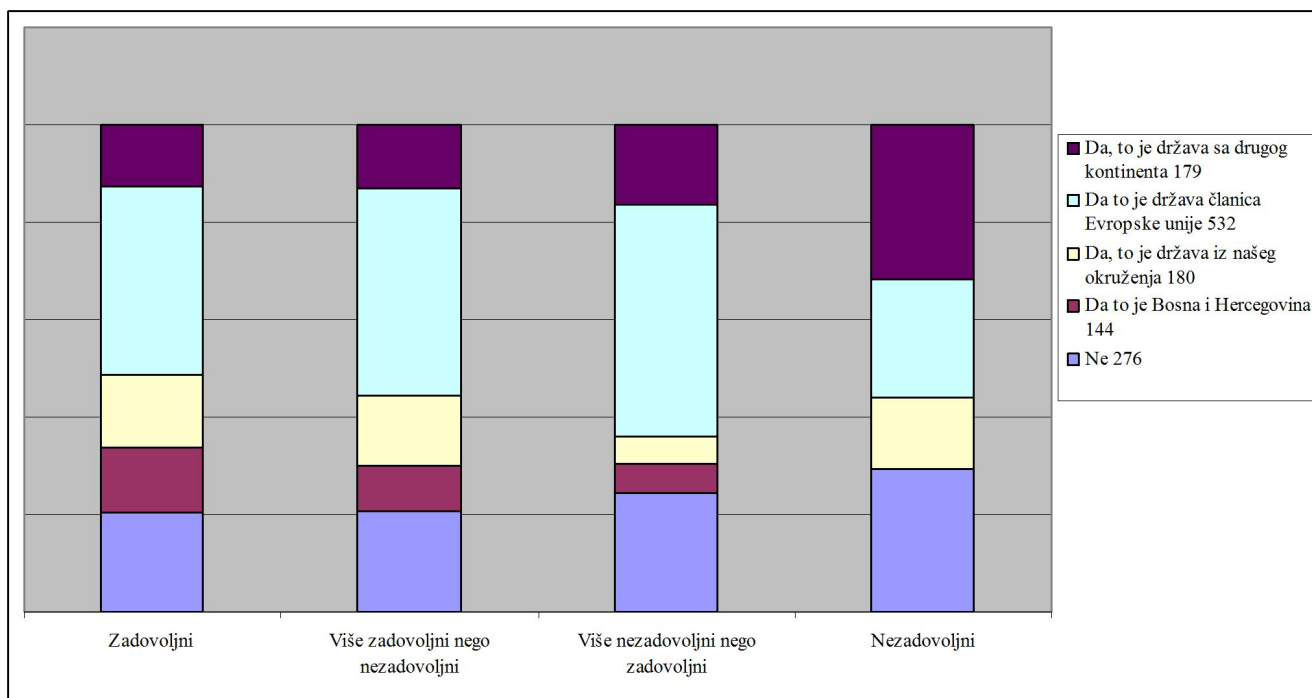

Graf br. 35. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» -percepcija ekonomske situacije domaćinstva

Stupanj prepoznavanja obilježja „poželjne domovine“ u Bosni i Hercegovini je u upravnoj srazmjeri sa stupnjem samopercepcije studenata kao „više ili manje zadovoljnih ljudi. Studenti koji se samosvrstavaju u zadovoljne ljude u najvećoj mjeri prepoznaju u Bosni i Hercegovini elemente „poželjne domovine“. U nešto manjoj mjeri to je slučaj sa studentima koji se samopercipiraju kao više zadovoljni nego nezadovoljni i u još manjoj mjeri oni koji se samopercipiraju kao više nezadovoljni nego zadovoljni. Među studentima koji su se svrstali u kategoriju nezadovoljnih ljudi nema onih koji u boasanskohercegovačkoj stvarnosti prepoznaju elemente poželjne domovine. Oni su ujedno i najizrazitije orjentirani na državu sa drugog kontinenta, odnosno među njima je najviše ispitanika koji uopće ne prepoznaju u stvarnom svijetu državu sa svostjivima poželjne domovine.

Da li imate u vidu državu koja je u stanju ispuniti Vaša očekivanja?	Uzorak %	Zadovoljni %	Index %	Više zadovoljni nego nezadovoljni %	Index %	Više nezadovoljni nego zadovoljni %	Index %	Nezadovoljni %	Index %
Ne	21,05	20,17	-4,35	20,71	-1,64	24,22	13,07	29,27	28,07
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	13,50	18,62	9,35	-17,42	6,25	-75,74	0,00	
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	14,95	8,16	14,25	3,68	5,47	-151,06	14,63	6,18
Da to je država članica Evropske unije	40,58	38,75	-4,72	42,76	5,10	47,66	14,85	24,39	-66,38
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65	12,63	-8,13	12,92	-5,70	16,41	16,78	31,71	56,94

Tabela br. 36. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - samopercepcija

Graf br. 36. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - samopercepcija

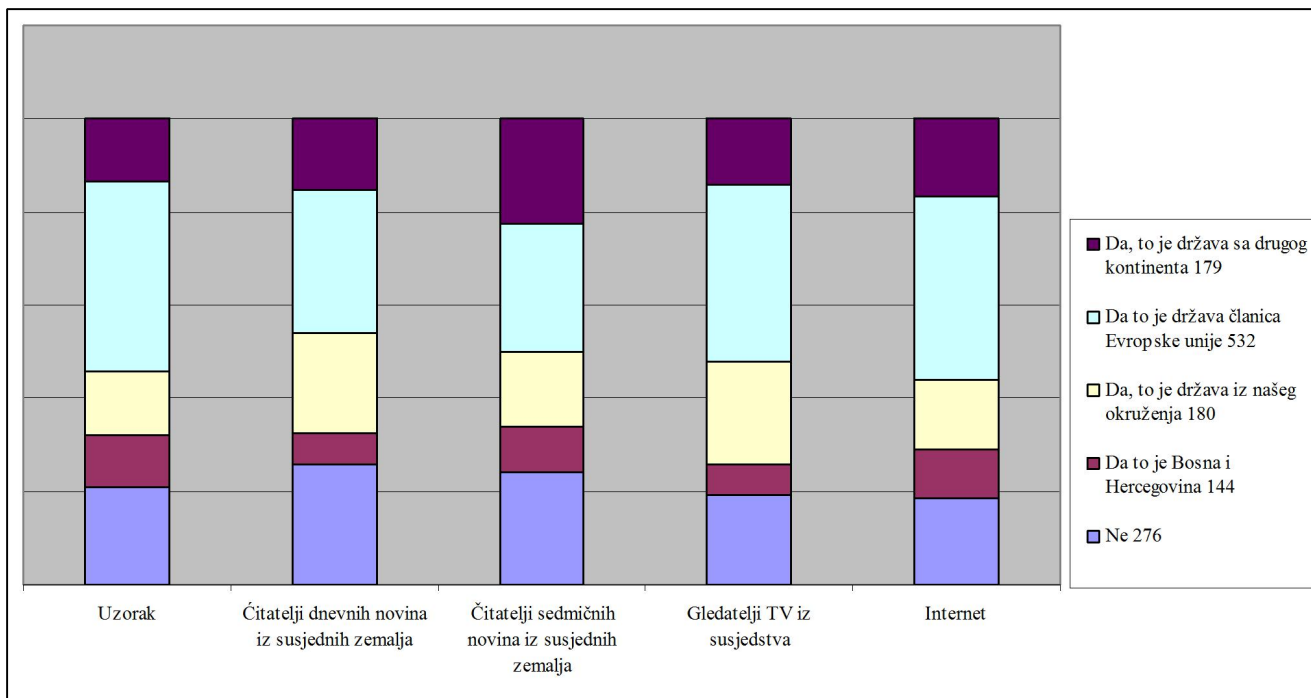
Izloženost medijima iz susjednih država, odnosno Internetu, je u vezi sa načinom na koji studenti u Bosni i Hercegovini prepoznaju osobine poželjne domovine u stvarnosti Bosne i Hercegovine odnosno u stvarnosti drugih država.

Korisnici Interneta češće nego njihove kolege koje su svakodnevno izloženi printanim i elektronskim medijima iz susjednih zemalja prepoznaju svojstva „poželjne domovine“ u bosanskohercegovačkoj stvarnosti. Istovremeno To je najrjeđe slučaj sa studentima koji su svakodnevno izloženi utjecajima dnevnih novina, odnosno televizija iz susjedstva. Ovi studenti u najvećoj mjeri poželjnu domovinu vide u zemlji iz susjedstva.

Korisnici Interneta su i u ovom slučaju najbliži preferencijama ukupnog uzorka.

	Uzorak %	Čitatelji dnevnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Čitatelji sedmičnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Gledatelji TV iz susjedstva %	Index %	Internet %	Index %
Ne	21,05	25,93	18,80	24,19	12,98	19,29	-9,11	18,35	-14,73
Da to je Bosna i Hercegovina	10,98	6,35	-73,00	9,68	-13,50	6,59	-66,72	10,52	-4,46
Da, to je država iz našeg okruženja	13,73	21,69	36,71	16,13	14,87	21,88	37,26	15,05	8,78
Da to je država članica Evropske unije	40,58	30,69	-32,23	27,42	-48,00	37,88	-7,12	39,38	-3,04
Da, to je država sa drugog kontinenta	13,65%	15,34%	11,02%	22,58%	39,53%	14,35%	4,87%	16,70%	18,25%

Tabela br. 37. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» -izloženost medijima «iz susjedstva»

Graf br. 37. Percepcija Bosne i Hercegovine kao «poželjne domovine» - izloženost medijima «iz susjedstva»

6.5. Konativna dimenzija internog imidža Bosne i Hercegovine

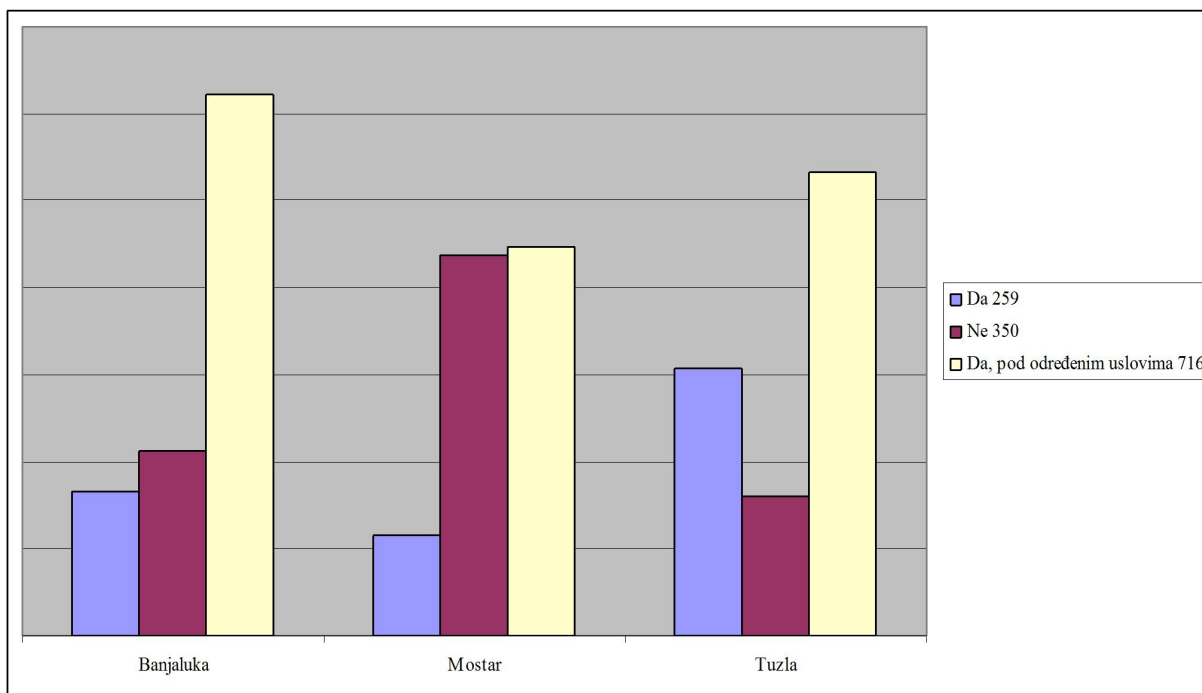
Definirajući imidž, rekli smo da je riječ ne samo o mentalnoj već i o energetskej reakciji na nekog ili nešto. U našem slučaju to znači da interni imidž Bosne i Hercegovine uključuje kako stavove i doživljaje pojedinih aspekata njene stvarnosti tako i praktične reakcije (ponašanja). Ovaj aspekt imidža smo zahvatili pitanjem: Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?

Naša je pretpostavka da je u (slobodnom) vezivanju pojedinačnih životnih egzistencija za Bosnu i Hercegovinu sadržan sulkus njenog internog imidža, tim prije što se ovdje radi o projekciji poželjnog stanja. Rezultati izjašnjavanja o ovom pitanju pokazuju da interni imidž Bosne i Hercegovine nije dobar, ali da nije i nepopravljiv. Jedna četvrtina ispitanika (26,42%) ne vidi svoju budućnost, ni pod kakvim uslovima, u Bosni i Hercegovini. Na drugoj strani je jedna petina (19,55%) ispitanika koji bezuslovno vide svoju budućnost u Bosni i Hercegovini. Najveći broj ispitanika, njih 54,04% vidi svoju budućnost u Bosni i Hercegovini, ali pod određenim uslovima. Osnovano je pretpostaviti da su to uslovi iz korpusa osobina «poželjne domovine» odnosno iz grupe determinirajućih faktora koje smo detaljno istražili.

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Banjaluka %	Index %	Mostar %	Index %	Tuzla %	Index %
Da	19,55	16,60	-17,75	11,60	-68,44	30,71	36,36
Ne	26,42	21,20	-24,60	43,70	39,56	15,95	-65,59
Da, pod određenim uslovima	54,04	62,20	13,12	44,69	-20,91	53,33	-1,32

Tabela br. 38. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- geografska varjabla

Grupaciju studenata koji bezuslovno odbacuju ideju o Bosni i Hercegovini kao mjestu budućeg života u najvećoj mjeri čine studenti iz Mostara, slijede studenti iz Banjaluke pa studenti iz Tuzle. Studenti iz Tuzle u značajno većem broju, od kolega iz Banjaluke i Mostara bezuslovno prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto života u budućnosti. Studenti iz Banjaluke češće nego kolege iz Tuzle i Mostara prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto budućeg života, ali pod određenim uslovima.

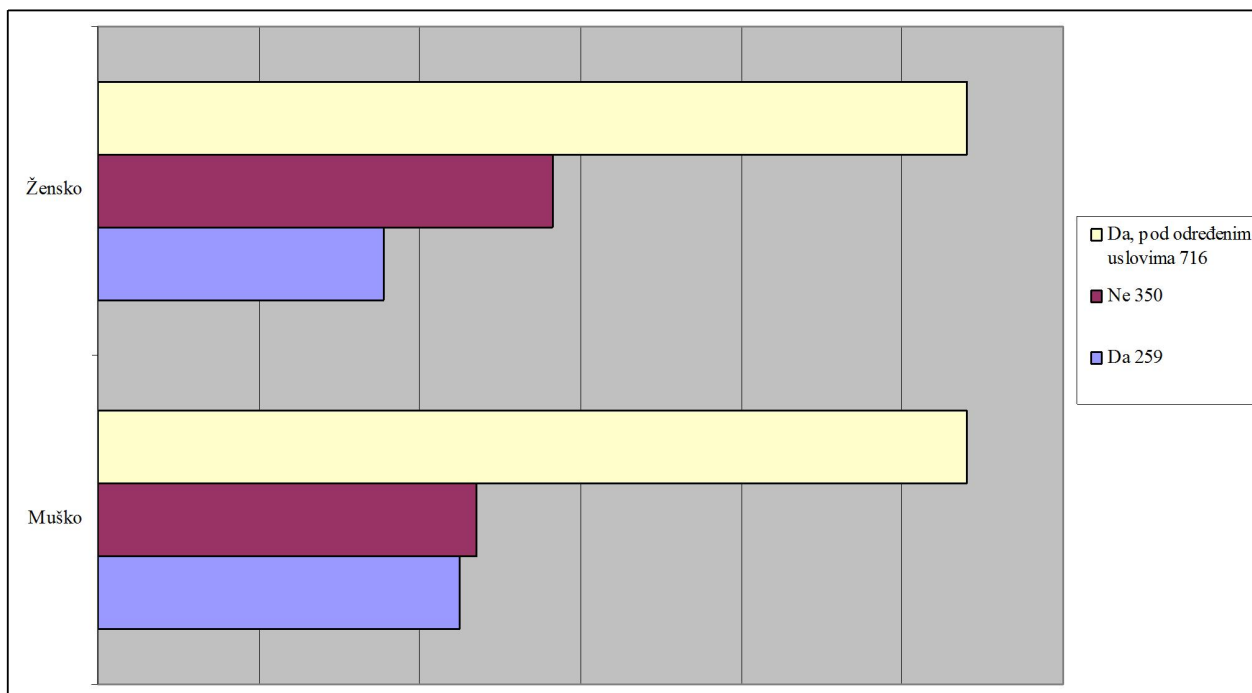
Graf. br. 38. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- geografska varjabla

Studentkinje u većoj mjeri od svojih kolega (studenata) odbijaju ideju o Bosni i Hercegovini kao mjestu gdje će provesti cijeli život.

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Muško %	Index %	Žensko %	Index %
Da	19,55	22,51	13,16	17,76	-10,05
Ne	26,42	23,51	-12,38	28,22	6,41
Da, pod određenim uslovima	54,04	53,98	-0,10	54,01	-0,04

Tabela br. 39. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- spolna varjabla

Studenti pedagoških i društvenih nauka u većoj mjeri nego studenti medicinskih i ostalih nauka prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao svoj životni prostor u budućnosti. Studenti tehničkih nauka u najvećoj mjeri takvu mogućnost uslovljavaju određenim promjenama u stvarnosti države a studenti ostalih nauka najodlučnije odbijaju tu mogućnost.

Graf br. 39. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- spolna varjabla

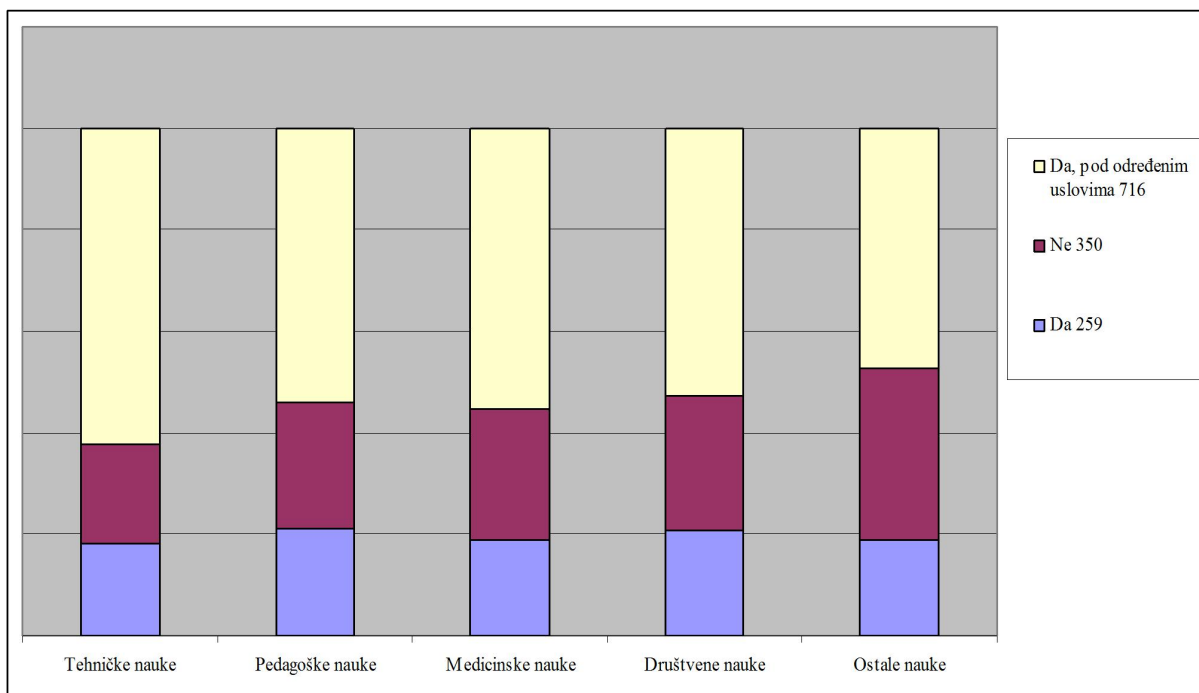
	Uzorak %	Tehničke nauke %	Index %	Pedagoške nauke %	Index %	Medicinske nauke %	Index %	Društvene nauke %	Index %	Ostale nauke %	Index %
Da	19,55	18,32	-6,67	21,18	7,72	18,97	-3,02	20,60	5,11	18,68	-4,63
Ne	26,42	19,37	-36,36	24,63	-7,25	25,64	-3,02	26,59	0,66	34,07	22,46
Da, pod određenim uslovima	54,04	62,30	13,27	54,19	0,28	55,38	2,43	52,81	-2,33	47,25	-14,36

Tabela br. 40. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- naučna oblast

Evidentne su razlike u percepciji Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti i između studenata sa boljim odnosno lošijim uspjehom u toku studija.

Studenti sa dobrim uspjehom u većoj mjeri nego ostali prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao životni prostor u budućnosti. Slijede studenti sa vrlodobrim i dovoljnim uspjehom. Studenti sa odličnim uspjehom u izrazito manjoj mjeri od studenata sa dobrim uspjehom prihvataju tu mogućnost.

Studenti sa dovoljnim uspjehom izrazitije u odnosu na druge odbacuju ideju o budućnosti u Bosni i Hercegovini, pa čak i pod određenim uslovima. Studentim sa vrlodobrim uspjehom u najmanjoj mjeri odbacuju tu ideju a u najvećoj mjeri je prihvataju uslovno.

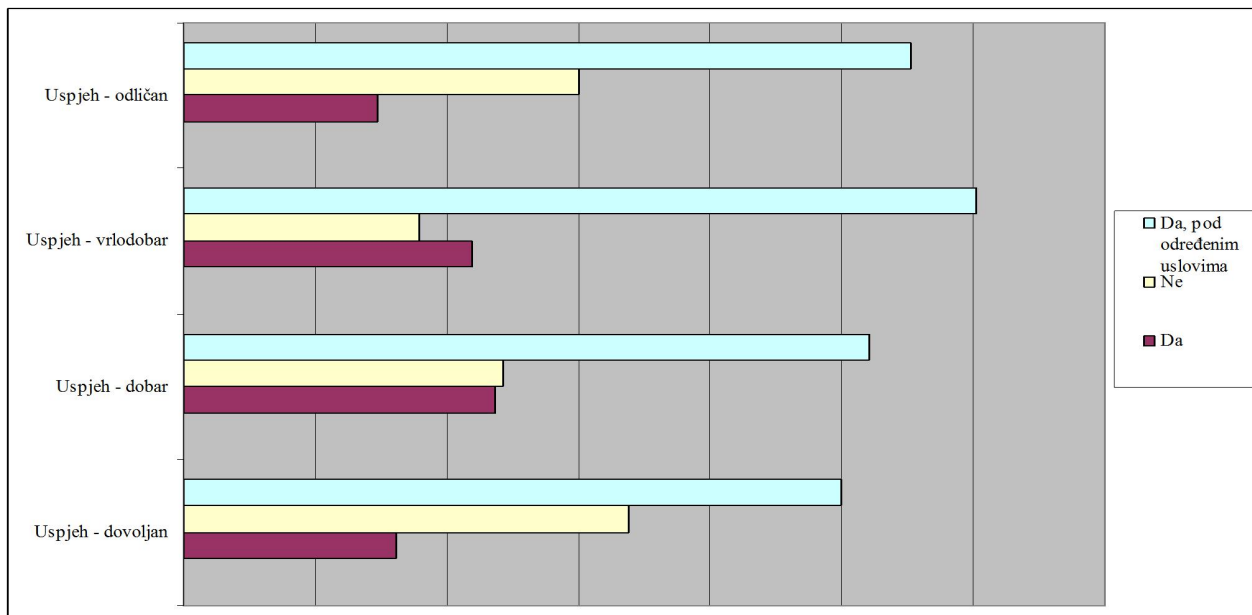

Graf br. 40. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- naučne oblasti

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Uspjeh – dovoljan %	Index %	Uspjeh – dobar %	Index %	Uspjeh – vrlo dobar %	Index %	Uspjeh – odličan %	Index %
Da	19,55	16,13	-21,19	23,64	17,30	21,94	10,92	14,71	-32,92
Ne	26,42	33,87	22,01	24,32	-8,62	17,87	-47,83	30,00	11,95
Da, pod određenim uslovima	54,04	50,00	-8,08	52,05	-3,83	60,19	10,22	55,29	2,27

Tabela br. 41. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora-uspjeh u toku studija

Obrazovni background roditelja je u vidljivoj vezi sa energetsom reakcijom na Bosnu i Hercegovinu. Posebno značajnu razliku uočavamo u grupi studenata čija su oba roditelja završili fakultet. Ovi studenti u izrazito većem omjeru od ostalih, ovako definiranih grupa, prihvataju ideju o Bosni i Hercegovini kao budućem životnom prostoru. Odbijanje te ideje je na nivou ukupnog uzorka a uslovljavanje manje nego kod ostalih grupa. Na drugoj strani su studenti iz porodica u kojima ni jedan roditelj nije završio fakultet, sa najmanjim učešćem onih koji prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto života u budućnosti, odnosno sa najvećim učešćem onih koji to odbijaju. Najčešće uslovno prihvatanje ideje o životu u Bosni i Hercegovini je među studentima iz porodica u kojima je samo majka završila fakultet.

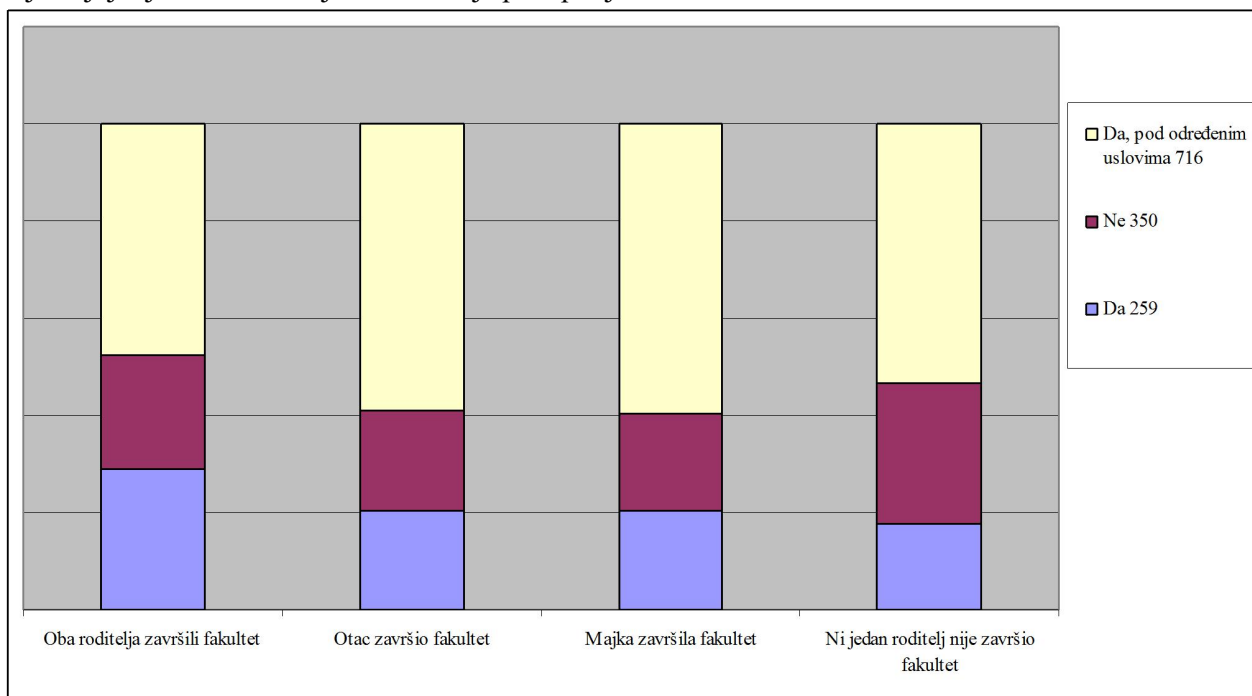
Graf br. 41. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- uspjeh u toku studija

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Oba roditelja završili fakultet %	Index %	Otac završio fakultet %	Index %	Majka završila fakultet %	Index %	Ni jedan roditelj nije završio fakultet %	Index %
Da	19,55	28,97	32,52	20,28	3,60	20,22	3,35	17,70	-10,43
Ne	26,42	23,45	-12,65	20,74	-27,38	20,22	-30,61	28,97	8,81
Da, pod određenim uslovima	54,04	47,59	-13,56	58,99	8,39	59,55	9,26	53,33	-1,32

Tabela br. 41. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora-obrazovni background roditelja

Percepcija ekonomskog stanja svojih roditelja (posredno izražena ekonomska varjabla) je i u ovom slučaju u upravnoj srazmjeri sa stupnjem prihvatanja Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti. Grupu studenata koji prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto gdje mogu zamisliti svoj život u budućnosti u najvećoj mjeri čine studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja percipiraju kao dobro, a u

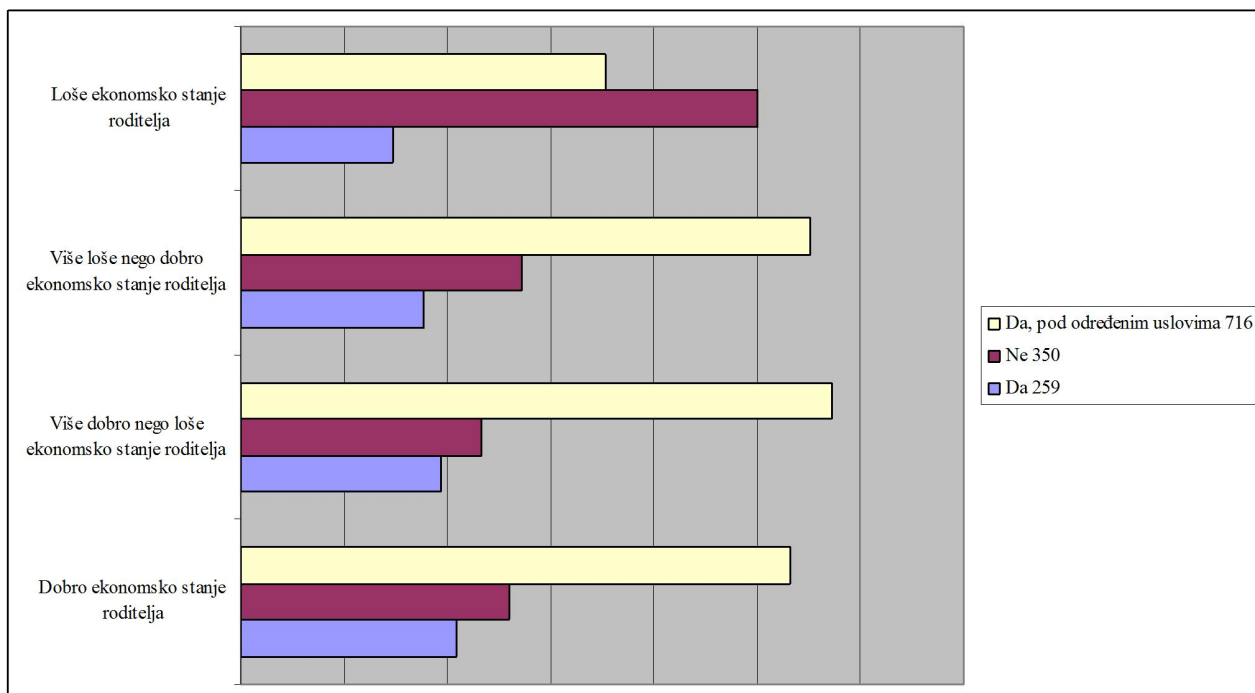
najmanjoj mjeri studenti koji to isto stanje percipiraju kao loše.

Graf br. 42. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- obrazovni background roditelja

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više dobro nego loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Više loše nego dobro ekonomsko stanje roditelja %	Index %	Loše ekonomsko stanje roditelja %	Index %
Da	19,55	20,83	6,17	19,44	-0,57	17,67	-10,61	14,71	-32,92
Ne	26,42	25,96	-1,75	23,27	-13,50	27,16	2,73	50,00	47,17
Da, pod određenim uslovima	54,04	53,21	-1,56	57,29%	5,68	55,17	2,06	35,29	-53,11

Tabela br. 42. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora-percepcija ekonomske situacije roditelja

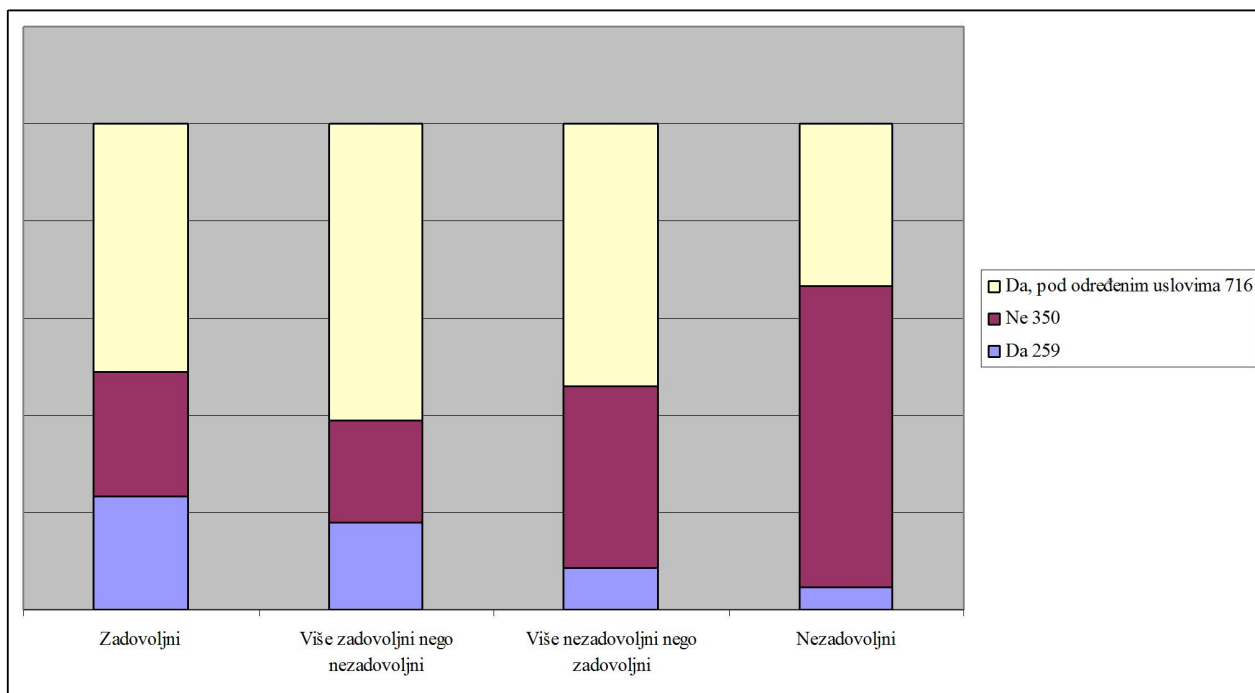

Graf br. 43. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- percepcija ekonomske situacije porodice

Upravna je srazmjera i u stupnju prihvatanja Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti i samopercepcije studenata kao više ili manje zadovoljnih ljudi. Grupa studenata koji se samopercipiraju kao zadovoljni ljudi u najvećem omjeru čine grupu koja bezuslovno prihvataju ideju o Bosni i Hercegovini kao prostoru budućeg života. Slijede studenti koji se osjećaju više zadovoljnim nego nezadovoljnim, pa studenti koji se osjećaju više nezadovoljnim nego zadovoljnim. Studenti koji se samopercipiraju kao nezadovoljni ljudi u najvećoj mjeri bezuslovno odbacuju ideju o životu u Bosni i Hercegovini a uslovno tu ideju u najvećoj mjeri prihvataju studenti koji se samopercipiraju kao više zadovoljni nego nezadovoljni (sredni sloj).

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Zadovoljni %	Index %	Više zadovoljni nego nezadovoljni %	Index %	Više nezadovoljni nego zadovoljni %	Index %	Nezadovoljni %	Index %
Da	19,55	23,39	16,41	18,06	-8,22	8,59	-127,46	4,76	-310,49
Ne	26,42	25,68	-2,86	20,93	-26,24	37,50	29,56	61,90	57,33
Da, pod određenim uslovima	54,04	50,93	-6,10	61,01	11,43	53,91	-0,24	33,33	-62,11

Tabela br. 43. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora-samopercepcija

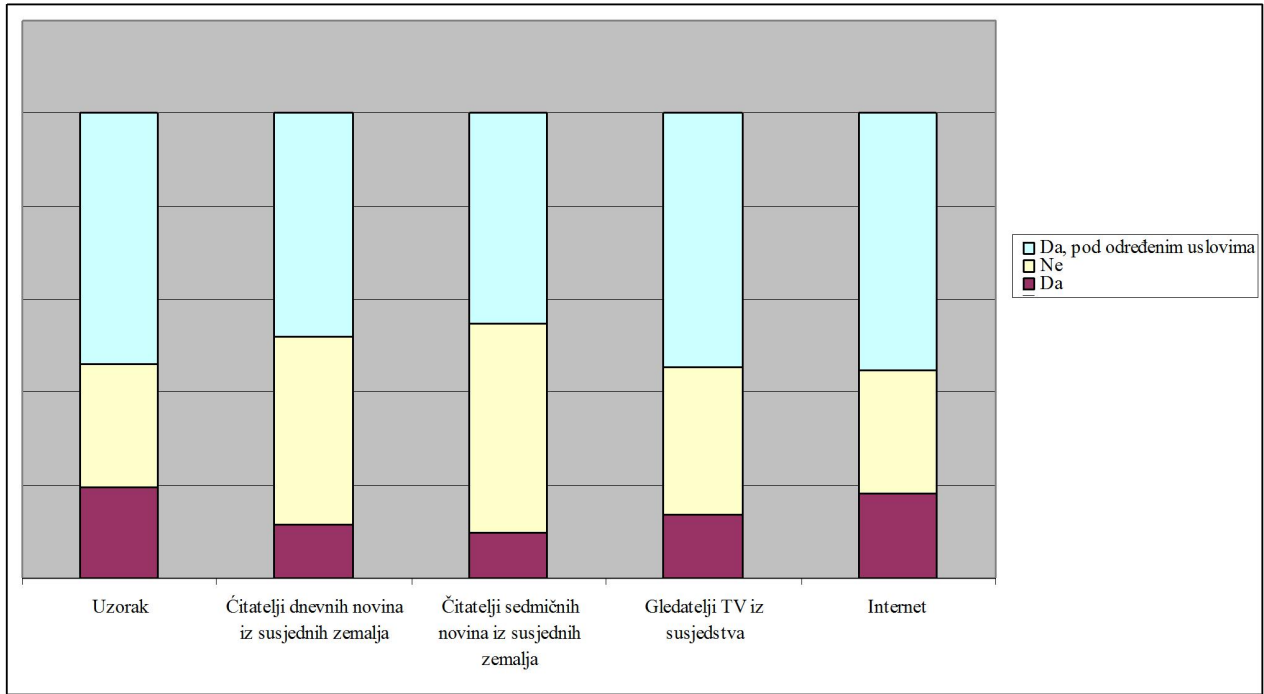
Graf br. 44. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora-samopercepcija

Uočljiva je veza između izloženosti studenata sadržajima medija iz susjedstva i stupnja prihvatanja Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti. Čitatelji sedmičnih novina koje izlaze u susjednim državama u najmanjoj mjeri prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao životni prostor u Budućnosti. Oni u najvećoj mjeri tu mogućnost bezuslovno odbijaju. Slijede čitatelji dnevnih novina iz susjedstva pa gledatelji televizija iz susjedstva.

Korisnici interneta su mnogo bliži, po stupnju prihvatanja Bosne i hercegovine kao mogućeg životnog prostora izjašnjavanju ukupnog uzorka. U ovoj grupi je najizrazitije uslovno prihvatanje te mogućnosti, kao i najmanje prisutno bezuslovno odbacivanje. Generalno se može zaključiti da postoji evidentna veza između izloženosti sadržajima eksternih medija (medija iz susjednih država) i energetske reakcije na stvarnost Bosne i Hercegovine.

Da li svoju budućnost vidite u Bosni i Hercegovini?	Uzorak %	Čitatelji dnevnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Čitatelji sedmičnih novina iz susjednih zemalja %	Index %	Gledatelji TV iz susjedstva %	Index %	Internet %	Index %
Da	19,55	11,40	-71,48	9,68	-101,99	13,66	-43,13	18,03	-8,40
Ne	26,42	40,41	34,64	45,16	41,51	31,71	16,71	26,64	0,84
Da, pod određenim uslovima	54,04	48,19	-12,14	45,16	-19,65	54,63	1,08	55,33	2,33

Tabela br. 44. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora-izloženost medijima iz «susjednih zemalja»

Graf br. 45. Percepcija Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora- izloženost medijima «iz susjedstva»

7. Zaključno razmatranje

Imidž Bosne i Hercegovine je opravdano konceptualizirati kao *sustav mentalnih i energetskih (praktičnih) reakcija (predodžbi, i stavova i praktičnih djelovanja), međunarodne i domaće javnosti na vidljive aspekte njene egzistencije*. Riječ je o kompleksnom konstrukt koji podjednako određuju tri komponente: racionalna (kognitivna), emocionalna (afektivna) i konativna (djelatna); koje su izvedene iz subjektivnih interpretacija denotativnih i konotativnih elemenata ukupne pojave Bosne i Hercegovine.

Većina vidljivih manifestacija Bosne i Hercegovine, u svim sferama života, suštinski su determinirane različitim doživljajem (emocijama, stavovima, planovima) pa i različitim praktičnim odnosom najmanje tri (nacionalno) definirane skupine interne javnosti. Međutim, naše istraživanje pokazuje da je način na koji studenti u Bosni i Hercegovini doživljavaju Bosnu i Hercegovinu kao politički i državno-pravni okvir svoje trenutne i trajne egzistencije, povezan sa njihovom objektivnom ekonomskom i socijalnom situacijom kao i sa subjektivnom samopercepcijom.¹⁰ Kompleks političkih, ideoloških, ekonomskih, kulturoloških i komunikoloških faktora utiču, sa različitim intenzitetom i kapacitetom (neke snažnije neke slabije), sa različitim pravcem i smjerom (neke pozitivno a neke negativno) i sa različitom intencijom (neke su u većoj mjeri a neke u manjoj posvećene izgradnji dobre reputacije) na način na koji studenti doživljavaju Bosnu i Hercegovinu i praktično na nju reaguju. Interni imidž Bosne i Hercegovine (način na koji je doživljavaju njihovi građani) odražava skoro u podjednakoj mjeri njenu stvarnost (uključujući i načine na koje se svjesno ili nesvjesno samoprezentira) kao i stvarnost njenih građana (subjekata percepcije i imidža). Percepcija nekoga ili nečega (imidž) zarobljena je u okviru očekivanja subjekata percepcije. U konkretnom slučaju ovakvo metodološko-spoznajno stajalište za posljedicu je imalo usmjeravanje našeg istraživanja na analizu ekonomskih, socioloških, politoloških, komunikoloških i psihografskih obilježja studenata kao subjekata internog imidža Bosne i Hercegovine.

Generalno se može zaključiti da ekonomsku poziciju studenata u Bosni i Hercegovini, pa i sve što iz nje proizilazi, primarno određuje njihova ovisnost od roditelja a preko toga i ekonomsko stanje njihovih roditelja. Roditelji su dominantan izvor finansiranja studenata. U tom pogledu se studenti iz Tuzle razlikuju (mada ne mnogo) od kolega iz Banjaluke i Mostara. Studentkinje su u većoj mjeri nego studenti ekonomski ovisni od roditelja a u manjoj mjeri same obezbjeđuju sredstva za studiranje. Dvije trećine ispitanika ekonomsku situaciju svojih roditelja, pa i svoju ekonomsku situaciju percipiraju kao dobru, odnosno više dobru nego lošu. Studenti iz Mostara i Tuzle u većem broju nego studenti iz Banjaluke ekonomsku situaciju svojih roditelja procjenjuju lošom. Najveći broj ispitanika snatra da njihovo ekonomsko stanje ne utiče bitno na kvalitet njihovog života. Studenti, generalno gledajući svoju ekonomsku situaciju ne doživljavaju kao faktor koji ograničava poželjni način života. Svega 6,30% ispitanika ekonomska ograničenja povezuju sa doživljajem ograničenosti u zadovoljenju osnovnih životnih potreba.

Postoji značajno raslojavanje studenata po porodičnom obrazovnom bekgraundu. U 65,87 % slučajeva ni jedan roditelj ispitanika nema završen fakultet, a samo kod 10, 93 % imaju oba roditelja. U porodicama u

¹⁰Prethodna istraživanja su pokazala da su divergentne interne predodžbe o Bosni i Hercegovini iz faze *agresivne suprostavljenosti* (karakteristične za predratni i ratni period), uz pritisak i podršku međunarodnih političkih i ekonomskih institucija, prešle u *fazu konvergencije*. To je prelazno stanje, neprirодно za povijesno biće Bosne i Hercegovine, u kojoj su ljudi oduvijek živjeli jedni sa drugima a ne jedni pored drugih. Opravdano je, zbog toga, bilo istražiti *uvjete pod kojim bi bila moguća transformacija internog imidža iz faze konvergencije u reintegrisanu domoljubnu predstavu svih stanovnika o državi u kojoj žive*.

Uvjereni da se integracija internog imidža Bosne i Hercegovine mora desiti prvo u simboličkoj ravni, na nivou javnog komuniciranja, koje se odvija primarno kroz masovne medije, usmjerili smo pažnju na zajedničke tematske i vrijednosne preferencije, studentske populacije, separirane, po istim kriterijumima kao i bosansko-hercegovačka javnost uopće. Istovremeno, uvjereni da su mladi ljudi neopterećeni okoštanim interpretativnim okvirima i načinima čitanja stvarnosti i otvoreniji nego drugi za javni diskurs pa i za mogućnost uspostavljanja novog jedinstva imidža Bosne i Hercegovine fokusirali smo se na studentsku populaciju.

kojima jedan roditelj ima završen fakultet, to je češće otac (16,43%) nego majka (6,73%). Uočljive su razlike i po ovom obilježju između studenata iz Banjaluke, Mostara i Tuzle. Studenti iz Banjaluke i Tuzle potiču iz obrazovnijih porodica nego studenti iz Mostara. Razlike između spolno definiranih poduzoraka su manje izražene mada su evidentne. Roditelji studenata su obrazovniji od roditelja studentkinja. Ovo je interesantan nalaz i zaslužuje dodatnu sociološko-antropološku analizu, u koju mi u ovom istraživanju nećemo ulaziti.

Efikasnost u toku studija je bitno svojstvo studenata, na osnovu kojeg jednu, na prvi pogled homogenu populaciju (društvenu grupaciju) možemo promatrati segmentirano. Najveću pojedinačnu grupaciju čine prosječni studenti (44,86% ispitanika) čiji je prosjek položenih ispita između 6,51 i 7,5 odnosno između 2,51 i 3,5. Međutim, za provjeru naše pretpostavke relevantne su skupine vrlodobrih, koju čini 31,72 % ispitanika i odličnih, koju čini 17,09% ispitanika. Obje ove grupe su dovoljno velike da bi ih mogli testirati i uporediti sa grupom „dovoljnih“ odnosno „dobrih“.

Osjećaj zadovoljstva, odnosno nezadovoljstva samim sobom (samopercepcija) izvjesno je u vezi sa percepcijom okruženja pa i zadovoljstvom odnosno nezadovoljstvom državom u kojoj živimo. Iz perspektive psiholoških interpretativnih okvira očekivati je da pojedinci, pa i društvene grupe svoje lične frustracije i anksioznosti razrješavaju okrivljavanjem drugih, u ovom slučaju pomijeranjem agresivnosti i odgovornosti sa sebe na svoje okruženje pa i na politički i državni okvir u kojem žive. Najveću grupaciju čine ispitanici koji se osjećaju zadovoljnim (52,57%), slijedi grupacija više zadovoljnih nego nezadovoljnih (34,48%). U ove dvije grupacije samosvrstalo je se 87,05% ispitanika. Nezadovoljnim se doživljava svega 3,20% ispitanika a više nezadovoljnim nego zadovoljnim 9,75 %. Ove dvije grupacije čine skupa 12,95 % ispitanika. Uočljivo je, na prvi pogled da se veličina grupacije zadovoljnih studenata odgovara veličini grupacije studenata koji svoju ekonomsku situaciju ne doživljavaju kao ograničenje za ostvarivanje životnih ciljeva. Značajne su razlike u samopercepciji zadovoljstva životnom situacijom u demografski definiranim grupama studenata. Zadovoljnih je manje među tuzlanskim studentima a nezadovoljnih najmanje među banjalučkim studentima. Nezadovoljnih je više među studentima nego među studentkinjama.

Najodgovornijim za sopstvenu životnu situaciju studenti uglavnom smatraju roditelje i sebe same. Među uticajne eksterne subjekte svrstani su: vladajuće političke partije (15,54%), državna administracija (5,51%) i međunarodna zajednica (2,19%). Uočljivo je nizak stupanj perceptivnog povezivanja životne situacije sa ulogom opozicionih političkih partija, vjerskih institucija, nacionalnih kulturnih institucija i nevladinih organizacija. Banjalučki studenti, u većoj mjeri od svojih kolega u Mostaru i Tuzli negiraju utjecaj vjerskih institucija, opozicionih političkih stranaka i nevladinih organizacija. Studenti iz Tuzle osjećaju jači utjecaj, nego njihove kolege, vladajućih političkih partija, što je razumljivo s obzirom na strukturu političke vlasti u Tuzli. Uočljive su razlike u percepciji relevantnih faktora i između studenata i studentkinja. Studentkinje u manjoj mjeri od svojih kolega osjete utjecaj vjerskih institucija i opozicionih političkih partija.

Imidž je, mada se definira kao subjektivni doživljaj nekoga ili nečega, jedna vrsta javnog mišljenja i sigurno je rezultanta kako ličnih iskustava sa objektom percepcije tako i utjecaja tuđih iskustava koji se ostvaruju ili interpersonalnim komunikacijama ili u masmedijskom diskursu. Rezultati istraživanja ukazuju na razlike u pogledu korištenja pojedinih medija a naročito izloženosti medijima iz susjednih zemalja.

Potvrdili smo ranije postavljenu tezu da su građani Bosne i Hercegovine, pa i studenti zarobljeni u tri nacionalno definirane komunikacijske zajednice, da praktično pripadnici jednih nemaju priliku čuti izvornu verziju priče pripadnika drugih zajednica. O drugom znaju samo onoliko i ono što njihove političke elite koje su komunikacijski podsistem podredile svojim interesima smatraju opravdanim i funkcionalnim. Mediji iz jedne komunikacijske subzajednice teško prodiru preko granica druge komunikacijske zajednice, pa čak i mediji, kao što je BHT1, kojima je funkcija da „pokrivaju“ područje cijele Bosne i Hercegovine.

Značajan je utjecaj susjednih političkih i komunikacijskih podsistema i njihovih interpretativnih i selekcijskih okvira na proces artikuliranja javnog mišljenja u Bosni i Hercegovini pa i imidža Bosne i Hercegovine. „Hrvatska“ komunikacijska subzajednica u najvećoj mjeri je podložna medijima iz susjednih zemalja. Ovaj nalaz bi trebalo imati u vidu kada se proučava pitanje zahtjeva hrvatskog nacionalnog korpusa za kanal na hrvatskom jeziku u okvirima sistema bosansko-hercegovačkog javnog emitera. Izvorna BH priča (BH interpretativni okvir) imala bi, nesumnjivo, mnogo veće šanse u ovakvom kanalu nego što ima u programima televizija iz susjednih zemalja. Utjecaj dnevnih novina iz susjednih zemalja veći je od utjecaja

najtiražnijeg domaćeg dnevnika „Dnevnog avaza. U Bosni i Hercegovini, faktički, se ne može govoriti o meinstrim mediju u smislu utjecaja na cjelovito bosansko-hercegovačko mnijenje, pa vjerovatno, radi toga, ni o jedinstvenoj bosansko-hercegovačkoj javnosti.

Narasta utjecaj interneta na javno mišljenje u Bosni i Hercegovini, mada je, s obzirom da je ispitivana studentska populacija, još uvijek ispod evropskih i savremenih svjetskih trendova. Internet je približno ujednačeno prisutan medij u sve tri istraživane univerzitetske sredine, mada nisu zanemarljive razlike koje ukazuju da studenti iz Mostara u najvećoj mjeri koriste ovaj medij, slijede studenti iz Tuzle, pa studenti iz Banjaluke.

Studentkinje procjenjuju da na njihovu informiranost, odnosno na stavove o prilikama u Bosni i Hercegovini utiču masovni mediji više nego na njihove kolege. Istraživanje je pokazalo da, prema mišljenju studenata, televizija kao kanal javnog komuniciranja ima najveći utjecaj na njihovu informiranost kao i na stavove o prilikama u Bosni i Hercegovini.

Na osnovu svega iznesenog možemo izvesti generalni zaključak da studenti, mada definirani, na osnovu demografskih specifičnosti kao zasebna grupacija interne bosansko-hercegovačke javnosti nisu homogena grupa. Izdijeljeni su po različitim obilježjima svoje životne situacije. To značajno utiče na obim i sadržinu očekivanja od Bosne i hercegovine pa i na način na koji je percipiraju.

To višestruko potvrđuju istraživanja percepcije 1) determinirajućih faktora stvarnosti Bosne i Hercegovine (elemenata stvarnosti za koje studenti smatraju da presudno utiču na njihovu životnu situaciju), 2) elemenata stvarnosti (obilježja) «poželjne domovine», države u kojoj mogu zamisliti svoju budućnost, 3) obima i intenziteta prepoznavanja elemenata imidža «poželjne domovine» u stvarnosti Bosne i Hercegovine i 4) spremnosti vezivanja svoje budućnosti za Bosnu i Hercegovinu.

Korumpiranost državnih i javnih institucija u Bosni i Hercegovini je faktor koji, po mišljenju studenata, utiče u najvećoj mjeri na njihovu životnu situaciju. Slijede: prenaglašavanje nacionalnog pitanja, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti, nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini kao poželjnom državnom okviru, višenacionalna složenost Bosne i Hercegovine, glomaznost državne administracije, potčinjenost masovnih medija vladajućim političkim strukturama, nepridruženost Evropskoj uniji, loš međunarodni imidž Bosne i Hercegovine, miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, neadekvatan sistem obrazovanja, nekompetentnost zakonodavne i izvršne vlasti (poslanika i ministara), prevelik utjecaj vjere i vjerskih institucija i na koncu pridavanje prevelikog značaja povijesti i mitovima. Pojedine od navedenih impresija o stvarnosti Bosne i Hercegovine različitim intenzitetom su prisutne u percepciji studenata iz Banjaluke. Mostara i Tuzle.

Uočljivo je da sa stajališta poretka elemenata internog imidža nema razlike između tuzlanskih i mostarskih studenata, a da banjalučki studenti visoko (na treće mjesto) rangiraju element miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine. Impresija o potčinjenosti masovnih medija vladajućim političkim strukturama kao i o utjecaju lošeg međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine prisutnija je među banjalučkim studentima nego među tuzlanskim i mostarskim.

Uočljiva su različita vrednovanja od strane banjalučkih, mostarskih i tuzlanskih studenata: prenaglašavanje nacionalnog pitanja, miješanje susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, glomaznosti državne administracije, kao i adekvatnosti sistema obrazovanja i miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i kvalitete međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine.

Mada razlike između studentkinja i studenata nisu tako drastične one su, u pojedinim elementima ipak vidljive. Studentkinje su kritičnije prema stupnju korumpiranosti javnih institucija i u većoj mjeri kao nedostatak uočavaju nefunkcioniranje javnog mnijenja. Studenti snažnije osjećaju prenaglašenost nacionalnog pitanja. U ostalim elementima su strukture imidža kod ove dvije grupe (poduzorka) uglavnom izbalansirane. Generalno možemo zaključiti da spol ne utiče bitno na način na koji studentska populacija doživljava one elemente stvarnosti Bosne i Hercegovine (internog imidža) koji se uzimaju kao determinante kvalitete života.

Značajne razlike u percepciji elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine uočavamo između studenata različitih naučnih disciplina. Studenti društvenih nauka manje intenzivno od svojih kolega iz drugih naučnih oblasti doživljavaju problem korumpiranosti javnih službi. Najosjetljiviji na ovaj problem su studenti medicinskih nauka. Studenti iz grupacije ostalih studijskih profila i studenti medicinskih nauka u

većoj mjeri nego drugi ističu problem neadekvatnosti obrazovnog sistema. Glomaznost državne administracije ističu studenti društvenih i medicinskih nauka. Studenti društvenih, tehničkih i pedagoških nauka u većoj mjeri nego studenti medicine vide problem u nekompetentnosti nosilaca zakonodavne i izvršne vlasti. Studenti tehničkih i medicinskih nauka izrazitije u odnosu na druge doživljavaju kao problem angažiranje međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini.

Studenti pedagoških i grupa studenata „ostalih nauka“ uočavaju problem nepovoljnog utjecaja međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine. Svi podjednako misle da se prevelik značaj pridaje nacionalnom pitanju. Nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti uočavaju naročito studenti pedagoških nauka.

Naše istraživanje potvrđuje da uspjeh u toku studija možemo povezati sa percepcijom pojedinačnih elemenata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao faktora koji determiniraju životnu situaciju studenata, pa vjerovatno i uspjeh u toku studija. Studenti koji su ostvarili dovoljan uspjeh među pet najznačajnijih determinirajućih faktora navode: korumpiranost državnih i javnih institucija, pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju, nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini kao poželjnom državnom okviru, nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti i nepridruženost Evropskoj uniji. Na šestom mjestu je višenacionalna složenost Bosne i Hercegovine, na devetom neadekvatan sistem obrazovanja a tek na dvanaestom mjestu loš međunarodni imidž Bosne i Hercegovine.

Studenti sa dobrim uspjehom su načinili slijedeći poredak: korumpiranost državnih i javnih institucija, neadekvatan sistem obrazovanja, preglomazna državna administracija, nekompetentnost zakonodavne vlasti, nekompetentnost izvršne vlasti i miješanje susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine. Na šesto mjesto su stavili miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine a utisak o lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine je na desetom mjestu.

Identičan je poredak prvih pet determinirajućih obilježja stvarnosti Bosne i Hercegovine kod studenata koji su ostvarili vrlo dobar i odličan uspjeh.

Razlike u pridavanju značaja pojedinim determinirajućim obilježjima bosansko-hercegovačke stvarnosti uočavamo kod studenata različitog porodičnog obrazovnog backgrounda. U tom pogledu izrazita je razlika između studenata koji potiču iz porodica u kojima su oba roditelja završili fakultet i studenata iz porodica u kojima je samo jedan roditelj završio fakultet odnosno nije ni jedan. Uočavamo da studenti iz porodica u kojima ni jedan roditelj nije završio fakultet intenzivnije doživljavaju ograničavajući efekat korumpiranosti državnih i javnih institucija, kao i da veoma intenzivno doživljavaju pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju i i nefunkcioniranje javnog mnijenja kao korektora vlasti.

Studenti iz porodica u kojima su oba roditelja završili fakultet naročito su osjetljivi na pridavanje prevelikog značaja nacionalnom pitanju, miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i preglomaznost državne administracije.

Percepcija ekonomskog stanja porodice je u vezi sa percepcijom determinirajućih aspekata stvarnosti (imidža) Bosne i Hercegovine.

Uočljivo je da studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice percipiraju kao dobro u većoj mjeri nego ostali uočavaju probleme neadekvatnosti sistema obrazovanja, preglomazne državne administracije, i prenaplašavanje nacionalnog pitanja.

Studenti koji ekonomsko stanje svojih porodica percipiraju loše naročito značaj pridaju nepostojanju unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini i lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine.

Postoji veza i između samodoživljaja studenata kao više ili manje uspješnih ljudi i percepcije pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao faktora koji determiniraju kvalitet života.

Studenti koji se samodoživljavaju kao zadovoljni ljudi više nego ostali uočavaju probleme preglomaznosti državne administracije, miješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine i lošeg međunarodnog imidža Bosne i Hercegovine. Manje nego ostali ističu problem nepostojanja unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini i korumpiranosti javnih institucija.

Studente koji se samodoživljavaju kao nezadovoljni ljudi karakteriše osjećaj o prevelikom utjecaju vjere i vjerskih institucija, i slaba osjetljivost na probleme preglomaznosti državne administracije, neadekvatnost sistema obrazovanjamiješanja međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine,

višenacionalnu složenost Bosne i Hercegovine i potčinjenost masovnih medija centrima političke i ekonomske moći.

Na doživljaj pojedinih aspekata stvarnosti Bosne i Hercegovine kao faktora koji ograničavaju kvalitet života studenata utiče i intenzivna izloženost sadržajima medija (agendi i interpretativnom okviru) iz susjednih država. Studenti koji su izloženi intenzivnom utjecaju dnevnih novina iz susjednih država u većoj mjeri nego studenti u cjelini (ukupan uzorak) doživljavaju problematičnim miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, višenacionalnu složenost Bosne i Hercegovine i nepostojanje unutrašnjeg konsenzusa o Bosni i Hercegovini. Istovremeno ova grupa studenata u manjoj mjeri prigovara sistemu obrazovanja, miješanju susjednih država u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, nepridruženosti Evropskoj uniji i lošem međunarodnom imidžu Bosne i Hercegovine.

Studenti korisnici interneta u većoj mjeri nego ukupan uzorak osjećaju problem preglomaznosti državne administracije i višenacionalne složenosti Bosne i Hercegovine, a u manjoj mjeri kao problematične prepoznaju miješanje međunarodne zajednice u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, nepridruženost Evropskoj uniji, i prenaplašavanje povijesti i mitova.

Uočljiva je koncentracija preferencija oko pet svojstava «poželjne domovine»: velike mogućnosti za afirmaciju mladih, stabilna ekonomija i prosperitetna privreda velike mogućnosti za zapošljavanje visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija i jednakopravnost naroda. Na drugoj strani uočljiv je nizak intenzitet preferencija vrijednosti: demokratskog ambijenta, kulturnog ambijenta, troentitetske (nacionalno definirane) strukture Bosne i Hercegovine opće dostupnosti kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti i socijalne sigurnosti građana.

Studenti iz Banjaluke, Mostara i Tuzle različito preferiraju pojedina od ovih obilježja.

Studenti iz Banjaluke preferiraju u većoj mjeri u odnosu na svoje kolege iz Mostara i Banjaluke mogućnosti za afirmaciju mladih i stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu. U isto vrijeme manji značaj pridaju elementima: visok stupanj uzajamne tolerancije, jednostavna ustavna struktura, svi narodi imaju jednaka prava i razvijena demokratija.

Studenti iz Mostara naročito preferiraju velike mogućnosti za zapošljavanje, jednakopravnost naroda i visok stupanj uzajamne tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija. Manji značaj pridaju kvalitetu obrazovanja, stabilnosti ekonomije i prosperitetu privrede i kulturnom ambijentu. Studenti iz Tuzle naročito preferiraju (u većoj mjeri nego studenti iz Banjaluke i Mostara) demokraciju, kompetentnost i odgovornost političara i državu bez entiteta (monostrukturu). U manjoj mjeri preferiraju visok životni standard, tri nacionalno definirana entiteta i velike mogućnosti za afirmaciju mladih. Studenti u većoj mjeri nego studentkinje od idealne države očekuju visok životni standard, demokraciju, ali i nacionalno separiranje u tri entiteta. U isto vrijeme manje drže do osiguranja kvalitetne i općedostupne zdravstvene zaštite, jednakopravnosti svih naroda, kvalitetnog i u svijetu priznatog obrazovanja i velikih mogućnosti za zapošljavanje. Na drugoj strani studentkinjama je značajna kvalitetna i općedostupna zdravstvena zaštita a manje ističu kao preferenciju osiguranje visokog životnog standarda i razvijenu demokratiju. Studenti tehničkih nauka, više od svojih kolega sa drugih fakulteta od idealne države očekuju velike mogućnosti za afirmaciju mladih i visok životni standard. Studenti pedagoških nauka naročito preferiraju jednostavnu ustavnu strukturu i visok stupanj tolerancije kultura, vjera i tradicija.

Studenti medicinskih nauka očekuju kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje a studenti društvenih nauka preferiraju stabilnu ekonomiju i privredni prosperitet te visok stupanj uzajamne tolerancije. Studenti ostalih nauka, izrazitije u odnosu na svoje kolege s drugih fakulteta ističu značaj kulture, što je razumljivo s obzirom da smo u ovu kategoriju uglavnom svrstali umjetničke fakultete i akademije.

Studenti čiji je prosjek položenih ispita dovoljan u većoj mjeri nego kolege sa boljim uspjehom očekuju velike mogućnosti za zapošljavanje, kompetentne efikasne i odgovorne političare, jednostavnu ustavnu strukturu ali i tri nacionalno definirana entiteta (dakle postoje podijeljenosti unutar ove grupacije) i visok stupanj tolerancije različitih kultura, vjera i tradicija. Istovremeno manje nego ostali očekuju pridavanje većeg značaja kulturi, stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu i visok stupanj socijalne zaštite. Studenti sa dobrim uspjehom izrazitije nego ostali očekuju velike mogućnosti za afirmaciju mladih, više nego studenti sa dovoljnim uspjehom ali mnogo manje nego studenti sa vrlo dobrim i odličnim uspjehom pridaju značaj kulturi.

Studenti sa vrlo dobrim uspjehom imaju uglavnom očekivanja na nivou prosjeka cijelog uzorka s tim što su im očekivanja vezana za općedostupnu zdravstvenu zaštitu i odsustvo korupcije na najnižem nivou u odnosu na ostale kolege. Odlični studenti se razlikuju u odnosu na kolege sa lošijim uspjehom u toku studija po nižim očekivanjima da im država osigura posao, razvijene demokratije i tri nacionalno definirana entiteta. Istovremeno ova grupa studenata u većoj mjeri od drugih očekuju (preferiraju) stabilnu ekonomiju i prosperitetnu privredu, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu i pridavanje velikog značaja kulturi. Uočljivo je da je pridavanje značaja kulturi u upravnoj srazmjeri sa postignutim uspjehom u toku studija. Uočavamo značajnu vezu između porodičnog obrazovnog bekgraunda i strukture očekivanja od poželjne države. Studenti čija su oba roditelja završili fakultet veći značaj pridaju visokom životnom standardu, razvijenoj demokratiji i visokom stupnju socijalne zaštite. U isto vrijeme manje vrednuju kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu, jednakopravnost naroda i velike mogućnosti za zapošljavanje. Studenti iz porodica u kojima ni jedan roditelj nije završio fakultet naročito priželjkuju velike mogućnosti za zapošljavanje, visok stupanj uzajamne tolerancije i jednakopravnost svih naroda.

Očekivanja od poželjne države su u vezi i sa percepcijom ekonomskog stanja vlastitog domaćinstva. Studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice ocjenjuju kao dobro u većoj mjeri nego ostali očekuju društvo bez kriminala i korupcije, jednakopravnost svih naroda i velike mogućnosti za afirmaciju mladih. Studenti koji ekonomsko stanje svoje porodice percipiraju kao loše izrazitije nego drugi očekuju kvalitetno i u svijetu priznato obrazovanje, kvalitetnu i općedostupnu zdravstvenu zaštitu, visok stupanj socijalne zaštite, velike mogućnosti za afirmaciju mladih i jednostavnu ustavnu strukturu (bez entiteta).

Predodžba idealne države (u kojoj bi ispitanici željeli živjeti) u vezi je i sa samopercepcijom subjekata imidža. Studenti koji se doživljavaju kao zadovoljni ljudi u većoj mjeri u odnosu na ostale studente preferiraju državu sa visokim životnim standardom (materijalnim blagostanjem), sa kompetentnim, efikasnim i odgovornim političarima, u kojoj su jednakopravni svi narodi i koja pruža velike mogućnosti za afirmaciju mladih. Studenti koji se samopercipiraju kao nezadovoljni ljudi nisko vrednuju velike mogućnosti za zapošljavanje i velike mogućnosti za afirmaciju mladih a preferiraju istovremeno nacionalno definiranu (separaciju) strukturu države i jednostavnu strukturu države i velike mogućnosti za kulturu. I ovdje se javlja pojava podijeljenosti ove grupe oko krajnjih vrijednosti (očekivanja) što je po našem mišljenju posljedica snažnijeg utjecaja negih drugih varjabli.

Razlike u preferiranju pojedinih poželjnih osobina države u kojoj bi studenti željeli živjeti u vezi su i sa stupnjem izloženosti sadržajima masovnih medija iz susjednih država odnosno sadržajima interneta. Studenti koji izjavljaju da na njihovu ukupnu informiranost pa i na stavove o aktuelnom stanju u Bosni i Hercegovini utiču presudno dnevne neovine iz susjednih država u većoj mjeri u odnosu na ukupan uzorak od države u kojoj bi željeli živjeti očekuju tri nacionalno definirana entiteta i jednakopravnost svih naroda. Na drugoj strani, u manjoj mjeri u odnosu na ukupni uzorak pridaju značaj odsustvu kriminala i korupcije, stabilnoj ekonomiji i prosperitetnoj privredi i socijalnoj sigurnosti. Preferencije korisnika interneta se ne razlikuju i značajnoj mjeri od preferencija ukupnog uzorka. Izvjesnih razlika ima u nešto izraženijoj podršci očekivanju visokog životnog standarda, tri nacionalno definirana entiteta, ali istovremeno i jednostavnoj ustavnoj strukturi.

Bosna i Hercegovina nije u stanju ispuniti očekivanja od države u kojoj bi studenti rado živjeli. Postoji značajna razlika u intenzitetu ove veze između studenata iz Banjaluke, Tuzle i Mostara. Najmanji je broj ispitanika među studentima iz Mostara koji u Bosni i Hercegovini prepoznaje elemente „poželjne domovine“, a najveći broj ih je među studentima iz Tuzle. Studenti iz Mostara su zagledaniji u državu iz okruženja nego njihove kolege iz Banjaluke a naročito iz Tuzle. Sve tri grupe snažno preferiraju državu iz Evropske unije. Studenti iz Banjaluke više od kolega iz Tuzle i Mostara priželjkuju državu sa drugog kontinenta.

Značajne razlike u ovom pogledu postoje i između studenata i studentkinja. Studentkinje u većoj mjeri od svojih kolega sanjaju o državi sa drugog kontinenta i ne uspijevaju svoje snove prepoznati u stvarnosti bilo koje postojeće države. Studenti češće vide Bosnu i Hercegovinu kao poželjnu domovinu i naklonjeniji su državama iz Evropske unije.

Studenti pedagoških nauka u većoj mjeri od svojih kolega iz drugih naučnih oblasti doživljavaju Bosnu i Hercegovinu kao poželjnu domovinu, a studenti društvenih nauka u najmanjoj mjeri. Studenti medicine u najvećoj mjeri preferiraju države iz Evropske unije a studenti ostalih nauka su najskloniji zemlji sa drugog kontinenta. Među studentima tehničkih nauka najmanje je onih koji nisu u stanju identificirati u stvarnosti svoju „poželjnu domovinu.

Odlični studenti u najmanjoj mjeri u bosansko-hercegovačkoj stvarnosti prepoznaju elemente „poželjne domovine“, oni su najskloniji zemljama članicama Evropske unije i zemljama sa drugih kontinenta. Poželjnom doživljavaju Bosnu i Hercegovinu, u većoj mjeri studenti koji ostvaruju dobar i dovoljan uspjeh u toku studija. Distribucija odgovora studenata sa dovoljnim uspjehom je najpravnomjernija mada u najvećoj mjeri nisu u stanju među postojećim državama prepoznati onu koja ima osobine „poželjne domovine“. Ova grupacija se u većoj mjeri nego ostale opredjeljuje i za državu iz okruženja.

Uočljiv je utjecaj porodičnog obrazovnog backgrounda. Studenti iz porodica u kojima su oba roditelja završila fakultet u većoj mjeri od ostalih doživljavaju Bosnu i Hercegovinu kao „poželjnu domovinu“. Slijede studenti iz porodica u kojima nije ni jedan roditelj završio fakultet, studenti iz porodica u kojima je završio fakultet otac i na kraju iz porodica u kojima je fakultet završila majka. Studenti iz porodica u kojima je fakultet završila majka u najvećoj mjeri svojstva poželjne domovine prepoznaju u zemljama iz okruženja. Studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja percipiraju kao dobro izrazito su orijentirani na zemlju članicu Evropske unije i češće od ostalih „poželjnu domovinu“ prepoznaju u susjedstvu. Studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja percipiraju kao loše preferiraju više nego drugi zemlju sa drugog kontinenta a u najmanjoj mjeri od svih u Bosni i Hercegovini prepoznaju elemente „poželjne domovine“. U stvarnosti Bosne i Hercegovine vide elemente „poželjne domovine“ najčešće studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja doživljavaju više dobro nego loše a koje bismo mogli svrstati u srednji sloj. Stupanj prepoznavanja obilježja „poželjne domovine“ u Bosni i Hercegovini je u upravnoj srazmjeri sa stupnjem samopercepcije studenata kao „više ili manje zadovoljnih ljudi. Studenti koji se samosvrstavaju u zadovoljne ljude u najvećoj mjeri prepoznaju u Bosni i Hercegovini elemente „poželjne domovine“. U nešto manjoj mjeri to je slučaj sa studentima koji se samopercipiraju kao više zadovoljni nego nezadovoljni i u još manjoj mjeri oni koji se samopercipiraju kao više nezadovoljni nego zadovoljni. Među studentima koji su se svrstali u kategoriju nezadovoljnih ljudi nema onih koji u bosanskohercegovačkoj stvarnosti prepoznaju elemente poželjne domovine. Oni su ujedno i najizrazitije orijentirani na državu sa drugog kontinenta, odnosno među njima je najviše ispitanika koji uopće ne prepoznaju u stvarnom svijetu državu sa svojstvima poželjne domovine.

Izloženost medijima iz susjednih država, odnosno Internetu, je u vezi sa načinom na koji studenti u Bosni i Hercegovini prepoznaju osobine poželjne domovine u stvarnosti Bosne i Hercegovine odnosno u stvarnosti drugih država.

Korisnici Interneta češće nego njihove kolege koje su svakodnevno izloženi printanim i elektronskim medijima iz susjednih zemalja prepoznaju svojstva „poželjne domovine“ u bosanskohercegovačkoj stvarnosti. Istovremeno To je najrjeđe slučaj sa studentima koji su svakodnevno izloženi utjecajima dnevnih novina, odnosno televizija iz susjedstva. Ovi studenti u najvećoj mjeri poželjnu domovinu vide u zemlji iz susjedstva.

Korisnici Interneta su i u ovom slučaju najbliži preferencijama ukupnog uzorka.

Naša je pretpostavka da je u (slobodnom) vezivanju pojedinačnih životnih egzistencija za Bosnu i Hercegovinu sadržan sulkus njenog internog imidža, tim prije što se ovdje radi o projekciji poželjnog stanja. Rezultati izjašnjavanja o ovom pitanju pokazuju da interni imidž Bosne i Hercegovine nije dobar, ali da nije i nepopravljiv. Jedna četvrtina ispitanika (26,42%) ne vidi svoju budućnost, ni pod kakvim uslovima, u Bosni i Hercegovini. Na drugoj strani je jedna petina (19,55%) ispitanika koji bezuslovno vide svoju budućnost u Bosni i Hercegovini. Najveći broj ispitanika, njih 54,04% vidi svoju budućnost u Bosni i Hercegovini, ali pod određenim uslovima. Osnovano je pretpostaviti da su to uslovi iz korpusa osobina «poželjne domovine» odnosno iz grupe determinirajućih faktora koje smo detaljno istražili.

Grupaciju studenata koji bezuslovno odbacuju ideju o Bosni i Hercegovini kao mjestu budućeg života u najvećoj mjeri čine studenti iz Mostara, slijede studenti iz Banjaluke pa studenti iz Tuzle. Studenti iz Tuzle u značajno većem broju, od kolega iz Banjaluke i Mostara bezuslovno prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao

mjesto života u budućnosti. Studenti iz Banjaluke češće nego kolege iz Tuzle i Mostara prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto budućeg života, ali pod određenim uslovima.

Studentkinje u većoj mjeri od svojih kolega (studenata) odbijaju ideju o Bosni i Hercegovini kao mjestu gdje će provesti cijeli život.

Studenti pedagoških i društvenih nauka u većoj mjeri nego studenti medicinskih i ostalih nauka prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao svoj životni prostor u budućnosti. Studenti tehničkih nauka u najvećoj mjeri takvu mogućnost uslovljavaju određenim promjenama u stvarnosti države a studenti ostalih nauka najodlučnije odbijaju tu mogućnost.

Evidentne su razlike u percepciji Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti i između studenata sa boljim odnosno lošijim uspjehom u toku studija.

Studenti sa dobrim uspjehom u većoj mjeri nego ostali prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao životni prostor u budućnosti. Slijede studenti sa vrlo dobrim i dovoljnim uspjehom. Studenti sa odličnim uspjehom u izrazito manjoj mjeri od studenata sa dobrim uspjehom prihvataju tu mogućnost.

Studenti sa dovoljnim uspjehom izrazitije u odnosu na druge odbacuju ideju o budućnosti u Bosni i Hercegovini, pa čak i pod određenim uslovima. Studentim sa vrlo dobrim uspjehom u najmanjoj mjeri odbacuju tu ideju a u najvećoj mjeri je prihvataju uslovno.

Obrazovni background roditelja je u vidljivoj vezi sa energetsom reakcijom na Bosnu i Hercegovinu.

Posebno značajnu razliku uočavamo u grupi studenata čija su oba roditelja završili fakultet. Ovi studenti u izrazito većem omjeru od ostalih, ovako definiranih grupa, prihvataju ideju o Bosni i Hercegovini kao budućem životnom prostoru. Odbijanje te ideje je na nivou ukupnog uzorka a uslovljavanje manje nego kod ostalih grupa. Na drugoj strani su studenti iz porodica u kojima ni jedan roditelj nije završio fakultet, sa najmanjim učešćem onih koji ne prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto života u budućnosti, odnosno sa najvećim učešćem onih koji to odbijaju. Najčešće uslovno prihvatanje ideje o životu u Bosni i Hercegovini je među studentima iz porodica u kojima je samo majka završila fakultet.

Percepcija ekonomskog stanja svojih roditelja (posredno izražena ekonomska varjabla) je i u ovom slučaju u upravnoj srazmjeri sa stupnjem prihvatanja Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti. Grupu studenata koji prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao mjesto gdje mogu zamisliti svoj život u budućnosti u najvećoj mjeri čine studenti koji ekonomsko stanje svojih roditelja percipiraju kao dobro, a u najmanjoj mjeri studenti koji to isto stanje percipiraju kao loše.

Upravna je srazmjera i u stupnju prihvatanja Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti i samopercepcije studenata kao više ili manje zadovoljnih ljudi. Grupa studenata koji se samopercipiraju kao zadovoljni ljudi u najvećem omjeru čine grupu koja bezuslovno prihvataju ideju o Bosni i Hercegovini kao prostoru budućeg života. Slijede studenti koji se osjećaju više zadovoljnim nego nezadovoljnim, pa studenti koji se osjećaju više nezadovoljnim nego zadovoljnim. Studenti koji se samopercipiraju kao nezadovoljni ljudi u najvećoj mjeri bezuslovno odbacuju ideju o životu u Bosni i Hercegovini a uslovno tu ideju u najvećoj mjeri prihvataju studenti koji se samopercipiraju kao više zadovoljni nego nezadovoljni (sredni sloj).

Uočljiva je veza između izloženosti studenata sadržajima medija iz susjedstva i stupnja prihvatanja Bosne i Hercegovine kao životnog prostora u budućnosti. Čitatelji sedmičnih novina koje izlaze u susjednim državama u najmanjoj mjeri prihvataju Bosnu i Hercegovinu kao životni prostor u budućnosti. Oni u najvećoj mjeri tu mogućnost bezuslovno odbijaju. Slijede čitatelji dnevnih novina iz susjedstva pa gledatelji televizija iz susjedstva.

Korisnici interneta su mnogo bliži, po stupnju prihvatanja Bosne i Hercegovine kao mogućeg životnog prostora izjašnjavanju ukupnog uzorka. U ovoj grupi je najizrazitije uslovno prihvatanje te mogućnosti, kao i najmanje prisutno bezuslovno odbacivanje. Generalno se može zaključiti da postoji evidentna veza između izloženosti sadržajima eksternih medija (medija iz susjednih država) i energetske reakcije na stvarnost Bosne i Hercegovine.

Literatura:

- Andy Green: Kreativnost u odnosima s javnošću, HUOJ, Zagreb
- Alison Theaker: Priručnik za odnose s javnošću, HUOJ, Zegreb,
- Anne van der Meiden. PUBLIC RELATIONS Een kennismaking, Dick Coutinho, Muiderberg 1990.
- Avenarius, Horst, PUBLIC RELATIONS: die Grundform der Gesellschaftlichen kommunikation, Wissenschaftliche Buchegesellschaft, Darmstadt, 1995.
- Bogner, Franz: Das Neue PR- Denken, Ueberreuter, Wien, 1990.
- Breton, Filip; Izmanipulisana reč; Clio, Beograd, 2000.
- Breton, Philippe, LA PAROLE MANIPULEE, La Decouverte & Syros, Paris, 2000.
- Buss Eugen, Fink-Heuberger Ulrike „Image management“, F.A.Z. – Institut, Frankfurt am Main, 2000
- C.H. Boton and V.Hazelton, PUBLIK RELATIONS THEORY, 1989.
- Cutlip, Scott M. & Center, Allen H. & Broom, Glen M., EFFECTIVE PUBLIC RELATIONS, Prentice-Hall, 1994.
- Grupa autora: Imidž Bosne i Hercegovine, Friedrich Ebert Stiftung, Ured u Sarajevu, Sarajevo , 2006.
- Essig Carola, Dominique Soulas de Russel. Semanakova Marcela: Das Image von Produkten, Marken und Unternehmen, Verlage Wissenschaft Praxis, 2000
- Najil Kurtić; Imidž u funkciji strateškog menadžmenta; Zbornik radova u povodu 25-godišnjice Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, str.59 – 65, Tuzla 2001.
- Najil Kurtić; Public relations strategija komuniciranja s okruženjem, Bosanski jezik, Tuzla 1997.
- Najil Kurtić; Savremeni mediji komuniciranja u kreiranju novog imidža BiH; Znak Bosne, str.37 – 40, Zenica 2000.
- Najil Kurtić; Startegije upravljanja odnosima s javnošću, Pogledi 6/97, Tuzla 1997.
- Pavlik, John, PUBLIC RELATIONS – What Research Tells Us, Sage Publications, Newbury Park, 1987.
- Ronneberger, Franz – Rühl, Manfred, THEORIE DER PUBLIC RELATIONS, Westdt. Verl. Opladen, 1992.
- Stone, Norman, HOW TO MANAGE PUBLIC RELATIONS, McGraw – Hill Book company, London, 1991.
- Watzlawick, Paul; KOLIKO JE STVARNO STVARNO ?, Nolit, Beograd, 1987.
- Wragg, David W.; PUBLIC RELATIONS HANDBOOK, Blackwell, London, 1994.